

**ПАРЦІАЛЬНА
ПРОГРАМА**

**РОЗВИТКУ ДИТИНИ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
«INTELLECT BABY»**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішенням Вченої ради
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
від «05» грудня 2024 р. протокол № 12

**ПАРЦІАЛЬНА ПРОГРАМА
РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
«INTELLECT BABY»**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішенням Вченої ради
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
від «05» грудня 2024 р. протокол № 12
Ректор проф. Юрій БОЙЧУК

П18 **Парціальна** програма розвитку дитини дошкільного віку «INTELLECT BABY». — Харків: Інтелект України, 2025. — 112 с.

ISBN 978-617-8359-61-4

УДК 372

**Парціальна програма
розвитку дитини дошкільного віку
«INTELLECT BABY»**

Підп. до друку 03.09.2025. Формат 60×90/16.
Друк офсетний. Папір офсетний. Ум. друк. арк. 7.
Наклад 500 прим. Зам. № 801.

Видавництво ТОВ ВБ «Інтелект України»,
а/с 11899, м. Харків, 61037.
Тел.: (057) 757-09-40. E-mail: office@intellect-ukraine.org
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4508 від 19.03.2013 р.

Адреса для листування: 61037, м. Харків, а/с 11899, ТОВ ВБ «Інтелект України»

Віддруковано з готових форм у друкарні ПП «Модем»,
вул. Восьмого березня, 31, м. Харків, 61052. Тел.: (057) 758-15-80.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ХК № 91 від 25.12.2003 р.

ISBN 978-617-8359-61-4

© ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ», 2025

ПРОФІЛЬ ПРОГРАМИ

№ з/п	Компоненти профілю	Характеристика компонентів профілю
1	Рівень освіти	ISCED 0; дошкільна освіта
2	Види освіти	Формальна / неформальна / інформальна
3	Категорія здобувачів освіти	Діти молодшого, середнього та старшого дошкільного віку
4	Базовий етап дошкільної освіти	Дошкільний вік (від трьох до шести (семи / восьми) років)
5	Назва програми	INTELLECT BABY
6	Підстави впровадження	Наказ МОН України від 09.12.2024 № 1718 «Про реалізацію інноваційного освітнього проєкту на всеукраїнському рівні за темою «Забезпечення якості дошкільної освіти в науково-педагогічному проєкті “Інтелект України”» в січні 2025 — грудні 2029 років» зі змінами; Наказ МОН України від 30.04.2025 № 665 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 09.12.2024 № 1718 «Про реалізацію інноваційного освітнього проєкту на всеукраїнському рівні за темою «Забезпечення якості дошкільної та шкільної освіти в науково-педагогічному проєкті “Інтелект України”» на базі закладів дошкільної та шкільної освіти Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Київської, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької, Черкаської та Чернівецької областей у січні 2025 — грудні 2029 років»
7	Складники змісту дошкільної освіти	Інваріантний і варіативний
8	Тривалість реалізації програми	Три роки
9	Основні характеристики програми	Інтегрована, білінгвальна
10	Освітні напрями Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту), що реалізуються за програмою	Інваріантний складник: Особистість дитини. Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Дитина в соціумі. Мовлення дитини.

№ з/п	Компоненти профілю	Характеристика компонентів профілю
		Варіативний складник: Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота. Мовлення дитини. Основи грамоти. Мовлення дитини. Іноземна мова
11	Змістове наповнення	Змістові блоки: 1. Особистісно-соціальний розвиток дитини (українською та англійською мовами). 2. Логіко-математичний розвиток (українською та англійською мовами). 3. Розвиток мовлення й формування первинних навичок грамоти (українською та англійською мовами)
12	Форма навчання	Зустрічі
13	Кількість зустрічей на тиждень / рік: молодша, середня та старша групи	9/324 + 3/108
14	Стейкхолдери (цільова аудиторія)	Педагогічні працівники (керівники (директори), вихователі, заступники керівників закладів дошкільної освіти з організації освітнього процесу, керівники (завідувачі) дошкільних підрозділів, вихователі-методисти, вихователі, асистенти вихователів, практичні психологи, соціальні педагоги, керівники гуртків, студій, секцій та інші) закладів дошкільної освіти (державних, комунальних, приватних і корпоративних) за різними типами організації освітньої діяльності; фізичні особи, які провадять освітню діяльність у сфері дошкільної освіти; здобувачі освіти за спеціальністю А2 «Дошкільна освіта» закладів вищої та фахової передвищої освіти; батьки, особи, які їх замінюють, зацікавлені в забезпеченні всебічного розвитку своїх дітей
15	Науковий керівник і розробники програми	Науковий керівник: Ірина Гавриш; розробники: Світлана Доценко, Олег Єресько, Наталія Левінець, Любов Лохвицька, Марина Орищенко, Тамара Панасюк, Наталія Семихат, Олена Щербакова
16	Заклад, що надав експертний висновок на програму	Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Парціальна програма розвитку дитини дошкільного віку «INTELLECT BABY» (надалі – Програма) є ключовим інструментом упровадження компетентнісної моделі дошкільної освіти в межах науково-педагогічного проекту «Інтелект України». Програма розроблена з урахуванням сучасних аксіологічних імперативів, засад і стратегій, що визначають принципи функціонування й розвиток першого складника національної освітньої системи. Її реалізація здійснюється в контексті інноваційного освітнього проекту на всеукраїнському рівні «Забезпечення якості дошкільної освіти» (Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2024 № 1718; Наказ МОН України від 30.05.2024 № 665), який орієнтований на системне впровадження інноваційних підходів та інтеграцію сучасних методик, спрямованих на всебічний розвиток дітей і підвищення якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти.

Програма розроблена з урахуванням державної політики в галузі дошкільної освіти, вимог чинного законодавства: Законів України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2024), «Про застосування англійської мови в Україні» (2024); Базового компонента дошкільної освіти (2021) та Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України (2016, із змінами). Реалізація Програми здійснюється відповідно до чинних нормативно-правових актів у сфері освіти, що гарантують рівні освітні можливості для кожної дитини, незалежно від її місця проживання та закладу дошкільної освіти (державний, комунальний, приватний і корпоративний) відповідно до типу організації освітньої діяльності. Особливий акцент у Програмі зроблено на інтеграції когнітивного, особистісного, соціального й мовленнєвого розвитку, а також на комплексне поєднання формальної, неформальної й інформальної освіти. Це створює сприятливі умови для розкриття потенціалу дитини й формує міцний фундамент для її подальшого успішного навчання.

Засадничою основою Програми є постнекласична освітня парадигма, яка інтегрує аксіологічний та особистісно орієнтований підходи, поєднуючи їх із фундаменталізацією освіти — забезпеченням глибокої та системної підготовки особистості в природничій, математичній та інформатичній освітніх галузях. Дієвим засобом реалізації постнекласичної парадигми освіти є впровадження в освітній процес STREAM-освіти (Science, Technology, Reading, Engineering, Arts, Mathematics), яка інтегрує науку, технології, інженерію, мистецтво, читання й математику. STREAM-освіта дає змогу розвивати в дітей ключові й предметні компетентності, міждисциплінарні навички, множинний інтелект, креативність тощо, що відповідає викликам сучасного соціально-економічного розвитку людства, визначеного особливостями шостого технологічного укладу — домінуванням інноваційних

інформаційних технологій, біотехнологій, автоматизації та штучного інтелекту.

Сутнісною характеристикою програми є її базування на принципах білінгвального навчання, яке враховує сензитивність дитинства як періоду, коли мозок дитини має підвищену здатність до засвоєння кількох мов. У цей період відбувається активне формування когнітивних і мовленнєвих структур, що створюють основу для розвитку гнучкого й багатофункціонального мислення. Сензитивність до вивчення мов у дошкільному віці обумовлена нейропластичністю мозку, що дає змогу дітям ефективно засвоїти мовленнєві системи та використовувати їх як інструменти для пізнання світу й соціальної взаємодії. Білінгвальність навчання сприяє не лише лінгвістичному розвитку, а й розширенню когнітивних горизонтів дитини, розвитку гнучкості мислення та якісній підготовці до життя в глобалізованому світі.

Метою Програми є забезпечення всебічного розвитку особистості дитини, що закладає міцну основу для її успішності в подальшому здобутті наступних рівнів освіти та дорослому житті. Зазначена мета досягається через інтеграцію знань, умінь і навичок, формування ключових компетентностей, особистісних якостей та розвиток когнітивних, соціальних і мовленнєвих здібностей у двомовному середовищі (української та англійської мов), ґрунтується на наукових засадах, які охоплюють досягнення вітчизняної та світової психолого-педагогічної науки, а також сучасні дослідження у сфері розвитку дитини дошкільного віку.

Досягнення мети Програми забезпечується завдяки реалізації трьох змістових блоків:

1. Особистісно-соціальний розвиток дитини (українською та англійською мовами). Реалізація цього змістового блоку створює основу для особистісного самовизначення й формування соціальної компетентності дитини дошкільного віку. Саме в цей період відбувається інтенсивний розвиток когнітивних, емоційних і поведінкових механізмів, що визначають здатність дитини до ефективної комунікації, співпраці й саморегуляції.

Важливість і можливість розвитку особистісного самовизначення й соціальної взаємодії в дошкільному віці підтверджується сучасними науковими підходами. *Концепція унікальності дошкільного віку* як сенситивного періоду для формування базових психологічних структур (J. Piaget, 1929) пояснює, чому саме в цей час у дітей формуються первинний світогляд, ієрархія мотивів, механізми довільної регуляції поведінки й самосвідомість. *Концепція «скафолдингу»* (J. S. Bruner, 1996), яка передбачає надання вихованцям / вихованкам підтримки під час навчання з поступовим її зменшенням у міру набуття ними самостійності, що відображає принципи зони найближчого розвитку: становлення особистості відбувається через активну взаємодію дитини з дорослими, однолітками й мовленнєвим середовищем, а зона найближчого розвитку є ключовим механізмом

набуття нових соціальних і комунікативних компетентностей. *Концепція множинного інтелекту* (H. Gardner, 1983) суттєво розширила традиційне уявлення про когнітивні здібності людини, виокремивши різні типи інтелекту, серед яких міжособистісний і внутрішньоособистісний відіграють фундаментальну роль у процесах соціалізації та саморозвитку особистості. Подальше теоретичне уточнення й збагачення ідей Г. Гарднера відбулося в *концепції емоційного інтелекту* (J. Mayer, P. Salovey, 1990; D. Goleman, 1995). Дошкільний вік є критичним періодом для розвитку цих інтегрованих когнітивно-афективних механізмів, адже саме в цей період інтенсивно формується здатність до довільної поведінки, емпатійного реагування й морального самовизначення. Емпіричні дослідження підтверджують, що високий рівень емоційного інтелекту в дошкільному віці корелює з вищим рівнем соціальної компетентності, зниженням рівня агресивної поведінки й кращими показниками академічної успішності в майбутньому (Denham et al., 2003; Izard et al., 2001). Отже, розвиток емоційного інтелекту в дошкільному віці є не лише важливим чинником соціалізації, а й ключовим елементом формування особистості, що забезпечує адаптивність дитини в складних соціальних умовах сучасного світу.

2. Логіко-математичний розвиток (українською та англійською мовами). Дошкільний вік характеризується вираженою внутрішньою мотивацією до пізнання, що виявляється через інтерес до нового й задоволення від успішного виконання завдань. Оптимізований педагогічний підхід, який інтегрує інтерактивні ігри, багатосенсорні методики й адаптивні стратегії, сприяє органічному засвоєнню математичних концепцій без втрати зацікавленості. Раннє залучення дітей до когнітивної діяльності стимулює розвиток метакогнітивних процесів (планування, аналіз, рефлексія), що становлять основу для подальших академічних досягнень (Bronfenbrenner, 1979).

Сучасні дослідження доводять **доцільність і безпечність** розвитку логічного та просторового мислення, формування базових математичних уявлень, а також набуття умінь розв'язувати задачі й виконувати елементарні обчислення в дітей дошкільного віку. У цей період мозок характеризується високою нейропластичністю, що забезпечує адаптацію його структури й функціональної організації до інтенсивного засвоєння абстрактних понять і алгоритмічного мислення (Butterworth, 1999; Dehaene, 1997). Гнучкість когнітивних процесів, зокрема логічного мислення, пам'яті й розуміння числових відношень, сприяє ефективному засвоєнню математичного матеріалу. *Нейровізуалізаційні дослідження* показують, що регулярне виконання математичних задач стимулює формування нових нейронних зв'язків у ділянках мозку, які відповідають за обчислювальну діяльність й абстрактне мислення. Окрім того, отримані експериментальні дані свідчать про те, що цілеспрямоване навчання математичним концепціям не лише вдосконалює окремі навички, а й позитивно впливає на загальний

когнітивний розвиток дитини (S. Dehaene, 2011; W. T. Greenough et al., 1987; M. H. Johnson, 2005; U. Karmiloff-Smith, 1992). Згідно з *теорією когнітивного розвитку*, дошкільний період є етапом інтенсивного формування базових схем мислення, зокрема числових уявлень, розуміння просторових відношень і логічних операцій. Використання диференційованих та інтегративних підходів (візуальних, аудіальних, тактильних) дає змогу ефективно стимулювати розвиток математичних здібностей (Clements & Sarama, 2007). Згідно з концепцією зони найближчого розвитку, підтримка з боку дорослих та однолітків створює оптимальні умови для поступового переходу від конкретного до абстрактного мислення. Отже, інтеграція сучасних педагогічних технологій, підтверджена даними нейронаук і когнітивної психології, відкриває широкі можливості для ефективного навчання математиці дітей дошкільного віку. Цілісна реалізація цієї стратегії забезпечує формування фундаментальних когнітивних структур, що лежать в основі подальшого розвитку логічного мислення, математичного аналізу й загальної академічної успішності, сприяючи становленню системного світогляду дитини та її здатності до критичного аналізу й взаємодії з навколишнім світом.

3. Розвиток мовлення й формування первинних навичок грамоти (українською та англійською мовами). Реалізація цього змістового блоку створює фундамент для подальшого успішного навчання дитини в закладі загальної середньої освіти. Серед численних чинників, що визначають академічну успішність здобувачів освіти, системоутворювальну роль відіграє сформованість навичок раціонального читання – швидкого, безперервного читання текстів із глибоким розумінням, запам'ятовуванням, відтворенням та інтерпретацією прочитаного.

Важливість і можливість формування таких первинних навичок у дітей дошкільного віку підтверджується сучасними *педагогічними дослідженнями* (S. Greenough, M. H. Johnson та ін.), а також базується на досягненнях *когнітивної нейронауки, психології розвитку й теорії нейропластичності*. У віці від 3 до 6 років мозок дитини демонструє виняткову нейропластичність – здатність адаптувати свою структуру й функціональну організацію у відповідь на навчання та новий досвід (Greenough et al., 1987; M. H. Johnson, 2005). Ця властивість відкриває широкі можливості для формування когнітивних і мовленнєвих навичок у дошкільному віці. Завдяки гнучкості когнітивних процесів, таких як увага, пам'ять і мислення, дошкільники мають природну здатність ефективно засвоювати нові знання. Дослідження з нейровізуалізації підтверджують, що регулярне читання сприяє формуванню нових нейронних зв'язків у лобно-скроневій корі мозку – зоні, відповідальній за мовленнєву діяльність (Dehaene, 2011). Ці відкриття підкреслюють не лише можливість, але й необхідність цілеспрямованого розвитку первинних навичок раціонального читання в дошкільному віці як основи для формування ключових компетентностей.

Формування первинних навичок письма, подібно до читання, є невід'ємним складником мовленнєвого й когнітивного розвитку дитини дошкільного віку. Систематичне застосування спеціалізованих вправ не лише сприяє розвитку дрібної моторики та координації зорово-рухових процесів, але й стимулює нейропластичність. Водночас регулярна практика письма активує як моторні, так і асоціативні ділянки мозку, що сприяє формуванню нових нейронних зв'язків. Це, своєю чергою, покращує функції пам'яті, уваги й логічного мислення (Longcamp et al., 2005; Dehaene, 2011). Отже, завдяки систематичному формуванню первинних навичок письма, діти не лише вдосконалюють свої моторні вміння, але й отримують потужний стимул для розвитку загальних когнітивних функцій, що є критично важливим для їхньої подальшої академічної успішності.

Відповідність названих змістових блоків Програми освітнім лініям Базового компонента дошкільної освіти дає змогу зробити процес формування в дітей дошкільного віку ключових компетентностей, необхідних для успішної життєдіяльності в сучасному світі, ефективним і структурованим. При цьому завдяки продуманому поєднанню інваріантного та варіативного складників Базового компонента дошкільної освіти створюється ефективна освітня модель, що сприяє всебічному розвитку кожної дитини й розкриттю її особистісного потенціалу. Це забезпечує не лише засвоєння дитиною необхідних знань, умінь і навичок, а й розвиток у неї творчого мислення, емоційного інтелекту й здатності до самостійного пізнання світу, що є надзвичайно важливим у сучасних умовах.

Цілісність і взаємозв'язок змістових блоків, які детально охарактеризовано в основній частині Програми, забезпечують поступальне формування компетентностей, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти, відповідно до вікових особливостей дітей. Комплексний підхід до розвитку особистісних якостей, когнітивних, соціальних, мовленнєво-комунікативних і логіко-математичних навичок передбачає їхню адаптацію до специфіки кожного етапу становлення особистості дитини. З огляду на це, матеріал для кожного змістового блоку структуровано за трьома віковими періодами: молодший дошкільний вік (четвертий рік життя), середній дошкільний вік (п'ятий рік життя) і старший дошкільний вік (шостий (сьомий / восьмий) рік життя).

Центральною ідеєю Програми є *діяльнісний підхід*, що створює умови для всебічного розвитку дітей віком 4-го–6-го років через активне самопізнання та пізнання навколишнього світу й інтеграцію традиційних і сучасних освітніх технологій. Програма спрямована на формування мотивованого пізнавального інтересу, поступове набуття здатності самостійно визначати завдання, вибирати шляхи їх досягнення, а також розвивати навички самоконтролю, оцінки власної діяльності й рефлексії.

В основі Програми лежить адаптація концепцій STEM-освіти до дошкільного віку, що дає змогу через ігрові форми, власні відкриття

й запитальне навчання закладати базові наукові уявлення про довкілля. Особливу роль відіграє технологія розвитку ранньої грамотності, яка, з одного боку, формує елементарні мовленнєві навички й вміння висловлювати свої думки, а з іншого – стимулює критичне й системне мислення за допомогою адаптованих методів читання з розумінням.

Педагогічна система Програми спирається також на принципи поетапного формування когнітивних дій, обґрунтованих таксономією Блума та методикою інтервальних повторень, що забезпечує поступове й ефективне засвоєння навчального матеріалу. Окрім того, технологія збагачення освітнього процесу, базована на тріадній моделі збагачення Дж. Рензулі, сприяє розвитку креативності й мотивації дітей, стимулюючи їхній інтелектуальний потенціал.

Сучасним доповненням до традиційних підходів є інтеграція інтерактивних цифрових технологій, які забезпечують використання мультимедійних ресурсів для візуалізації й інтерактивного опрацювання матеріалу. Завдяки цьому аудіовізуально стимульоване навчання стає засобом для посилення емоційно-пізнавальної залученості, що особливо важливо для дітей дошкільного віку.

Указані підходи адаптовано до мовленнєвих і когнітивних можливостей кожної дитини завдяки інтеграції потенціалу формальної освіти (освітні заходи у форматі зустрічей, самостійної художньої діяльності дитини в закладі дошкільної освіти), неформальної освіти, що ґрунтується на ігровій формі навчання й збалансованому використанні цифрових технологій поряд з іншими видами діяльності (індивідуалізоване навчання на онлайн-платформі «Intellect Baby» із застосуванням технології розгалуженого програмованого навчання), а також інформальної освіти. Інформальна освіта дітей дошкільного віку є надзвичайно важливим аспектом їхнього розвитку. Вона охоплює всі ті навчальні можливості, які виникають у повсякденному житті дитини. Інформальна освіта сприяє становленню особистості дитини, розвитку її фізичних, пізнавальних, соціальних, емоційних і творчих здібностей відповідно до потреб і потенціалу індивідуального зростання. Процес інформальної освіти спрямовується на набуття дошкільниками необхідних життєвих навичок: самообслуговування, спілкування, співпраці, пошуку рішень у розв'язанні простих проблем тощо. Цей вид освіти здійснюється в умовах створення розвивального середовища, яке сприяє активній пізнавальній діяльності дітей, їхній самостійності й ініціативності.

За логікою викладу матеріалу структуру Програми становлять: профіль, де зазначено характеристику компонентів; пояснювальна записка, у якій наведено опис засадничих основ, мету, змістові блоки, особливості реалізації в умовах формальної, неформальної й інформальної дошкільної освіти; основна частина, яка охоплює перелік і зміст основних змістових блоків:

1. Особистісно-соціальний розвиток дитини (українською та англійською мовами), 2. Логіко-математичний розвиток (українською та англійською мовами), 3. Розвиток мовлення й формування первинних навичок грамоти (українською та англійською мовами), кожен із яких уміщує обґрунтування ключових концептуальних засад, провідну мету та завдання запропонованого змістового блоку відповідно до інваріантного та / чи варіативного складників Базового компонента дошкільної освіти, а також напрями, у межах яких окреслені програмові результати; характеристика вікових особливостей дітей, які можуть здобувати дошкільну освіту за цією Програмою: молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років), середній дошкільний вік (від чотирьох до п'яти років), старший дошкільний вік (від п'яти до шести років), зокрема орієнтовні показники розвитку за визначеними змістовими блоками Програми; перелік очікуваних результатів навчання та компетентностей вихованців (відповідно до зазначених вікових періодів другого базового етапу здобуття дошкільної освіти) за змістовими блоками, на які розрахована Програма, з відповідними напрямками в такій послідовності: емоційно-ціннісне ставлення, сформованість знань, умінь і навичок; а також прикінцеві положення.

Отже, Програма забезпечує синергію сучасних освітніх технологій і традиційних методів, спрямовану на формування компетентностей, що є фундаментом для подальшого всебічного розвитку дитини. Зазначене повною мірою реалізується через зустрічі як інноваційні інтегровані форми навчання й самостійну художню діяльність дітей за ініціативою вихователя.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

ПЕРЕЛІК І ВМІСТ ОСНОВНИХ ЗМІСТОВИХ БЛОКІВ

1. ОСОБИСТІСНО-СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ (УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ)

Особистісно-соціальний розвиток у дошкільному віці є складним і багатогранним процесом, що охоплює формування емоційної сфери, само-свідомості, соціальних навичок і вміння взаємодіяти з довкіллям. У цей період дитина активно пізнає себе, інших людей, установлює перші соціальні контакти й засвоює норми поведінки в соціумі. Зважаючи на те, що дошкільний вік становить фундамент для особистісного зростання та для входження в соціальне середовище, змістовий блок «Особистісно-соціальний розвиток дитини (українською та англійською мовами)» має пріоритетне значення в системі дошкільної освіти.

Змістовий блок структуровано відповідно до положень психологічної науки, зокрема психології розвитку, вікової психології (психології дошкільника), соціальної психології та ін., реалізація яких ґрунтується на особистісно орієнтованому й діяльнісному підходах і визначається такими ключовими концептуальними засадами:

1. **Розвиток емоцій.** У дошкільному віці відбувається розширення спектру емоцій і почуттів (радість, сум, гнів, страх, здивування, цікавість, сором, провина тощо). У період 4-го–6-го років розвиток здатності розпізнавати й розуміти емоції інших (емпатія) набуває значного домінування, оскільки діти, контактуючи з людьми, учаться розуміти їхній емоційний стан. Поступово в них формується вміння виражати власні емоції соціально прийнятними способами й контролювати їх (виникає емоційна регуляція). У цьому віці формується здатність особистості до емоційної стійкості й розвиваються вольові зусилля долати прояви негативних емоцій.

2. **Розвиток самосвідомості.** Цей компонент передбачає формування в дітей дошкільного віку усвідомленості себе як окремої особистості, відмінної від інших. Відбувається формування уявлень про власне тіло, ім'я, вік, стать. На основі розвитку самостійності зменшується залежність дитини від допомоги дорослого, згодом з'являється самооцінка, якій передувала оцінка інших (значущих людей). Процес усвідомлення своїх бажань, потреб, можливостей та обмежень набуває довольного характеру. У цьому віці яскраво фіксується розвиток почуття власної гідності та впевненості в собі.

3. **Соціальний розвиток.** У дітей 4-го–6-го років активно проходить засвоєння соціальних норм, правил поведінки й етикету. Формування навичок спілкування й взаємодії з однолітками і дорослими характеризується активністю та потребами в задоволенні інтересів. Відбувається формування навичок співпраці, розвиток уміння встановлювати й підтримувати дружні стосунки з оточенням, домовлятися, ділитися, поступатися.

З розширенням життєвого досвіду дитини розвиваються моральні уявлення про добро і зло та чесноти (справедливість, чесність, відповідальність, щедрість тощо). Діти виявляють здатність розв'язувати конфлікти мирним шляхом. Відбувається формування уявлень про соціальні ролі й взаємини в суспільстві (сім'я, дитячий садок, друзі тощо). Серед його складників варто виділити чинники впливу на особистісно-соціальний розвиток дитини:

- **сім'я:** важливе значення має стиль виховання батьків, емоційна атмосфера в родині, приклади поведінки дорослих у сім'ї, підтримка й заохочення дитини;
- **заклад дошкільної освіти:** взаємодія з однолітками та вихователями, організація ігрової діяльності, навчання соціальних навичок, створення сприятливого соціального середовища, що забезпечуються в дитячому садку, сприяють особистісному зростанню й формуванню соціальних навичок у вихованців / вихованок;
- **найближче оточення:** значний вплив на дитину мають родина, друзі сім'ї, інші значущі дорослі;
- **культурні та соціальні норми:** цінності, традиції, звичаї суспільства, у якому виховується дитина, закладають світоглядні уявлення, прагнення до пізнання багатоманіття світу й формують основи людських взаємин;
- **індивідуальні особливості дитини:** вирішальну роль в освітньому процесі відіграють темперамент, характер, рівень розвитку пізнавальних процесів, стан здоров'я дитини, про які мають знати дорослі (батьки й педагогічні працівники) і забезпечити індивідуальний підхід до розвитку особистісного потенціалу.

Особистісно орієнтований підхід до організації роботи за змістовим блоком дає змогу забезпечити формування комунікативних навичок (українською та англійською мовами) і вміння будувати здорові стосунки. Урахування особливостей і закономірностей розвитку кожної дитини дає змогу забезпечити позитивний клімат у групі закладу дошкільної освіти й підтримку емоційного благополуччя вихованців. Це сприяє формуванню позитивної самооцінки й впевненості в собі, стимулює дитину до самопізнання. У реалізації діяльнісного підходу враховується специфіка адаптації до соціального середовища та передбачається створення сприятливих передумов для підтримки й заохочення дитини на цьому етапі, що є запорукою її системного розвитку для подальшого успішного навчання й соціалізації в школі та впродовж усього життя.

Завдання запропонованого змістового блоку реалізують інваріантний складник Базового компонента дошкільної освіти, зокрема, освітні напрями «Особистість дитини» і «Дитина в соціумі», що утворюють єдину методичну систему. За освітнім напрямом «Особистість дитини» визначено, що розвиток особистості відбувається під час творчої активності дитини у всіх видах діяльності. Напрямок ґрунтується на врахуванні особистісних якостей,

що визначають формування позитивного ставлення дитини до свого «Я» (намірів, мотивів, думок, дій). Відбувається становлення основ світогляду дитини, позитивного налаштування на довкілля та вміння взаємодіяти в ньому з іншими. Збагачення емоційної сфери відбувається шляхом накопичення вражень, розширення знань про різні емоційні стани, розвитку здатності співчувати й співпереживати іншим. Реалізація особистісного підходу дає змогу забезпечити формування самооцінки, саморегуляції, самоконтролю, що важливо для подальшого навчання в школі.

За освітнім напрямом «Дитина в соціумі» визначено, що соціальний розвиток відбувається в тісній єдності з особистісним і передбачає формування соціальних почуттів, соціальних навичок, готовності до посильної участі в соціальних подіях. Розвиток особистісних якостей і чеснот сприяє налагодженню комунікації та міжособистісної взаємодії з іншими. Діяльнісний підхід сприяє вихованню ціннісного ставлення дитини як до себе (своїх прав і обов'язків), так і до тих, хто її оточує (їхніх прав і обов'язків): членів сім'ї, родини, однолітків, інших дорослих. Узгодження дітьми між собою правил поведінки забезпечує доброзичливу атмосферу й порозуміння в групі.

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти й особливостей соціалізації дитини дошкільного віку визначено провідну мету й завдання змістового блоку.

Провідною *метою* є формування всебічно розвиненої та інтегрованої особистості в дошкільному віці, планомірний процес забезпечення особистісно-соціального розвитку дитини 4-го–6-го років в умовах родинного виховання та різних форм здобуття дошкільної освіти, здатної адекватно орієнтуватися у внутрішньому світі й ефективно взаємодіяти з оточенням, використовуючи звернення (мовленнєві кліше) українською та англійською мовами, що створює сприятливі умови для становлення особистісної та соціальної компетентностей.

Завдання вивчення змістового блоку полягають у створенні оптимального освітнього середовища для розкриття власного «Я» дитини, розвитку її самосвідомості й емоційної сфери і спрямовані на комплексний розвиток особистісної та соціальної компетентностей дитини в умовах білінгвальної освіти. Формування соціально-комунікативних навичок дошкільників (українською й англійською мовами) є ключовим завданням для успішної адаптації в суспільстві. Вони охоплюють здатність взаємодіяти з однолітками та дорослими, висловлювати свої думки й емоції, а також розуміти почуття інших тощо. Це й обумовило доцільність їх визначення за такими напрямками: збагачення емоційної сфери; становлення самосвідомості й образу «Я»; формування соціальних навичок.

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти («Особистість дитини», «Дитина в соціумі» — інваріантні складники) до провідних завдань напрямку «Збагачення емоційної сфери» належать: формування в дітей емоційної грамотності (здатності розпізнавати і називати широкий спектр

емоцій): радість, сум, гнів, страх, сором, провина, гордість та ін. (українською й англійською мовами); набуття умінь співпереживати емоційному стану інших людей, розуміти їхні почуття (виражати емпатійність); розвиток здатності здійснювати контроль емоційних реакцій і виражати власні емоції в соціально прийнятний спосіб (основи саморегуляції); забезпечувати накопичення позитивного емоційного досвіду шляхом залучення до різних видів діяльності (ігрової, комунікативно-мовленнєвої, самостійної художньої та ін.), що викликають радість і задоволення; створення умов для оволодіння способами подолання стресу й негативних емоцій (виховання емоційної стійкості).

Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти («Особистість дитини», «Дитина в соціумі» — інваріантні складники) як провідні завдання напрямку «Становлення самосвідомості та образу “Я”» визначено: формування в дітей усвідомлення себе як окремої особистості, відмінної від інших (дошкільник використовує займенник «я» та ідентифікує себе за ім'ям, статтю та віком); створення умов для розвитку самопізнання (сприйняття власних потреб, інтересів, бажань, можливостей та особливостей), осягнення особистісних якостей і формування адекватної самооцінки (розвиток здорового ставлення до своїх досягнень і невдач); розвиток у дітей позитивного образу «Я», впевненості в собі, прийняття власних сильних і слабких сторін; стимулювання прагнення до самостійності, виявів ініціативності, відповідальності та здатності ухвалювати рішення.

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти («Особистість дитини», «Дитина в соціумі» — інваріантні складники) до провідних завдань напрямку «Формування соціальних навичок» належать: забезпечення соціалізації через взаємодію з іншими; навчання дошкільників ефективному спілкуванню й розширенню його кола; створення умов для розуміння й засвоєння ними соціальних норм і правил поведінки в різних життєвих ситуаціях; набуття умінь висловлювати свої думки й бажання, слухати інших, вести діалог (соціально-комунікативні вміння), виконувати соціальні ролі й відтворювати взаємини в ігровій діяльності, співпрацювати, домовлятися, розв'язувати конфлікти; розвиток моральних уявлень та основ морального поведіння в соціумі.

Реалізація всіх трьох напрямів змістового блоку «Особистісно-соціальний розвиток дитини (українською та англійською мовами)» передбачає розвиток емоційної грамотності (емпатії, саморегуляції емоцій тощо), формування позитивного самоусвідомлення, навичок соціальної взаємодії (здатності домовлятися, дотримуватися правил, співпрацювати, розв'язувати суперечки, контролювати власну поведінку) і комунікативно-мовленнєвої діяльності (вербального і невербального спілкування), впевненості у своїх силах та адекватної самооцінки; засвоєння норм соціальної поведінки; створення умов сприятливого соціально-розвивального середовища.

Змістовий блок реалізується під час зустрічей і самостійної художньої діяльності дітей (2 + 1 год./тижд.).

2. ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИЙ РОЗВИТОК (УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ)

Логіко-математичний розвиток у період дошкільного віку є важливим аспектом загального інтелектуального становлення дитини. Він спрямований на формування навичок логічного мислення, здатності до аналізу, порівняння, класифікації, узагальнення й абстрагування. Діти на елементарному рівні осмислюють закономірності довкілля, учаться орієнтуватися в просторі й часі, а також оперувати математичними поняттями, такими як «числа», «форми» та «величини». Розвиток логіко-математичних здібностей у дошкільників відбувається через ігрову діяльність, спеціальні вправи й інтерактивні методи навчання, що сприяє розвитку математичних уявлень і логічного мислення. Зважаючи на те, що дошкільний вік є сензитивним періодом сенсорно-пізнавального розвитку особистості, змістовий блок «Логіко-математичний розвиток (українською та англійською мовами)» має важливе значення в системі дошкільної освіти.

Змістовий блок структуровано відповідно до положень теорії когнітивного розвитку з урахуванням особливостей пізнавального, у якому особливе місце посідає математичний, що не може здійснюватися поза емоційним, особистісним і мовленнєвим та акцентується на активізації математичних здібностей дітей дошкільного віку, інтеграції окремих положень STREAM-освіти та ін., реалізація яких ґрунтується на компетентнісному й діяльнісному підходах і визначається такими ключовими концептуальними засадами:

1. **Розвиток математичного мислення через діяльність.** Для дітей дошкільного віку основи математичної освіти є способом пізнання світу через власну активність, що сприяє розвитку логічного мислення, навичок аналізу й порівняння та вміння робити узагальнення. Для дошкільників важливо створити такі умови, за яких вони мають можливість маніпулювати предметами, досліджувати математичні концепції через ігрову діяльність, експериментувати й розв'язувати практичні завдання математичного змісту у відомих контекстах. Важливим є заохочення їх до спостереження, порівняння, класифікації, установлення математичних закономірностей і розвиток вміння доходити висновків на основі власного життєвого досвіду. Зважаючи на особливості мислення дітей дошкільного віку, математичні поняття краще засвоюються в безпосередній взаємодії з предметами й різноманітними матеріалами. Діяльність сприяє тому, що дитина в невимушеній формі сприймає математичні властивості предметів і практично застосовує отримані знання в повсякденному житті.

2. **Формування базових математичних уявлень.** Характеристика формування базових математичних уявлень охоплює низку важливих аспектів, які закладають фундамент для подальшого логіко-математичного

розвитку дітей дошкільного віку. Основні базові математичні уявлення, що формуються в дошкільному віці:

- **кількість і лічба:** розрізнення понять «один» — «багато», вміння рахувати предмети в межах вікових можливостей, розуміння порядкової лічби;
- **величина:** порівняння предметів за розміром (великий — малий, довгий — короткий, високий — низький), вагою (важкий — легкий), об'ємом (повний — порожній);
- **форма:** розпізнавання та називання основних геометричних фігур — плоских (круг, квадрат, трикутник, прямокутник, овал та ін.) та об'ємних (куля, куб, конус та ін.), порівняння предметів за формою;
- **простір:** орієнтування в просторі відносно себе й інших об'єктів (праворуч — ліворуч, зверху — знизу, попереду — позаду, близько — далеко та ін.);
- **час:** елементарні уявлення про час (ранок, день, вечір, ніч та ін.), урахування послідовності подій;
- **порівняння:** установлення подібностей і відмінностей між предметами за різними ознаками;
- **класифікація:** об'єднання предметів у групи за спільними ознаками;
- **серіація:** розкладання предметів у певному порядку за зростанням або спаданням певної ознаки.

Серед основних характеристик формування базових математичних уявлень варто виділити:

- **Сенсорно-моторну основу:**
 - формування елементарних математичних уявлень має тісний зв'язок із чуттєвим досвідом дитини. Діти засвоюють математичні властивості об'єктивного світу через безпосереднє маніпулювання предметами, дослідження їхніх якостей (колір, величина, форма), порівняння й групування;
 - активне застосування різних аналізаторів (зорового, тактильного, слухового) сприяє детальному й різнобічному засвоєнню математичної інформації.
- **Конкретність і наочність:**
 - на початкових етапах діти краще сприймають і засвоюють математичні поняття, наведені наочно. Використання реальних іграшок, предметів, карток є провідною умовою успішного формування базових математичних уявлень;
 - абстрактні символи й математичні поняття стають дітям зрозумілими у процесі накопичення ними достатнього сенсорного досвіду.
- **Послідовність і систематичність:**
 - формування елементарних математичних уявлень відбувається з урахуванням вікових особливостей дітей, тобто поетапно — від простих до складніших;

- поступове накопичення математичних уявлень у дошкільників відбувається відповідно до вікового зростання дитини шляхом інтенсивного формування математичних понять, оскільки розвиваються пізнавальні процеси, з'являється здатність до більш складних форм логічного мислення;
- логіко-математичний розвиток може відбуватися нелінійно, стрибкоподібно (дитина може тривалий час демонструвати незначні успіхи, а потім у неї фіксується якісний стрибок у засвоєнні певного математичного поняття);
- темпи формування математичних уявлень серед дітей однієї вікової групи мають ознаки варіативності (індивідуальна варіативність);
- систематичне повторення математичного матеріалу та його постійне закріплення є необхідною умовою для формування логіко-математичної компетентності в дошкільників.

3. Інтеграція математики в повсякденне життя та інші види діяльності. Формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку відбувається не ізольовано, а в контексті інших видів діяльності (комунікативно-мовленнєвій, образотворчій, музичній, руховій та ін.). Інтеграція логіко-математичних задач органічно запроваджується в різні види дитячої діяльності, забезпечує якісний рівень навчання й робить його цікавим і захопливим. Математичні поняття можуть засвоюватися дітьми під час ігор, спостережень за природою, художньо-продуктивної та музично-танцювальної діяльності, фізичних вправ тощо. Важливо показувати дітям практичне застосування математичних знань у реальних життєвих ситуаціях, щоб вони усвідомлювали її цінність і значущість.

Зазначені ключові концептуальні засади логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку підкреслюють важливість активного систематичного опанування основ математики, формування розуміння базових математичних понять і їх інтеграції в контекст розширення досвіду для успішного становлення логіко-математичної компетентності.

Пропонована інтегративна модель цього змістового блоку охоплює завдання освітніх напрямів Базового компонента дошкільної освіти, що реалізуються через синтез інваріантного та варіативного складників й утворюють єдину методичну систему. Реалізація інваріантного складника в контексті формування логіко-математичної компетентності створює умови для загального інтелектуального розвитку особистості дитини через організовану систематичну діяльність, спрямовану на засвоєння математичних уявлень про кількість і лічбу, величину, форму, простір, час і логіко-математичних дій (порівняння, зіставлення, упорядкування, класифікація, узагальнення, серіація, розв'язання логічних задач). Вона становить базу для пізнання дитиною навколишнього світу, розвитку когнітивних (математичних) здібностей, що забезпечують формування зосередженості, уваги, пам'яті, основ критичного мислення, кмітливості,

здатності до аналізу та планування дій, пошуку ідей, аргументації, проведення спостереження, обстеження предметів тощо. Ці навички дають змогу оперувати отриманими математичними знаннями в повсякденній діяльності, здійснювати пошук нестандартних рішень під час виконання завдань логіко-математичного спрямування, що є складником розвитку математичного мислення.

Варіативний складник спрямований на формування в дитини цифрової компетентності щодо становлення основ математичної освіти двома мовами (українською та англійською). Опанування цифрових технологій на цьому етапі має важливе значення для подальшої адаптації до сучасного світу технологічних змін. Вони стають невід'ємною частиною життя, оскільки взаємодія із цифровими ресурсами стимулює розвиток когнітивних навичок (аналіз інформації, оцінка її достовірності, ухвалення обґрунтованих рішень та ін.). Упровадження цифрових ігор та освітньо-цифрових додатків (застосунків) передбачає виконання завдань, спрямованих на розвиток уваги, концентрації, логічного мислення й навичок пошуку оригінальних рішень, що робить процес навчання більш цікавим і захопливим для дошкільників на основі чіткої структурованості та введення інтерактивних елементів. Під час використання цифрових ресурсів відбувається розвиток комунікативних і соціальних навичок, оскільки, працюючи разом, діти обговорюють спосіб виконання завдання, обмінюються думками й співпрацюють. Діти можуть ознайомлюватися з новими формами комунікації, а саме з різними способами передавання інформації (відео, аудіо, текст), що розширює їхній мовленнєво-комунікативний досвід. Освітньо-розвивальний потенціал цифрових технологій і, як результат, — формування цифрової компетентності в дошкільному віці можливо досягти за умови належного супроводу з боку дорослих.

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти й окреслених ключових концептуальних засад логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку та підходів білінгвальної освіти визначено провідну мету й завдання змістового блоку.

Провідною *метою* є формування логіко-математичної та цифрової компетентностей у дітей 4-го–6-го років як інтегративного особистісного утворення, що передбачає формування позитивного ставлення до математики, розвиток елементарних математичних уявлень і логіко-математичного мислення, умінь розв'язувати прості проблемні ситуації математичного характеру, стимулювання пізнавальної активності й допитливості та формування базових навичок користування цифровими пристроями. У комплексі формування логіко-математичної та цифрової компетентностей у дошкільному віці сприяє всебічному розвитку дитини, створенню фундаменту для їхнього подальшого успішного навчання в школі й адаптації до життя та розвитку в сучасному світі.

Завдання вивчення змістового блоку спрямовані на комплексний розвиток логіко-математичної та цифрової компетентностей дитини в умовах білінгвальної освіти, забезпечуючи інтегроване опанування нею ідентичних навчальних одиниць як українською, так і англійською мовами. Завдання логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку охоплюють широкий спектр напрямів, що спрямовані на формування в дітей елементарних математичних уявлень, логічного мислення й пізнавальної активності. Завдання формування в дітей дошкільного віку цифрової компетентності спрямовані на закладання основ і готовності до успішного використання цифрових технологій у майбутньому. Це й обумовило доцільність їх визначення за такими напрямками: розвиток кількісних уявлень, лічби й елементарних обчислень; розвиток уявлень про форму, розмір, простір і час; розвиток логічного мислення й елементів математичної логіки.

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти («Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» — інваріантний складник; «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота» — варіативний складник) до провідних завдань напрямку **«Розвиток кількісних уявлень, лічби й елементарних обчислень»** належать: формування в дітей розуміння множин (об'єднання предметів у групи за спільною ознакою, виділення окремих елементів із множин), числа (позначає кількість предметів у групі), уміння рахувати предмети (спочатку на основі наочності, потім усно), називати числа в прямому і зворотному порядку й виконувати найпростіші математичні дії (додавання й віднімання) на наочній основі; набуття вміння порівнювати кількості, розуміти поняття «більше», «менше», «стільки ж», а також ознайомлення із частинами цілого; створення умов для розвитку активного сприймання й вивчення навчальних одиниць математичної освіти українською та англійською мовами в процесі застосування цифрових ресурсів.

Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти («Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» — інваріантний складник; «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота» — варіативний складник) як провідні завдання напрямку **«Розвиток уявлень про форму, розмір, простір і час»** визначено: формування в дітей знань про геометричні фігури (плоскі й об'ємні); розвиток уміння порівнювати предмети за розміром відповідно до одиниць вимірювання (безпосередньо (за допомогою умовної мірки) та опосередковано) за довжиною, шириною, висотою, товщиною, орієнтуватися на площині, використовуючи елементарні схеми й плани, у просторі (відносно себе й інших об'єктів) та розуміти елементарні часові поняття («пори року», «частини доби», «дні тижня», «послідовність подій»); забезпечення сприятливих умов для розвитку активного сприймання й опанування зазначених навчальних одиниць математичної освіти українською та англійською мовами під час застосування цифрових ресурсів.

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти («Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» — інваріантний складник; «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота» — варіативний складник) до провідних завдань напрямку **«Розвиток логічного мислення й елементів математичної логіки»** належать: формування в дітей таких логічних операцій, як класифікація за однією або кількома ознаками (об'єднання за спільними ознаками), серіація (упорядкування за певною ознакою — розкласти предмети в порядку зростання або спадання), установлення причиново-наслідкових зв'язків, знаходження протилежностей, а також розв'язування елементарних логічних задач і завдань на пошук закономірностей; розвиток умінь порівнювати предмети за різними ознаками (знаходити спільне та відмінне), узагальнювати, аналізувати, доходити простих висновків. Виховання пізнавальної активності й інтересу до математики; заохочення дітей до пошуку власних способів розв'язання логіко-математичних завдань; створення належних умов для розвитку активного сприймання й опанування зазначених навчальних одиниць математичної освіти українською та англійською мовами під час застосування цифрових ресурсів; забезпечення можливостей широкого використання математичних знань у повсякденному житті є ключовими аспектами цього напрямку.

Реалізація всіх трьох напрямів змістового блоку **«Логіко-математичний розвиток (українською та англійською мовами)»** передбачає розширення та поглиблення взаємопов'язаних і взаємозумовлених уявлень про кількість, форму, величину, простір, час, їхні властивості та відношення, навчання розмірковуванню й оволодіння навичками логічних операцій, які необхідні для формування в дитини логіко-математичної та цифрової компетентностей. Ці три зазначені напрями становлять основу для подальшого логіко-математичного розвитку дитини. Їхня реалізація в дошкільному віці повинна мати емоційну забарвленість і відбуватися в ігровій формі, що сприятиме зацікавленості та кращому засвоєнню математичних знань і розвитку логічного мислення.

У процесі реалізації завдань Програми відбувається формування логіко-математичної та цифрової компетентностей у дітей дошкільного віку, що спрямовано на розвиток їхніх інтелектуальних здібностей, когнітивної гнучкості, елементарних математичних уявлень, логічного мислення, кмітливості, базових цифрових навичок і готовності до подальшого навчання в школі.

Змістовий блок реалізується під час зустрічей і самостійної художньої діяльності дітей (3 + 1 год./тижд.).

3. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ Й ФОРМУВАННЯ ПЕРВИННИХ НАВИЧОК ГРАМОТИ (УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ)

Мова є унікальним культурним феноменом, що не лише здійснює комунікативну функцію, але й забезпечує систематизацію, збереження та передачу культурного й пізнавального надбання попередніх поколінь, відображаючи ментальність народу через інтеграцію індивідуальних і колективних елементів свідомості. З огляду на її фундаментальне значення для особистості, нації та держави, змістовий блок «Розвиток мовлення й формування первинних навичок грамоти (українською та англійською мовами)» набуває стратегічного пріоритету в системі дошкільної освіти.

Змістовий блок структуровано згідно із сучасною теоретико-методологічною парадигмою білінгвальної освіти, яка ґрунтується на компетентнісному підході й визначається такими ключовими концептуальними закладами:

1. Системність мовленнєвих процесів. Мова розглядається як єдина інтегрована система, у межах якої усний, писемний, художньо-мовленнєвий і комунікативний компоненти перебувають у тісному взаємозв'язку й синергетичній взаємодії. Такий підхід забезпечує цілісне й збалансоване формування в дитини мовленнєвої компетентності, сприяючи інтеграції різних мовних і мовленнєвих практик та стимулюючи розвиток як базових, так і спеціалізованих умінь і навичок усного та письмового мовлення. Це, своєю чергою, створює умови для глибокого семантичного оброблення інформації та формування високого рівня міжкультурної комунікативної компетентності.

2. Компетентнісний характер мовленнєвих процесів. Цей компонент передбачає синтез мотивації, знань (зокрема, метазнання), умінь і навичок, необхідних для ефективного використання мови в різноманітних соціокультурних і комунікативних ситуаціях. Серед його складників варто виділити:

- *емоційно-ціннісний аспект:* формування позитивного ставлення до обох мов є важливим чинником у розвитку мовленнєвої компетентності. Розвиток любові до рідної мови поряд із повагою до культур і мов інших народів стимулює емоційну залученість вихованців і сприяє їхній готовності використовувати іноземну мову як засіб міжкультурної комунікації;
- *формування метамовлення:* заохочення до аналізу, пояснення й порівняння особливостей мовних і мовленнєвих явищ сприяє розвитку критичного мислення й творчої мовленнєвої діяльності. Усвідомлення власних мовних і мовленнєвих процесів (метамовлення) є ключовим чинником для навчання й ефективного застосування здобутих знань і набутих умінь і навичок.

- *формування досвіду практичної мовленнєвої діяльності:* у контексті компетентнісного підходу до мовлення практичний досвід є підґрунтям між ознайомленням із мовними й мовленнєвими знаннями та їхнім застосуванням у реальних, доступних для дітей, комунікативних ситуаціях.

3. Двомовний контекст мовленнєвих процесів. Сучасна парадигма білінгвальної освіти підкреслює ключову роль двомовного контексту в інтегрованому формуванні мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку через синхронний розвиток рідної та англійської мовних систем. Така інтеграція створює когнітивний простір, який сприяє порівняльному аналізу мовних структур, диференціації семантичних і синтаксичних процесів, а також виявленню загальних структурних і функціональних закономірностей мов. Інтегроване навчання забезпечує формування лексичних, синтаксичних і семантичних умінь, а також розвиток міжкультурної комунікативної компетентності, що є необхідною для ефективної міжмовної та міжкультурної комунікації. Комплексний підхід до організації змістового блоку дає змогу опановувати ідентичні навчальні одиниці обома мовами, створюючи єдиний інформаційний простір для усвідомленого порівняння, аналізу й узагальнення мовних явищ. Окрім того, інтеграція мов стимулює розвиток метамовлення, що дає можливість дітям дошкільного віку критично осмислювати власні мовленнєві процеси й адаптувати їх до різноманітних комунікативних ситуацій. Інтегративна структура цього змістового блоку створює оптимальні умови для реалізації завдань усіх освітніх ліній Базового компонента дошкільної освіти. Вона забезпечує не лише ефективне засвоєння базових принципів усної й письмової комунікації українською та англійською мовами, але й стимулює системний розвиток дитини в особистісній, пізнавальній, когнітивній, естетичній, соціальній і творчій сферах.

У запропонованій інтегративній моделі цього змістового блоку завдання освітніх напрямів Базового компонента дошкільної освіти реалізуються через синтез інваріантного та варіативного складників, що утворюють єдину методичну систему. Реалізація інваріантного складника створює умови для всебічного розвитку особистості дитини через мовленнєву діяльність, спрямовану на формування стабільних фонетичних, лексичних, граматичних і комунікативних компетентностей. Вона становить базу для пізнання дитиною власної ідентичності та навколишнього світу, осмислення рідної мови й культурних аспектів спілкування, а також формування емоційно-ціннісного ставлення до мовленнєвого середовища.

Варіативний складник спрямований на формування в дитини компетентностей у сфері англійської мови, читання та письма двома мовами. Опанування первинних навичок читання розглядається не як механічне декодування тексту, а як інтегративний інструмент, що стимулює високорівневі когнітивні процеси й сприяє розвитку критичного мислення

в дитини. Такий підхід відкриває можливості для здобуття інтертекстуальних знань, сприяє глибокому осмисленню прочитаного й розширенню світогляду. Інтеграція української та англійської мов в освітньому процесі є запорукою формування в дитини багатогранної комунікативної компетентності, що синтезує традиційні культурні цінності із сучасними глобальними тенденціями. Цей синергетичний підхід не лише розширює мовленнєвий простір дитини, а й відкриває нові перспективи для розвитку міжкультурної комунікативної компетентності, сприяючи успішній адаптації особистості в умовах глобалізованого світу.

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти та концепції білінгвальної освіти визначено провідну мету й завдання змістового блоку.

Провідною *метою* є формування мовленнєвої компетентності в дітей 4-го–6-го років як інтегративного особистісного утворення, що охоплює позитивне ставлення до рідної та англійської мов, систематичне опанування базових лінгвістичних норм, а також розвиток практично орієнтованих компетентностей (як у галузі усного, так і писемного мовлення), що сприяють ефективній інтеграції теоретичних знань із практичними мовленнєвими вміннями.

Завдання вивчення змістового блоку спрямовані на комплексний розвиток мовленнєвих компетентностей дитини в умовах білінгвальної освіти, забезпечуючи інтегроване опанування нею ідентичних навчальних одиниць як українською, так і англійською мовами. Це й обумовило доцільність їх визначення за такими напрямками: усне мовлення в умовах білінгвального середовища; основи читання і письма українською та англійською мовами; дослідження мовних явищ української та англійської мов.

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти («Мовлення дитини» — інваріантний складник; «Мовлення дитини. Іноземна мова» — варіативний складник) до провідних завдань напряму *«Усне мовлення в умовах білінгвального середовища»* належать: формування усної комунікативної компетентності дітей дошкільного віку з метою забезпечення ефективного спілкування українською та англійською мовами й сприяння їхній соціальній адаптації; набуття вмінь щодо висловлювання думок, вражень і звернень через інтеграцію фонетичного, лексичного, граматичного, діалогічного та монологічного рівнів опанування української мови разом із базовим опануванням англійської мови; створення умов для розвитку активного слухання, конструктивного діалогу й партнерських взаємин, а також формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до мовленнєвого та культурного різноманіття з метою забезпечення основи успішної міжмовної комунікації.

Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти («Мовлення дитини. Основи грамоти» та «Мовлення дитини. Іноземна мова» — варіативний складник) як провідні завдання напряму *«Основи читання й письма українською та англійською мовами»* визначено: формування в дітей

дошкільного віку базових компетентностей у галузі грамоти (читання та письма) з метою забезпечення ефективного опанування писемної системи як рідної, так і англійської мов; створення умов для активного читання та письма; збагачення лексичного запасу; розвиток критичного мислення й когнітивних процесів.

Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти («Мовлення дитини» — інваріантний складник; «Мовлення дитини. Основи грамоти» та «Мовлення дитини. Іноземна мова» — варіативний складник) до провідних завдань напряму *«Дослідження мовних явищ української та англійської мов»* належать: формування фонетичної та лексичної основи українського й англійського мовлення; розвиток граматико-комунікативних компетентностей у галузі української та англійської мов; організація порівняльного аналізу мовних структур; інтеграція знань про культуру мов.

У процесі реалізації Програми застосовуються авторські високоефективні освітні технології та методики. Основними характеристиками цих технологій і методик є комплексний розвиток дитини, активізація пізнавальної та творчої діяльності, інтерактивність, мультимодальність, використання ігрових форм навчання та партнерство з батьками. Це забезпечує можливість повної або часткової реалізації всіх освітніх ліній Базового компонента дошкільної освіти.

Змістовий напрям реалізується під час зустрічей і самостійної діяльності дітей (4 + 1 год/тижд.).

ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІТЕЙ

1. ОСОБИСТІСНО-СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

Молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років)

Вікові досягнення особистісно-соціального зростання дітей молодшого дошкільного віку життя відображають якісні зміни, які відбуваються в їхньому емоційному світосприйнятті, у формуванні соціальних навичок і в усвідомленні себе як особистості.

Щодо змін в емоційній сфері відбуваються:

- **Розуміння й називання емоцій.** Дитина здатна розрізняти й називати базові емоції (радість, смуток, гнів, страх) як у себе, так і в інших людей; розуміти прості причини їх виникнення та наслідки.
- **Емпатія та співчуття.** Дитина виявляє інтерес до емоційного стану інших людей, здатність співпереживати їм, розуміти їхній емоційний стан, реалізує прагнення втішити або допомогти.
- **Контроль емоцій.** Дитина вчиться стримувати свої імпульсивні реакції, хоча їй це ще не завжди вдається, використовує прості способи самозаспокоєння (відволіктися, поговорити).
- **Складніші емоції.** У дитини починають з'являтися складніші емоції, такі як сором, провинна, гордість та ін., і вона розуміє їхню суть.
- **Емоційна виразність.** Дитина здатна контролювати міміку, жести й інтонацію для вираження власних почуттів та емоцій; виражає свої почуття словами, а не лише мімікою та жестами.

Щодо змін в особистісній сфері відбуваються:

- **Розвиток самосвідомості.** Дитина усвідомлює себе як окрему особистість, розуміє своє ім'я, вік, стать; здатна розповідати про себе, свої вподобання; у неї формується позитивне самовідчуття.
- **Формування самооцінки.** Дитина здатна аналізувати власні вчинки та їхні наслідки, має адекватне уявлення про свої можливості, оцінює свої дії та досягнення, хоча самооцінка почасти залежить від оцінки дорослих.
- **Прагнення до самостійності.** Дитина виявляє бажання самостійно виконувати різні дії в самообслуговуванні (прибирати іграшки, одягатися, роздягатися, умиватися, їсти тощо), прагне до незалежності в різних видах діяльності.
- **Розвиток наполегливості.** Дитина може проявляти наполегливість у досягненні мети, особливо якщо це пов'язано з ігровою діяльністю або власними інтересами.
- **Розвиток уяви.** Дитина активно використовує уяву в іграх, малюванні, конструюванні, розповіданні історій; здатна до символічного мислення.

- **Формування моральних уявлень.** Дитина починає розрізняти поняття «добре» й «погано» на елементарному рівні, орієнтуючись на реакцію дорослих; демонструє прагнення наслідувати взірці моральної поведінки.
- **Висловлення власної думки.** Дитина здатна висловлювати свої бажання й інтереси, переконання й незгоду.

Щодо змін в соціальній сфері відбуваються:

- **Активна соціальна взаємодія.** Дитина охоче контактує з однолітками, виявляє інтерес до спільної діяльності, ініціює ігри й спілкування; віддає перевагу спільним іграм (ігри разом), а не індивідуальним (ігри поруч).
- **Розвиток навичок спілкування.** Дитина вміє домовлятися, ділитися іграшками, чекати своєї черги (наприклад, під час піднімання чи спускання з гірки на ігровому майданчику), просити про допомогу й пропонувати її; у неї розширюється коло спілкування.
- **Розуміння соціальних норм.** Дитина розуміє загальноприйняті норми поведінки (вітається, прощається, дякує).
- **Розуміння соціальних правил.** Дитина усвідомлює та намагається дотримуватися простих правил поведінки в групі (не конфліктувати, утримуватися від проявів агресії, зважати на думку інших, особливо дорослих).
- **Формування дружніх стосунків.** Дитина виявляє симпатію до окремих дітей; у цей період формуються перші вибіркові дружні зв'язки.
- **Розвиток здатності до розв'язання конфліктів.** Дитина намагається самостійно розв'язувати прості конфлікти, при цьому потребує допомоги дорослих у складніших ситуаціях.
- **Розвиток рольової поведінки.** Дитина активно наслідує поведінку дорослих у сюжетно-рольових іграх, бере на себе різні соціальні ролі й намагається відтворити соціальні взаємини.
- **Усвідомлення «свого» та «чужого».** Дитина чітко розрізняє особисті речі та речі інших дітей, розуміє поняття «власність», у неї розвивається почуття власної гідності.

Середній дошкільний вік (від чотирьох до п'яти років)

Вікові досягнення особистісно-соціального зростання дітей середнього дошкільного віку охоплюють низку важливих змін у їхньому розумінні себе й взаємодії з іншими людьми.

Щодо змін в емоційній сфері відбуваються:

- **Диференціація емоцій.** Емоції дитини стають більш складними й диференційованими (наприклад, з'являються такі емоції, як образа, здивування, роздратування, ревності та ін.).

- **Переважання позитивних емоцій.** У цьому віці дитина частіше виявляє радість, захоплення, цікавість.
- **Розвиток розуміння емоцій.** Дитина вчиться зіставляти вираз обличчя з відповідними емоціями; вона здатна помічати й розуміти емоції інших, виявляти співчуття, помічаючи їхній сум чи біль.
- **Розвиток емоційного контролю.** Дитина вчиться певною мірою контролювати свої емоційні прояви, хоча емоційність залишається високою.
- **Регуляція поведінки.** Дитина здатна регулювати свою поведінку, яка стає більш усвідомленою; може слідувати інструкціям дорослих.
- **Емоційна виразність.** Емоції дитини мають ознаки швидкої зміни, вона легко підпадає під емоційний стан інших.

Щодо змін в особистісній сфері відбуваються:

- **Усвідомлення себе як окремої особистості (розвиток самосвідомості й ідентичності).** Дитина чітко усвідомлює свою окремість від інших, знає своє ім'я, вік і стать.
- **Розуміння власних емоцій.** Дитина має здатність розпізнати й називати словами власні емоції (радість, сум, гнів, страх), що допомагає їй краще розуміти себе й інших, вона починає усвідомлювати прості причини їх виникнення.
- **Формування самооцінки.** У дитини на основі власних досягнень й оцінки дорослих формується первинне відчуття власної цінності.
- **Розвиток наполегливості.** Дитина виявляє наполегливість під час виконання завдання, прагнення довести розпочату справу до завершення.
- **Формування моральних суджень.** Дитина диференціює поняття «добро» і «зло», висловлює етичні судження про ознаки моральної поведінки в різних діапазонах (добра і зла); розрізняє хороші та погані вчинки на основі оцінки дорослих; у неї виявляються початкові прояви совісті (може відчувати провину за свої неправильні вчинки).
- **Висловлення власної думки.** Дитина може обґрунтовувати свою позицію, наводить для цього аргументи й переконання; попри те, що ця позиція ґрунтується на власних потребах і бажаннях, дитина здатна поступатися заради інших і враховувати їхні інтереси.
- **Уявлення про майбутнє.** У дитини з'являються перші уявлення про те, ким вона хотіла б стати в майбутньому.

Щодо змін у соціальній сфері відбуваються:

- **Активна соціальна взаємодія.** Дитина контактує з однолітками, із бажанням долучається до спільної діяльності (ігрової, комунікативно-мовленнєвої, художньої тощо).

- **Розвиток комунікативних навичок.** Дитина активно використовує мову для спілкування, може підтримувати розмову, ставити запитання та відповідати на них; відзначається значне збільшення її словникового запасу.
- **Уміння співпрацювати.** Дитина виявляє підвищену здатність до співпраці з однолітками під час ігор та інших видів діяльності, може домовлятися, розподіляти ролі.
- **Засвоєння соціальних норм і правил.** Дитина засвоює основні правила поведінки в різних ситуаціях (наприклад, вітатися, прощатися, ділитися іграшками); дотримується правил поведінки в групі.
- **Формування дружніх стосунків.** У дитини формуються перші сталі дружні стосунки з однолітками, вона виявляє стійку симпатію до певних дітей.
- **Розвиток здатності до розв'язання конфліктів.** У дитини з'являються перші спроби самостійно розв'язувати прості конфліктні ситуації з однолітками.
- **Розвиток рольової поведінки.** Дитина активно бере участь у сюжетно-рольових іграх, відображаючи соціальні ролі й взаємодії дорослих.
- **Розвиток соціальних навичок.** Взаємодія з однолітками, засвоєння соціальних норм емоційної поведінки впливають на прояви емоцій, формування почуття власної гідності дитини.

Старший дошкільний вік (від п'яти до шести (семи) років)

Вікові досягнення особистісно-соціального зростання дітей старшого дошкільного віку характеризуються значними змінами в їхньому сприйнятті й усвідомленні себе, інших та світу навколо.

Щодо змін в емоційній сфері відбуваються:

- **Диференціація емоцій.** Дитина чітко розпізнає та називає базові емоції (радість, сум, спокій, гнів, страх, здивування, задоволення) та складніші (образа, провина, сором, ревності) як у себе, так і в інших.
- **Розуміння причин емоцій.** Дитина починає розуміти, що певні події викликають відповідні емоції, може згадувати ситуації, що спричиняють такі емоційні стани.
- **Розвиток емпатії.** Посилюється здатність дитини співпереживати емоціям інших людей.
- **Формування емоційного самоконтролю.** Дитина вчиться контролювати свої імпульсивні реакції, відбувається диференціація позитивних і негативних емоцій, знижується їхня амбівалентність.
- **Розвиток емоційного передбачення.** Дитина намагається передбачити емоційне тло майбутнього результату події й оцінку її дій іншими.
- **Емоційна виразність.** У дитини спостерігається розширення засобів вираження емоцій: міміка, пантоміміка, інтонація голосу, слова тощо.

- **Розуміння соціального контексту емоцій.** Дитина починає розуміти, що вираження певних емоцій може бути доречним або недоречним у різних соціальних ситуаціях; вона засвоює норми та правила емоційної поведінки.

Щодо змін в особистісній сфері відбуваються:

- **Усвідомлення себе як окремої особистості (розвиток самосвідомості й ідентичності).** Дитина чітко усвідомлює свою індивідуальність і розуміє, що вона має власні думки, почуття й бажання.
- **Формування «Я-концепції».** У дитини з'являються перші уявлення про власні можливості, якості, інтереси й емоції; вона може описувати себе, використовуючи прості характеристики (наприклад, «Я хлопчик», «Я люблю малювати»).
- **Формування самооцінки.** Самооцінка в дитини залишається нестабільною та залежить від оцінки дорослих й однолітків, але вона вже може виявляти почуття задоволення або невдоволення собою.
- **Розвиток наполегливості.** У дитини посилюється усвідомленість цілей, з'являється елементарна здатність до самостійного подолання труднощів і пошуку варіантів розв'язання складних ситуацій.
- **Формування моральної поведінки.** У дитини формуються перші знання та переконання про добро і зло, справедливість і чесність. Вона починає оцінювати вчинки інших людей відповідно до норм і правил моральної поведінки в соціумі.
- **Висловлення власної думки.** Дитина намагається самостійно аналізувати ситуації та доходити висновків; обґрунтовує свою думку, спираючись на власний досвід, спостереження й знання.
- **Усвідомлення гендерної ідентичності.** Дитина чітко усвідомлює свою статеву належність і починає засвоювати відповідні гендерні ролі.
- **Уявлення про майбутнє.** У дитини виникають певні роздуми про плин часу, які є конкретними й емоційними; вона розмірковує про те, що буде в майбутньому.

Щодо змін в соціальній сфері відбуваються:

- **Активна соціальна взаємодія.** Дитина встановлює тісний контакт з однолітками, узгоджує свої дії з ними, виявляє готовність до спільних дій; прагне до досягнення результатів у спільній діяльності; у неї формуються елементи соціальної відповідальності й готовності допомагати іншим.
- **Розвиток комунікативних навичок.** Дитина активно спілкується з однолітками та дорослими, використовуючи мову як основний засіб комунікації; вона вчиться слухати, ставити запитання, висловлювати свої думки й почуття; у неї розвивається партнерський стиль спілкування.

- **Формування дружніх стосунків.** Дитина віддає перевагу спілкуванню з певними однолітками, дружба стає більш усвідомленою та вибірковою.
- **Розвиток навичок співпраці й взаємодії.** Дитина вчиться домовлятися, ділитися, допомагати іншим, брати участь у спільних іграх і заняттях; вона здатна об'єднуватися з однолітками для досягнення спільної мети.
- **Усвідомлення соціальних норм і правил.** Дитина починає розуміти й дотримуватися правил поведінки в різних соціальних ситуаціях (удома, у дитячому садку, на вулиці тощо).
- **Розвиток здатності до розв'язання конфліктів.** Дитина прагне самостійно знайти способи розв'язання конфліктних ситуацій, використовуючи різні стратегії (домовляється, поступається, відстоює свою думку).
- **Розвиток рольової поведінки.** Дитина може самостійно вибирати цікаву для себе роль у сюжетно-рольових іграх й аргументувати свій вибір; починає усвідомлювати й дотримуватися правил, пов'язаних з вибраною роллю, підтримувати рольову взаємодію протягом тривалого часу; у неї з'являється рольове регулювання ігрової діяльності.
- **Розвиток соціальних навичок.** Дитина усвідомлює необхідність дотримуватися соціальних норм і правил поведінки й виконувати обов'язки, покладені на неї; демонструє здатність орієнтуватися в соціальних ситуаціях, працювати в команді, допомагати іншим і приймати допомогу; розуміє важливість спільного досягнення мети.

Важливо враховувати, що розвиток кожної дитини дошкільного віку (4-го–6-го років) індивідуальний, тому темпи особистісно-соціального зростання можуть дещо різнитися. На розвиток дитини впливає сімейне оточення, виховання в закладі дошкільної освіти, спілкування з однолітками. Підтримка й заохочення з боку дорослих є важливими чинниками для успішного особистісно-соціального розвитку дитини.

2. ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИЙ РОЗВИТОК

Молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років)

Вікові досягнення логіко-математичного розвитку дітей молодшого дошкільного віку характеризуються сенситивністю в становленні пізнавальних процесів, зокрема мислення, уваги, пам'яті та ін., які є основою для інтелектуального розвитку. Він полягає у формуванні первинних уявлень про кількість, величину, форму, простір і час, а також здійсненні дітьми елементарних логічних операцій.

Щодо розвитку математичних уявлень про кількісні поняття:

- **Розуміння поняття «числа».** Дитина починає розуміти, що числа позначають різну кількість предметів.
- **Множини.** Дитина порівнює множини; розуміє поняття «один» та «багато»; розрізняє ситуації, коли є один предмет і коли їх багато.
- **Лічба малих груп предметів.** Дитина рахує невеликі групи предметів (до 3–4) за допомогою дотику або вказівки; називає числа послідовно (почасти ця лічба ще може бути не завжди пов'язана з реальною кількістю предметів, вона може пропускати числа або плутати їх порядок).
- **Зіставлення числа з кількістю.** Дитина здатна зіставити число та кількість, може показати одну або дві іграшки на прохання дорослого (у межах 1–2).
- **Розпізнавання цифр.** Дитина здатна розпізнавати окремі відомі цифри (наприклад, цифри, що близькі їй із власного досвіду).
- **Порівняння кількості.** Дитина починає розуміти поняття «більше», «менше», «стільки ж», порівнюючи невеликі групи предметів.

Щодо розвитку уявлень про базові математичні виміри:

- **Дослідження предметів.** Дитина розрізняє властивості предметів через сенсорне сприйняття (зір, дотик, відчуття ваги).
- **Порівняння за розміром.** Дитина розрізняє, розуміє та використовує поняття «великий», «маленький» для порівняння й опису розмірів предметів.
- **Форма.** Дитина здатна розпізнавати основні геометричні фігури, може розрізнити й назвати деякі з них: коло, квадрат, трикутник, куля, куб, паралелепіпед.
- **Величина.** Дитина може розрізнити предмети за довжиною й висотою та розуміє поняття «довгий» і «короткий», «високий» і «низький», наприклад, порівнює за довжиною два предмети (прикладуючи / накладаючи їх одне до одного) і називає результат.
- **Виміри маси (ваги).** Дитина здатна розрізнити поняття «важкий» і «легкий», вимірюючи предмети за вагою (піднімаючи їх); розуміє, що великий предмет може бути легким, а маленький — важким.

- **Сортування за однією ознакою.** Дитина може сортувати предмети за однією простою ознакою, наприклад, за кольором або формою.
- **Просторові уявлення.** Дитина має сформовані первинні навички орієнтації у власному тілі та просторі найближчого оточення; вона розуміє та використовує прості просторові терміни, такі як «на», «під», «в», «поряд», «верх» і «низ» (наприклад, показує верхню та нижню частини предметів).
- **Орієнтування в часі.** Дитина розрізняє поняття «день» і «ніч», пов'язуючи їх із відомими видами діяльності (удень граємо, уночі спимо); вона розуміє та відтворює прості послідовності подій (спочатку їмо, потім гуляємо), використовує поняття «зараз» і «потім».

Щодо розвитку логіко-математичного мислення:

- **Групування за однією очевидною ознакою.** Дитина об'єднує предмети, схожі за однією ознакою, наприклад, усі червоні кубики в одну групу, усі маленькі м'ячики — в іншу.
- **Порівняння.** Дитина розуміє та використовує поняття «однаковий» та «різний» під час порівняння предметів.
- **Елементи серіації.** Дитина здатна впорядкувати 2–3 предмети за однією ознакою, наприклад, за розміром (від найменшого до найбільшого).
- **Установлення простих зв'язків.** Дитина пов'язує відомі дії з їх наслідками (наприклад, якщо натиснути кнопку гаджета, за правильною відповіддю до завдання буде один звук, за неправильною — інший).

Щодо розвитку цифрової грамотності:

- **Ознайомлення із цифровими пристроями.** Дитина зацікавлено виконує дії на цифровому пристрої (вмикає / вимикає пристрій, натискає на сенсорні кнопки, іконки тощо); спостерігає за діями дорослих із цими пристроями.
- **Формування навичок елементарної цифрової грамотності.** Дитина із задоволенням переглядає прості зображення або короткі відео, слухає аудіоказки або пісеньки.
- **Розуміння зв'язку між дією із цифровими пристроями та результатом.** Дитина усвідомлює, що її дія (натискання кнопки) може привести до певної реакції на екрані (зміна зображення, звуку).
- **Дотримання простих правил безпеки під час використання пристроїв.** Дитина розуміє та дотримується елементарних правил безпеки, використовує пристрій під постійним наглядом дорослих.

Середній дошкільний вік (від чотирьох до п'яти років)

Вікові досягнення логіко-математичного розвитку дітей середнього дошкільного віку життя характеризуються значними якісними змінами.

Дошкільники стають більш свідомими порівняно з молодшим дошкільним віком щодо визначення різних властивостей предметів, які можна виміряти, більш самостійними в розв'язанні елементарних логічних і математичних задач, їхнє мислення набуває більш усвідомленого й цілеспрямованого характеру.

Щодо розвитку математичних уявлень про кількісні поняття:

- **Лічба до 5.** Дитина лічить предмети до п'яти, називаючи числа по порядку, узгоджуючи числівник зі словом.
- **Зворотна лічба (до 3–5).** Дитина рахує у зворотному порядку в невеликому діапазоні.
- **Кількісне порівняння.** Дитина розуміє поняття «один», «багато»; порівнює дві невеликі групи предметів, використовуючи поняття «мало», «більше», «менше», «стільки ж», «порівну».
- **Розуміння збереження кількості.** Дитина розуміє, що кількість предметів не змінюється в разі зміни їхнього розташування (наприклад, 5 кубиків, розставлених у ряд, залишаються 5 кубиками, якщо їх скласти один на одного).
- **Ознайомлення із цифрою.** Дитина розпізнає відомі цифри (від 1 до 5).
- **Утворення чисел.** Дитина розуміє, як утворюються числа 2, 3, 4, 5 шляхом додавання одиниці до попереднього числа.
- **Рівність і нерівність.** Дитина встановлює рівність і нерівність між двома групами предметів незалежно від їхнього розміщення, величини та форми; вона може утворити рівність із нерівності шляхом додавання або віднімання одного елемента.
- **Відлік за заданим числом.** Дитина відраховує задану кількість предметів у межах п'яти.
- **Розв'язання простих арифметичних задач на додавання й віднімання (наочно).** Дитина розв'язує найпростіші математичні задачі, використовуючи предмети або малюнки (наприклад, було 2 яблука, дали ще 1. Скільки стало яблук?).

Щодо розвитку уявлень про базові математичні виміри:

- **Геометричні фігури.** Дитина розрізняє та називає відомі геометричні фігури як плоскі (круг, трикутник, квадрат), так і об'ємні (куля, куб, циліндр, конус).
- **Дослідження геометричних фігур.** Дитина використовує геометричні фігури як еталони для визначення форми навколишніх предметів і знає прості прийоми дослідження геометричних фігур (обводить пальцем).
- **Порівняння за величиною.** Дитина порівнює предмети за довжиною, шириною, висотою, товщиною, використовуючи прийоми прикладання, накладання й зорового порівняння; визначає результати

порівняння термінами «високий», «низький», «найвищий», «найнижчий», «нижче», «вище».

- **Порівняння предметів за довжиною.** Дитина порівнює два або кілька предметів за довжиною, використовуючи терміни «довший», «коротший», «однакові за довжиною».
- **Упорядкування предметів за довжиною.** Дитина розташовує 3–4 предмети в порядку збільшення або зменшення довжини.
- **Використання умовних мірок.** Дитина розуміє необхідність використання умовної мірки для вимірювання довжини (наприклад, кубики, палички); вона вимірює довжину предмета, прикладаючи мірки одна за одною.
- **Розуміння співвідношення довжини.** Дитина усвідомлює, що один і той самий предмет може бути довшим за один і коротшим за інший.
- **Вимірювання площини.** Дитина порівнює площини двох предметів (інколи й нерівних фігур), накладаючи їх одна на одну або візуально визначаючи, яка з них займає більше місця; розуміє поняття «займає більше місця», «займає менше місця» і використовує їх у повсякденній діяльності.
- **Порівняння за масою.** Дитина володіє елементарними уявленнями про порівняння предметів за масою («важчий», «легший»); вона здатна візуально порівнювати об'єми рідин і сипких матеріалів, визначає, у якій ємності більше або менше води, піску тощо, розуміє поняття «більше», «менше», використовує їх для опису маси предметів, кількості рідини або сипких матеріалів.
- **Перші уявлення про використання ваг.** Дитина розуміє, що ваги призначені для визначення маси й порівняння, що важче, а що — легше.
- **Орієнтування в просторі.** Дитина орієнтується в просторі відносно себе, оперуючи термінами «праворуч», «ліворуч», «зверху», «знизу», «попереду», «позаду».
- **Орієнтування в часі.** Дитина розрізняє та називає пори року, частини доби (ранок, день, вечір, ніч) та окремі дні тижня, пов'язуючи їх із відомими видами діяльності, розуміє послідовність дій протягом дня. Вона розповідає про прості події в їхній послідовності (що було спочатку, потім, у кінці), використовуючи часові прислівники: «зараз», «потім», «раніше», «пізніше», «сьогодні», «завтра».

Щодо розвитку логіко-математичного мислення:

- **Узагальнення.** Дитина розуміє узагальнювальне значення числа (кількість предметів не залежить від їхніх просторових ознак).
- **Класифікація за однією-двома ознаками.** Дитина здатна групувати предмети за однією (колір, форма, розмір) або двома ознаками одночасно (наприклад, великі та червоні, круглі та сині), пояснює, за якою ознакою вона об'єднала предмети в групу.

- **Серіація (упорядкування) предметів.** Дитина здатна впорядковувати 3–5 предметів за зростанням або спаданням однієї виразної ознаки (довжина, висота, розмір); знаходить зайвий предмет у групі, який не відповідає спільній ознаці, та пояснює свій вибір.
- **Розуміння порядкового відношення.** Дитина розуміє поняття «перший», «другий», «третій» тощо під час упорядкування предметів.
- **Елементарні логічні операції.** Дитина об'єднує предмети в групи за спільною ознакою.
- **Установлення причиново-наслідкових зв'язків.** Дитина розуміє прості причиново-наслідкові зв'язки.
- **Висування простих гіпотез.** Дитина робить прості припущення.
- **Розв'язання логічних задач.** Дитина розв'язує прості словесні логічні задачі й складає прості пазли.

Щодо розвитку цифрової грамотності:

- **Ознайомлення із цифровими пристроями.** Дитина знає поширені цифрові пристрої, такі як телефон, планшет, комп'ютер, телевізор та їхнє призначення.
- **Формування навичок елементарної цифрової грамотності.** Дитина здатна виконувати прості дії в дитячих розвивальних програмах або іграх під наглядом дорослого (наприклад, натискати кнопки, вибирати картинки).
- **Розуміння зв'язку між дією із цифровими пристроями й результатом.** Дитина усвідомлює, що натискання на певні елементи на екрані або клавіатурі може привести до певної дії.
- **Дотримання простих правил безпеки під час використання пристроїв.** Дитина переглядає короткі розвивальні мультфільми або відео під наглядом дорослих, усвідомлює потребу дотримання елементарних правил.
- **Розвиток базових навичок користування.** Дитина розуміє, що час користування цифровими пристроями обмежений.

Старший дошкільний вік (від п'яти до шести (семи) років)

Вікові досягнення логіко-математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку життя характеризуються якісними змінами в їхньому мисленні й пізнавальній діяльності. На цьому етапі відбувається активне формування передумов абстрактного мислення, що проявляється в умінні встановлювати зв'язки та закономірності математичних уявлень і здатності оперувати символами й розв'язувати логічні задачі.

Щодо розвитку математичних уявлень про кількісні поняття:

- **Лічба.** Дитина вміє рахувати предмети до 10, використовуючи кількісні та порядкові числівники (перший, другий, третій і т. д.), розуміє їхнє значення та відмінність від кількісних; знає, що останній

названий числівник позначає загальну кількість предметів, визначає місце предмета в ряді (наприклад, «Який за порядком м'яч?»).

- **Способи лічби предметів.** Дитина здатна рахувати на слух, на дотик і за уявою невелику кількість предметів.
- **Елементарні обчислення.** Дитина розуміє, що кожне наступне число утворюється шляхом додавання одиниці до попереднього; вона на практичному рівні може утворювати число, додаючи один предмет до групи (наприклад, було 3 яблука, додали ще одне — стало 4 яблука); усвідомлює, що число можна розкласти на окремі одиниці (наприклад, 3 — це один, ще один і ще один).
- **Ознайомлення з елементарними арифметичними діями.** Дитина розуміє прості дії додавання й віднімання, усвідомлює, що додавання приводить до збільшення кількості предметів, а віднімання — до зменшення.
- **Розв'язування математичних задач.** Дитина розв'язує та самостійно складає елементарні задачі на додавання й віднімання за допомогою наочних матеріалів і в усній формі в межах невеликої кількості предметів. (Наприклад, «Було 2 цукерки, дали ще 1. Скільки стало цукерок?»)

Щодо розвитку уявлень про базові математичні виміри:

- **Геометричні фігури.** Дитина розпізнає та називає відомі плоскі (круг, трикутник, квадрат, прямокутник, овал, ромб) та об'ємні (куля, куб, циліндр, конус, піраміда) геометричні фігури.
- **Дослідження геометричних фігур.** Дитина розрізняє серед інших об'єктів, окрім добре їй відомих, ті предмети, що схожі на такі геометричні фігури: ромб, трапецію, п'ятикутник та інші прості багатокутники; вона розуміє, що круг не має кутів, а квадрат має чотири рівні сторони та чотири прямі кути; пояснює, що трикутник від квадрата відрізняється кількістю кутів і сторін; усвідомлює, що прямокутник має дві пари рівних сторін і чотири прямі кути, і розуміє його відмінність від квадрата (не всі сторони рівні).
- **Уявлення про форму в різних контекстах.** Дитина розуміє, що одна й та сама форма може траплятися в різних об'єктах довкілля (наприклад, круглими можуть бути м'яч, тарілка, гудзик); уявляє геометричні фігури та їхні комбінації, порівнює предмети за формою, визначаючи схожість і відмінності; знаходить предмети однакової форми, але різного розміру чи кольору.
- **Елементи конструювання та моделювання.** Дитина активно використовує знання про форму під час конструювання з кубиків, мозаїки, конструкторів; створює прості зображення, використовуючи різні геометричні фігури; її уявлення про форму тісно пов'язані з розвитком дрібної моторики та зорово-моторної координації.

- **Орієнтування в поняттях величини.** Дитина розрізняє предмети за різними параметрами величини: довжина (довгий — короткий), висота (високий — низький), товщина (товстий — тонкий), ширина (широкий — вузький), об'єм (великий — маленький); порівнює предмети за величиною за кількома параметрами одночасно шляхом безпосереднього чи опосередковано порівняння (наприклад, за допомогою умовної мірки, синя стрічка довша та ширша за червону); використовує відповідні слова для позначення величини предметів. Вона використовує у своєму мовленні відносні поняття величини, розуміє відносність понять величини («великий» порівняно із чим?, «маленький» порівняно із чим?).
- **Використання умовних мірок.** Дитина вимірює довжину предметів за допомогою умовних мірок (кроки, долоні, палички, смужки паперу) та порівнює результати; розуміє, що довжина предмета не змінюється від його розташування в просторі. Вона здатна порівнювати довжину предметів, які не можна безпосередньо прикласти одне до одного, за допомогою іншої смужки, мотузки тощо. Аналогічно до довжини використовує умовні мірки для вимірювання висоти предметів. Може порівнювати висоту віддалених об'єктів (будівель або дерев), використовуючи візуальну оцінку й розуміння відносності.
- **Порівняння за об'ємом.** Дитина порівнює об'єм різних ємностей, наприклад посудин, визначаючи, у яку вміститься більше рідини або сипких речовин; розуміє про збереження об'єму речовини (на елементарному рівні) незалежно від ємності. Може використовувати умовні мірки для визначення й порівняння об'єму: склянки, ложки тощо.
- **Порівняння за масою.** Дитина розрізняє предмети за вагою, використовуючи терміни «важкий» і «легкий»; порівнює вагу двох предметів шляхом зважування на руках.
- **Перші уявлення про використання ваг.** Дитина має уявлення про ваги, їхнє призначення як приладу для визначення й порівняння кілограмів і грамів.
- **Орієнтування в просторі.** Дитина має сформовані первинні навички орієнтації у власному тілі (ліворуч, праворуч, зверху, знизу) та просторі найближчого оточення (на, під, за, між, поруч); на елементарному рівні використовує схеми та плани, розуміє прості схематичні зображення й планує свої дії відповідно до цього (наприклад, знайти іграшку за планом кімнати).
- **Моделювання просторових відношень.** Дитина здатна відтворювати прості просторові конфігурації з будівельного матеріалу, конструктора.
- **Орієнтація в часі:** Дитина розуміє та називає основні частини доби (ранок, день, вечір, ніч), дні тижня, пов'язуючи їх із характерними діями; орієнтується в поняттях «раніше», «пізніше», «зараз», використовуючи їх для позначення послідовності подій.

- **Елементарне розуміння тривалості часу.** Дитина здатна відчувати різницю між швидкими та повільними діями, короткими та довгими проміжками часу; орієнтується за годинником, розрізняючи години, розуміє поняття «півгодини», «година». Упорядковує події в часовій послідовності (що було спочатку, а що — потім) і порівнює тривалість різних видів діяльності (наприклад, «швидко поїв», «довго гуляв»).

Щодо розвитку логіко-математичного мислення:

- **Усвідомлена класифікація.** Дитина класифікує предмети за двома трьома ознаками одночасно (наприклад, за кольором і формою, за розміром і матеріалом: скласти всі круглі предмети в одну коробку, а квадратні — в іншу), пояснює свій вибір ознак для класифікації, самостійно визначає різні критерії для класифікації групи предметів.
- **Узагальнення.** Дитина об'єднує предмети в групи на основі спільних суттєвих ознак й узагальнює їх одним словом; вона здатна доходити висновків, називаючи різні предмети однією фігурою (наприклад, «це теж куля, як і м'ячик»).
- **Побудова серіаційних рядів.** Дитина здатна пояснити принцип побудови серіаційних рядів із 3–5 предметів за зростанням або спаданням одного з параметрів величини за різними ознаками (розмір, довжина, висота, інтенсивність кольору тощо); виявляє та виправляє помилки в серіаційних рядах.
- **Порівняння груп предметів за кількістю.** Дитина порівнює групи предметів за кількома суттєвими ознаками, виявляючи схожість і відмінність, різними способами (накладання, прикладання, лічба); установлює рівність і нерівність між групами, використовуючи поняття «більше», «менше», «стільки ж», «порівну»; розуміє, на скільки одна група предметів більша або менша за іншу (на основі безпосереднього порівняння або лічби).
- **Установлення причиново-наслідкових зв'язків.** Дитина розуміє прості причиново-наслідкові зв'язки між явищами та діями.
- **Розв'язання логічних задач.** Дитина виконує прості логічні дії на визначення відсутнього елемента (наприклад, знаходить елемент, якого немає в послідовності фігур, символів або предметів); на виключення зайвого предмета з групи на основі заданої ознаки; комбінує невелику кількість елементів за певним правилом (наприклад, скласти різні варіанти намиста з 2–3 видів намистин).
- **Розуміння й використання простих алгоритмів.** Дитина виконує послідовність дій за заданим алгоритмом (наприклад, інструкція до гри).
- **Розуміння залежності між кількістю й результатом дії.** Дитина усвідомлює, що додавання збільшує кількість, а віднімання — зменшує.

Щодо розвитку цифрової грамотності:

- **Ознайомлення із цифровими пристроями.** Дитина розрізняє та називає популярні цифрові пристрої (телефон, планшет, комп'ютер, телевізор, смартгодинник).
- **Формування навичок елементарної цифрової грамотності.** Дитина розуміє призначення деяких простих функцій цифрових пристроїв: знає, для чого потрібні кнопки ввімкнення / вимкнення, регулювання гучності; здатна користуватися простими елементами керування в іграх: натискати кнопки, вибирати варіанти відповідей.
- **Розуміння зв'язку між дією із цифровими пристроями й результатом.** Дитина виконує прості дії на сенсорному екрані: знає, як торкатися, проводити пальцем, перетягувати прості об'єкти (в іграх); запускає прості освітні й пізнавально-розвивальні застосунки / ігри (із допомогою дорослого знаходить і відкриває відомі застосунки).
- **Дотримання простих правил безпеки під час використання пристроїв.** Дитина розуміє про необхідність запитувати дозвіл у дорослих перед використанням цифрових пристроїв.
- **Розвиток базових навичок користування.** Дитина знає про основи інформаційної безпеки й етики.

Логіко-математичний розвиток кожного дошкільника в різний віковий період (4-го–6-го років) вирізняється індивідуальними темпами та є важливим складником загального інтелектуального розвитку. Він охоплює формування в дітей елементарних математичних уявлень, логічних операцій і вмінь використовувати їх у різних видах діяльності.

3. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ Й ФОРМУВАННЯ ПЕРВИННИХ НАВИЧОК ГРАМОТИ (УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ)

Молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років)

Вікові досягнення дітей молодшого дошкільного віку в розвитку мовлення й формуванні первинних навичок грамоти (українською та англійською мовами) вирізняються інтенсивним збагаченням словникового запасу, розвитком зв'язного мовлення, фонематичного слуху й розумінням граматичних структур рідної мови. Паралельно з уведенням англійської мови діти починають сприймати іншомовні звуки, опановувати базову лексику й прості мовні конструкції через ігрову діяльність і наочні матеріали.

Щодо розвитку усного мовлення в білінгвальному середовищі:

Загальні досягнення в усному мовленні (незалежно від білінгвізму):

- **Активний словник.** У дитини значно збільшується словниковий запас — від 1000 до 1500 слів і більше до 4 років.
- **Активне використання різних частин мови.** Мовлення дитини охоплює різні частини мови: іменники (назви предметів, людей, тварин), дієслова (назви дій), прикметники (назви ознак), прислівники (назви обставин), а також прості займенники, числівники, прийменники та сполучники.
- **Розуміння й використання узагальнювальних слів.** Дитина розуміє такі узагальнювальні слова, як іграшки, одяг, посуд тощо.
- **Фразове мовлення.** Дитина використовує прості та складні речення, що складаються з 3–6 слів. Вона поступово засвоює граматичну структуру мови, зокрема відмінкові закінчення, узгодження слів у роді, числі, прикметників з іменниками, використання форм однини та множини. У своєму мовленні вона застосовує різні типи речень: розповідні, питальні, спонукальні; з'являються перші складносурядні та складнопідрядні речення з використанням сполучників *і, а, що, коли* тощо.
- **Звуковимова.** Дитина правильно вимовляє більшість звуків рідної мови, зокрема свистячі ([с], [з], [ц]) та шиплячі ([ш], [ж], [ч]); у неї можуть спостерігатися труднощі з вимовою сонорних звуків ([л], [р], [й]), також відбувається зменшення кількості спрощень у вимові слів (пропуски, заміни, перестановка звуків).
- **Розуміння мови.** Дитина демонструє розуміння простих інструкцій і складніших, що складаються з 2–3 послідовних дій; вона розуміє значення слів, а також тих, що позначають абстрактні поняття (наприклад, «весело», «сумно»). Дитина може розуміти значення простих прийменників, що вказують на місцезрозташування (на, у, під, за, біля тощо) та час (після, до). Розуміє прості запитання про предмети, дії, місцезрозташування, причини («Що це?», «Що він робить?»),

«Де це?», «Чому?»). У неї відбувається розширення розуміння значення слів і простих граматичних конструкцій.

- **Діалогічне мовлення.** У дитини розвивається здатність до діалогу, вона вміє відповідати на запитання дорослих та інших дітей, ставити власні, хоча тривалість розмови може бути ще короткою. Дитина підтримує нетривалу розмову на вивчену тему, слухає співрозмовника й реагує на його висловлювання.
- **Зв'язне мовлення.** Дитина починає описувати предмети, іграшки, картинки, власні враження й події, використовуючи прості речення; переказує короткі відомі казки або розповідає історії (хоча вони не вирізняються чіткою послідовністю та деталізацією).

Специфічні аспекти розвитку усного мовлення в білінгвальному середовищі:

- **Різний темп розвитку мовлення кожною мовою.** Дитина може демонструвати різні рівні володіння кожною з мов залежно від кількості та якості мовного впливу на неї. Одна мова може бути домінантною.
- **Мовне змішування (Code-switching).** Дитина на початкових етапах білінгвального розвитку може змішувати слова й граматичні структури з обох мов в одному висловлюванні. Це нормальне явище, що із часом зменшується. Основні характеристики мовного змішування:
 1. **Частотність:** частота мовного змішування може варіюватися залежно від рівня володіння кожною мовою, контексту спілкування й мовного оточення; у вивченні двох мов змішування може бути більш частим, поступово зменшуючись зі зростанням мовної компетентності в обох мовах.
 2. **Рівні мовного змішування:** **лексичне змішування** — уставлення окремих слів або висловів з однієї мови в речення іншою мовою (наприклад: «Я хочу *apple*» — речення українською мовою зі словом англійською мовою); **фразове змішування** — перехід на іншу мову на рівні вислову або частини речення (наприклад: «*Let's go* гуляти в парк» — вислів англійською мовою та частина речення українською мовою); **граматичне змішування** — використання граматичних структур однієї мови в реченні іншою мовою (це трапляється рідше й може свідчити про недостатнє засвоєння граматики однієї з мов).
- **Менший словниковий запас кожною мовою окремо.** Дитина, яка вивчає дві мови, на певному етапі може мати менший словниковий запас кожною мовою порівняно з одномовними однолітками, але її загальний словниковий запас (сума слів обома мовами) може бути співставним за обсягом або навіть більшим.
- **Розвиток когнітивних переваг.** Білінгвізм може сприяти розвитку когнітивної гнучкості, навичок розв'язання проблем і покращенню уваги.

Щодо розвитку двомовної грамотності (українська та англійська):

Загальні досягнення, що є основою двомовної грамотності:

- **Розвиток фонематичного слуху (усвідомлення звуків мови).** Дитина починає розрізняти окремі звуки (схожі та різні) на слух у словах обома мовами. Вона може повторювати прості склади та короткі слова обома мовами.
- **Розвиток візуального сприйняття.** Дитина впізнає відомі предмети й картинки; починає помічати візуальні відмінності між символами (хоча ще не розуміє їхнього мовного значення).
- **Розуміння друкованого слова.** Дитина починає розуміти, що написані символи передають мову. Вона спостерігає за тим, як дорослі читають книги, журнали, вивіски. Може імітувати процес читання, гортаючи сторінки та відтворюючи звукові комбінації, подібні до читання; починає розуміти, що друковані символи мають значення.
- **Розуміння прочитаного (на слух і візуально).** Дитина розуміє зміст простих текстів, які їй читають або які вона намагається прочитати самостійно; любить слухати, як їй читають книги обома мовами, розглядає картинки в книгах. Може просити прочитати улюблену історію знову й знову.

Специфічні досягнення в контексті двомовної грамотності:

- **Розрізнення мов.** Дитина починає усвідомлювати, що існують дві різні мови — українська та англійська. Вона може помічати, що різні люди говорять по-різному або що в різних ситуаціях використовуються різні слова.
- **Знання алфавіту.** Дитина починає робити перші спроби розпізнавання букв (упізнає окремі відомі букви в обох алфавітах, наприклад першу букву свого імені).
- **Зв'язок між звуком і символом.** Дитина на первинному рівні може асоціювати деякі відомі слова з їхнім усним звучанням (відбувається розпізнавання букв і їхніх відповідних звуків), але зв'язок із письмовими символами ще дуже ускладнений.
- **Перші спроби письма.** Дитина залюбки спостерігає, як дорослі пишуть. Під час малювання може копіювати букви (написання простих слів), «підписуючи» зображувані об'єкти.
- **Розуміння структури речення (на елементарному рівні).** Дитина інтуїтивно відчуває порядок слів і простих граматичних конструкцій.

Щодо розвитку сприйняття мовних явищ української та англійської мов:

• **Сприйняття звуків та інтонацій:**

1. **Розрізнення мов на слух.** Дитина розуміє, що існують дві різні мови; розрізняє загальне звучання української та англійської мов. Вона помічає, що деякі люди говорять однією мовою, а інші — іншою.

2. *Реагування на відомі звуки й інтонації.* Дитина реагує на знайомі слова, вислови й інтонації обома мовами (повертає голову на звук свого імені, радісно реагує на відому пісеньку або казку).
 3. *Розрізнення простих звуків.* Дитина розрізняє прості звуки, характерні для кожної мови, хоча це ще не є повним фонематичним слухом (наприклад, може відрізнити тверді та м'які приголосні в українській мові або деякі голосні звуки в англійській мові).
 4. *Сприйняття ритму й мелодики мови.* Дитина відчуває різницю в ритмі й мелодії української та англійської мов, плескає в долоні під ритм вірша або наспівує прості мелодії пісень обома мовами.
- **Сприйняття лексики (значення слів):**
 1. *Розуміння простих іменників.* Дитина розуміє значення багатьох відомих предметів, іграшок, тварин, людей українською мовою та починає розуміти значення деяких базових іменників англійською мовою (наприклад, ball, car, dog, cat, mommy, daddy).
 2. *Розуміння простих дієслів.* Дитина розуміє значення простих дій українською мовою (наприклад, бігти, стрибати, їсти, спати, сидіти) та базових дієслів англійською мовою (наприклад, run, jump, eat, sleep, sit).
 3. *Розуміння простих прикметників.* Дитина розуміє значення простих ознак предметів українською мовою (наприклад, великий, маленький, червоний) та базові прикметники англійською мовою (наприклад, big, small, red).
 4. *Розуміння простих інструкцій.* Дитина виконує прості одно- та двокрокові інструкції українською мовою (наприклад, «дай м'ячик», «сядь на стілець») та розуміє прості інструкції англійською мовою (наприклад, «give me the ball», «sit down»), особливо ті, що супроводжуються жестами або відомою ситуацією.
 5. *Розпізнавання знайомих слів у контексті.* Дитина впізнає відомі слова в простих реченнях (або піснях) обома мовами, навіть якщо не розуміє всього речення.
 - **Сприйняття граматичних явищ (на початковому рівні):**
 1. *Реагування на порядок слів.* Дитина розуміє, що порядок слів має значення для побудови речення в обох мовах (хоча це розуміння ще елементарне).
 2. *Розрізнення однини та множини (на прикладі відомих слів).* Дитина розрізняє вислови «один м'яч» і «багато м'ячів» українською мовою та «one ball» і «two balls» англійською мовою, спираючись на контекст і закінчення, де це чітко виражено.
 3. *Сприйняття простих граматичних форм (на слух).* Дитина здатна по-різному реагувати на звучання форми одного слова (наприклад, «лялька сидить» і «ляльки немає» українською мовою), але не усвідомлює граматичних правил.

Середній дошкільний вік (від чотирьох до п'яти років)

Вікові досягнення дітей середнього дошкільного віку в розвитку мовлення й формуванні первинних навичок грамоти (українською та англійською мовами) характеризуються значним прогресом у розвиненості мовлення українською мовою: зростання словникового запасу, засвоєння правильної вимови більшості звуків, набуття уміння будувати розгорнуті речення, узгоджувати слова й використовувати різні типи речень у переказах, описах і власних розповідях; формування первинних навичок грамоти шляхом розуміння структури мовлення (слово, речення), виявлення інтересу до друкованого слова, розрізнення звуків. У вивченні англійської мови діти засвоюють базовий словниковий запас, розуміють прості інструкції, повторюють слова та вислови, виявляють інтерес до мови, розрізняють деякі звуки, ознайомлюються з окремими буквами й роблять перші спроби встановлювати звуко-буквені зв'язки, що закладає основу для подальшого оволодіння іноземною мовою.

Щодо розвитку усного мовлення в білінгвальному середовищі:

Загальні досягнення в усному мовленні (незалежно від білінгвізму):

- **Збільшення словникового запасу.** Активний словник дитини значно збагачується обома мовами (українською мовою приблизно 1500–2000 слів, англійською — приблизно 200–300). Вона може називати відомі предмети, дії, якості, людей; розуміє та використовує в мовленні різні частини мови (іменники, дієслова, прикметники, займенники, прислівники). Дитина засвоює значну кількість базових слів і висловів англійською мовою, зокрема, що стосуються:
 - іграшок (toy, ball, doll, car);
 - тварин (cat, dog, bird, fish);
 - кольорів (red, blue, yellow, green);
 - частин тіла (head, nose, eyes, ears);
 - членів родини (mother, father, brother, sister);
 - привітань і прощань (hello, goodbye);
 - простих інструкцій (sit down, stand up).
- **Розуміння мови.** Дитина краще розуміє звернення до неї обома мовами, виконує складніші інструкції, сприймає зміст простих розповідей і казок.
- **Побудова простих речень.** Дитина починає будувати розгорнуті речення (до 5–7 слів українською мовою) і прості речення (з 3–5 слів англійською мовою), використовуючи підмет, присудок і додаток. Вона правильно узгоджує слова в роді, числі та відмінку (хоча можуть траплятися окремі помилки).
- **Грамматична будова мовлення.** Дитина використовує різні типи речень (прості, складні, питальні, розповідні, спонукальні), уживає прийменники для позначення місця, часу, причини тощо.

- **Зв'язне мовлення.** Дитина може переказати відомі казки, оповідання, мультфільми, історії, а також розповідає про події з власного досвіду простими реченнями обома мовами. Вона описує предмети, іграшки, картинки, події, ставить запитання та відповідає на запитання інших. Може скласти невеликі розповіді за картинками. Виявляє інтерес до пояснення причинно-наслідкових зв'язків.
- **Звуковимова.** У дитини цього віку завершується формування основних звуків обох мов. Вона правильно вимовляє більшість звуків рідної мови, але простежуються окремі випадки неправильної вимови складних звуків (сонорних [р], [л], шиплячих, свистячих). Дитина розрізняє звуки на слух (фонематичний слух), виділяє перший та останній звук у слові, орієнтується в наголосі. Проте можуть ще спостерігатися окремі труднощі у вимові звукосполучень.
- **Діалогічне мовлення.** Дитина активно вступає в діалог, відповідає на запитання одним-двома словами, ставить запитання обома мовами. Може повторювати за дорослим окремі слова й короткі вислови; використовує вивчені слова в простих ігрових ситуаціях.

Особливості розвитку в білінгвальному середовищі:

- **Мовне розмежування.** Дитина поступово вчиться розрізняти дві мовні системи, розуміти, якою мовою розмовляє кожна людина або в якій ситуації використовується кожна мова.
- **Розуміння на слух.** Дитина розуміє прості інструкції, зміст запитань і розповідей, що супроводжуються наочною.
- **Мовне змішування (Code-switching).** Дитина може спонтанно переходити з однієї мови на іншу в межах одного речення або розмови. Це є нормальним явищем для білінгвів і свідчить про лінгвістичну гнучкість.

1. **Частотність. Підкреслення ідентичності** — дитина може переходити на ту мову, яка асоціюється в неї з певною групою людей або культурною ідентичністю; вираження ставлення — іноді перехід може використовуватися для вираження емоцій або ставлення до ситуації чи співрозмовника; гра з мовами — дитина може експериментувати з мовами, використовуючи перехід як елемент гри.

2. **Рівні мовного змішування. На рівні висловів** — уключення висловів з іншої мови (наприклад, «Can I have ще одну?»); **на рівні речень** — перехід з одного речення однією мовою на інше речення іншою мовою.

- **Менший словниковий запас кожною мовою окремо.** У мовленнєвому розвитку дитини можливе тимчасове відставання в одній або обох мовах: її словниковий запас кожною мовою окремо може бути меншим, ніж в одномовних однолітків, однак загальний словниковий запас (сума слів обома мовами) часто є співставним за обсягом або більшим.

- **Різний рівень володіння мовами.** Дитина може мати домінуючу мову, якою вона володіє краще, ніж іншою. Це залежить від інтенсивності використання кожної мови.
- **Перенесення мовних особливостей.** У дитини можуть спостерігатися випадки перенесення граматичних структур або особливостей вимови з однієї мови на іншу.

Щодо розвитку двомовної грамотності (українська та англійська):

Загальні досягнення, що є основою двомовної грамотності:

- **Розвиток фонематичного слуху (усвідомлення звуків мови).** Дитина краще розрізняє звуки в словах обома мовами, визначає перший та останній звуки в слові; може скласти прості слова з окремих звуків (на рівні гри). Вона розпізнає рими в простих віршах обома мовами.
- **Розвиток візуального сприйняття.** Дитина впізнає відомі предмети й картинки, названі обома мовами, класифікує їх за різними ознаками. Починає помічати схожі та відмінні елементи в написанні букв.
- **Розуміння функцій друкованого тексту.** Дитина розуміє, що друкований текст передає інформацію, упізнає відомі логотипи, вивіски. Вона виявляє інтерес до читання та письма.
- **Розуміння прочитаного (на слух і візуально).** Дитина активно слухає читання книг обома мовами, ставить запитання щодо змісту, розглядає і обговорює ілюстрації. Може переказувати відомі історії, відтворюючи окремі вислови.

Специфічні досягнення в контексті двомовної грамотності:

- **Усвідомлене розрізнення мов.** Дитина чітко розрізняє українську та англійську мови; розуміє, якою мовою говорять різні люди або в різних ситуаціях.
- **Знання алфавіту.** Дитина впізнає відомі букви українського та англійського алфавітів, зокрема ті, що є в її імені або часто трапляються в оточенні; може називати деякі з них. Вона розуміє, що букви позначають звуки.
- **Зв'язок між звуком і символом.** Дитина зіставляє деякі прості звуки з відповідними буквами (наприклад, перший звук свого імені); робить перші спроби читання простих слів, спираючись на знання окремих букв і звуків.
- **Перші спроби письма.** Дитина імітує процес письма, малюючи лінії та завитки, схожі на букви; починає розуміти, що письмо використовується для передавання думок та інформації.
- **Розуміння структури речення.** Дитина розпізнає типовий порядок слів у кожній мові (наприклад, в українській мові часто такий порядок, як підмет — присудок — додаток, і в англійській мові так само, але можуть бути й інші варіанти). Вона розуміє, як зміна порядку слів може змінювати значення речення.

1. *Розуміння граматичних морфем.* Дитина засвоює значення граматичних закінчень, префіксів, суфіксів і службових слів (прийменників, сполучників) у кожній мові. Вона розуміє, як ці елементи впливають на зв'язок між словами в реченні (наприклад, відмінки іменників, часи дієслів, множина).
 2. *Розрізнення граматичних категорій.* Дитина розрізняє основні частини мови (іменник, дієслово, прикметник) у кожній мові й розуміє їхні функції в реченні.
 3. *Розуміння простих синтаксичних конструкцій.* Дитина розуміє прості типи речень:
 - розповідні речення: «Кіт спить», «The cat is sleeping»;
 - питальні речення: «Де м'яч?», «Where is the ball?» (на початковому етапі може розуміти лише інтонацію, пізніше — порядок слів і питальні слова);
 - спонукальні речення: «Дай мені іграшку», «Give me the toy»;
 4. *Розуміння зв'язків між словами.* Дитина розуміє прості логічні зв'язки, що виражаються сполучниками «і», «але» в простих реченнях.
- *Порівняння елементів двох мов (початковий етап).* Дитина здатна помічати схожі чи відмінні букви в українському та англійському алфавітах або звучання деяких слів.

Щодо розвитку сприйняття мовних явищ української та англійської мов:

• *Сприйняття звуків та інтонацій:*

1. *Чітке розрізнення мов.* Дитина безпомилково визначає, якою мовою до неї звертаються або говорять інші; вона розуміє, що українська та англійська мови мають різне звучання, різний набір слів та інтонацій.
2. *Розвиток фонематичного слуху.* Дитина розрізняє більшість звуків обох мов, може визначати перший та останній звуки в простих словах. Вона починає усвідомлювати, що зміна одного звука може змінити значення слова (наприклад, «кіт» — «кіл» в українській мові, «cat» — «hat» в англійській мові).
3. *Розрізнення схожих звуків.* Дитина здатна розрізняти схожі звуки в кожній мові (наприклад, [б] і [п], [г] і [к] в українській мові; /b/ і /p/, /s/ і /z/ в англійській мові).
4. *Сприйняття інтонаційних моделей.* Дитина розуміє основні інтонаційні моделі запитання, розповіді, оклику в обох мовах, реагує на зміну інтонації.

• *Сприйняття лексики (значення слів):*

1. *Збільшення словникового запасу.* Дитина розуміє значення значної кількості слів, що позначають предмети, дії, якості, явища довкілля українською та англійською мовами.

2. *Розуміння абстрактних понять.* Дитина розуміє значення деяких простих абстрактних понять (наприклад, «весело», «сумно», «великий», «маленький») обома мовами.
3. *Розуміння синонімів та антонімів (на елементарному рівні).* Дитина може розуміти значення деяких простих синонімів (наприклад, «великий» — «чималий» в українській мові, «big» — «large» в англійській мові) та антонімів («великий» — «маленький», «big» — «small»).
4. *Розуміння та виконання складніших інструкцій.* Дитина розуміє та виконує дво- та трикрокові інструкції обома мовами.
5. *Розуміння значень слів у різних контекстах.* Дитина розуміє, що одне й те саме слово може мати різні значення залежно від контексту (на елементарному рівні).

• *Сприйняття граматичних явищ:*

1. *Розуміння граматичної структури простих речень:* Дитина розуміє основний порядок слів у простих реченнях обома мовами (підмет — присудок — додаток).
2. *Розрізнення граматичних форм слів (на слух):* Дитина розрізняє одну та множину іменників, чоловічий, жіночий і середній рід (в українській мові), часові форми дієслів на слух у простих контекстах. Зокрема, вона розуміє різницю між «один м'яч» і «два м'ячі», «він біжить» і «вона біжить» українською мовою; «a ball» і «two balls», «he is running» і «she is running» англійською мовою.
3. *Сприйняття прийменників і сполучників (на елементарному рівні).* Дитина починає розуміти значення деяких простих прийменників (наприклад, «на», «під», «в» в українській мові; «on», «under», «in» в англійській мові) та сполучників («і», «але» в українській мові; «and», «but» в англійській мові) у простих реченнях.
4. *Розуміння простих питальних і заперечних речень.* Дитина розуміє значення простих запитань (наприклад, «Де?», «Що?», «Чи?») і заперечень (наприклад, «не», «ні») в українській мові та простих запитань (наприклад, «Where?», «What?», «Is it?») та заперечень (наприклад, «no», «not») в англійській мові.

• *Сприйняття міжмовних явищ (на початковому рівні):*

1. *Розпізнавання деяких схожих за звучанням слів (когнатів).* Дитина помічає схожість у звучанні та значенні деяких слів в обох мовах (наприклад, «мама» — «mommy», «книга» — «book», «кіт» — «cat»).
2. *Усвідомлення того, що одне й те саме поняття може мати різні назви в різних мовах.* Дитина розуміє, що предмет, наприклад «яблуко» / «apple», називається по-різному українською та англійською мовами.

Старший дошкільний вік (від п'яти до шести (семи) років)

Вікові досягнення дітей старшого дошкільного віку в розвитку мовлення й формуванні первинних навичок грамоти (українською та англійською мовами) характеризуються активним словниковим запасом, здатністю будувати складні речення, складати розповіді, переказувати, описувати, вести діалог, правильно вимовляти більшість звуків, розрізняти їх на слух і поділяти слова на склади; формуванням первинних навичок грамоти, що вбачається у виявах інтересу до писемного мовлення, у розумінні зв'язку між звуками та буквами, у знаннях деяких букв, у підготовці руки до письма та у сформованості елементарних фонематичних навичок. В англійській мові за умови систематичного навчання діти опановують базовий словник, будують прості речення, беруть участь у діалогах за зразком, розрізняють деякі англійські звуки й виявляють інтерес до англійської писемності, упізнаючи окремі букви й маючи початкові фонематичні уявлення.

Щодо розвитку усного мовлення в білінгвальному середовищі:

Загальні досягнення в усному мовленні (незалежно від білінгвізму):

- **Збагачення словникового запасу.** У дитини значно збільшуються активний і пасивний словники обома мовами (в українській мові від 2500 до 3000 і більше; в англійській мові від 300 до 600 і більше). Дитина розуміє та використовує складніші слова, зокрема абстрактні поняття, синоніми, антоніми.
- **Розуміння складних мовних конструкцій.** Дитина розуміє складні граматичні конструкції, умовні речення, часові та просторові відношення, пасивний стан обома мовами.
- **Побудова розгорнутих речень.** Дитина будує складні речення, використовуючи різні типи зв'язку між словами (сполучники, сполучні слова). Її речення стають граматично більш правильними й більш різноманітними обома мовами.
- **Граматична будова мовлення.** Дитина демонструє високий рівень володіння основними граматичними правилами обох мов, узгоджує слова в роді, числі, відмінку, правильно використовує часові форми дієслів. Помилки трапляються значно рідше.
- **Розвиток зв'язного мовлення.** Дитина може самостійно складати розповіді, описи, висловлювати міркування, послідовно передавати події, використовуючи складні речення й різні засоби міжфразового зв'язку обома мовами.
- **Удосконалення звуковимови.** Дитина зазвичай правильно вимовляє всі звуки обох мов, зокрема складні. Можуть ще спостерігатися індивідуальні особливості вимови окремих звукосполучень.
- **Розвиток діалогічного та монологічного мовлення.** Дитина активно підтримує розмову, ставить розгорнуті запитання, будує деталізовану відповідь, може розповідати історії, описувати предмети й події без підтримки дорослих обома мовами.

- **Елементи усвідомлення мови.** Дитина починає усвідомлювати звукову структуру слова, розрізняти звуки, склади, наголоси в обох мовах. Може виявляти інтерес до букв і читання.

Специфічні аспекти розвитку усного мовлення в білінгвальному середовищі:

- **Подальше мовне розмежування.** Дитина чітко розрізняє дві мовні системи й використовує кожен мову відповідно до ситуації та співрозмовника.
- **Зменшення частоти мовного змішування (Code-switching).** У дитини можуть траплятися випадки мовного змішування, але їхня частота зменшується, і вони стають більш усвідомленими й функціональними (наприклад, коли дитині бракує певного слова в одній мові).
- **Збалансований розвиток обох мов.** Дитина може досягти порівняно збалансованого рівня володіння обома мовами за умови достатнього та якісного білінгвального середовища.
- **Металінгвістична обізнаність.** Білінгвальна дитина часто демонструє вищу металінгвістичну обізнаність порівняно з одномовними однолітками. Вона краще розуміє, що мова є системою, може порівнювати та зіставляти елементи двох мов.
- **Можливість інтерференції.** Іноколи в дитини можуть спостерігатися випадки інтерференції (взаємного впливу) між двома мовними системами на рівні граматики, лексики або вимови, але ці явища стають менш вираженими до завершення періоду старшого дошкільного віку.

Щодо розвитку двомовної грамотності (українська та англійська):

Загальні досягнення, що є основою двомовної грамотності:

- **Розвинений фонематичний слух (усвідомлення звуків мови).** Дитина добре розрізняє всі звуки обох мов, визначає кількість і порядок звуків у слові; здійснює звуковий аналіз і синтез простих слів обома мовами; розпізнає наголос, склад, риму.
- **Розвиток візуального сприйняття.** Дитина розрізняє графічні зображення букв обох алфавітів, визначає схожі та відмінні елементи. Вона орієнтується на сторінці книги, розрізняє верх і низ, початок і кінець тексту.
- **Розуміння функцій друкованого тексту.** Дитина усвідомлює, що письмо використовується для спілкування, передавання інформації, фіксації думок. Вона розуміє призначення різних видів друкованого тексту (книги, газети, вівіски, повідомлення).
- **Розуміння прочитаного (на слух і візуально).** Дитина має виражений інтерес до читання й письма; виявляє активне бажання навчитися читати та писати обома мовами; ставить запитання про букви та слова; експериментує з письмом, намагаючись відтворити букви та склади.

Специфічні досягнення в контексті двомовної грамотності:

- **Усвідомлене володіння двома мовними системами.** Дитина чітко розрізняє українську та англійську мови на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях.
- **Знання алфавіту.** Дитина розпізнає та називає більшість букв українського й англійського алфавітів.
- **Зв'язок між звуком і символом.** Дитина встановлює зв'язок між звуком і буквою, розуміє, що кожна буква позначає певний звук (або кілька звуків) у кожній мові. Вона зіставляє прості звуки з відповідними буквами.
- **Перші спроби письма.** Дитина може самостійно писати окремі відомі букви обох алфавітів. Вона робить перші спроби записувати прості слова, передаючи їхнє звучання буквами. Дитина здатна списувати прості слова й короткі речення.
- **Перші спроби читання.** Дитина може читати склади й прості односкладові та двоскладові слова обома мовами, спираючись на знання звуко-буквених відповідностей; розуміє значення прочитаних слів і простих речень. Вона може читати короткі відомі тексти.
- **Розуміння структури речення.** Дитина починає розуміти, як будувати поширені речення, у яких є другорядні члени речення, що надають додаткову інформацію (наприклад, «Маленька собака швидко біжить за господарем»); складні речення, зокрема, прості сполучникові, де дві прості думки об'єднані сполучниками «і», «але», «або» (наприклад, «Я хочу йти на вулицю, але щойно розпочалася злива»).
- 1. **Розуміння граматичних морфем.** Дитина розрізняє закінчення слів, які вказують на рід, число та відмінок (хоча може припускатися помилок).
- 2. **Розрізнення граматичних категорій.** Дитина розуміє граматичні зв'язки між словами в реченні, усвідомлює, що порядок слів має значення для передавання змісту.
- 3. **Розуміння простих синтаксичних конструкцій.** Дитина розуміє різні типи питальних речень (наприклад, «Хто це?», «Що він робить?», «Куди ти йдеш?»); усвідомлює зміну порядку слів у питальних реченнях. Вона здатна розуміти й виконувати інструкції, що складаються з кількох послідовних дій, виражених реченнями різної складності (наприклад, «Візьми синій м'ячик і поклади його в коробку»).
- **Роздільне сприйняття граматичних систем.** Дитина розрізняє граматичні правила й структуру речень кожної мови окремо. Вона усвідомлює, що порядок слів, закінчення слів і використання службових слів (прийменників, сполучників) можуть різнитися в українській і англійській мовах. Зокрема, дитина вже може розуміти, що в одній мові прикметник стоїть перед іменником (наприклад, червоний м'яч), а в іншій — після (наприклад, ball red).

- **Порівняння та зіставлення елементів двох мов.** Дитина порівнює букви, звуки й деякі прості слова в українській та англійській мовах, помічаючи схожість і відмінності.

Щодо розвитку сприйняття мовних явищ української та англійської мов:

- **Сприйняття звуків та інтонацій:**
 1. **Високий рівень фонематичного слуху.** Дитина чітко розрізняє всі фонемі обох мов, визначає їхнє місце в слові (початок, середина, кінець), розрізняє тверді та м'які приголосні, дзвінки та глухі, голосні різних артикуляційних рядів і ступенів піднесення.
 2. **Здійснення елементарного фонематичного аналізу та синтезу.** Дитина здатна розкладати прості слова на окремі звуки та складати слова з окремих звуків (на слух).
 3. **Розрізнення складних звукосполучень.** Дитина легко сприймає слова зі складними збігами приголосних в обох мовах.
 4. **Сприйняття інтонаційних моделей.** Дитина розуміє різноманітні інтонаційні відтінки, що передають емоції, ставлення, модальність висловлювання в обох мовах (наприклад, здивування, радість, сумнів).
 5. **Розпізнавання наголосу.** Дитина відчуває та розрізняє наголос у словах обох мов, розуміючи його смислорозрізнавальну функцію.
- **Сприйняття лексики (значення слів):**
 1. **Накопичення словникового запасу.** Дитина розуміє значення значної кількості слів різних частин мови, а також абстрактні поняття, синоніми, антоніми, омоніми (на елементарному рівні).
 2. **Розуміння переносного значення слів (на елементарному рівні).** Дитина розуміє прості метафори й порівняння у відомих контекстах обома мовами.
 3. **Розуміння фразеологізмів (на початковому рівні).** Дитина розуміє значення деяких простих фразеологізмів, які часто вживаються в її оточенні.
 4. **Розуміння лексичної сполучуваності слів.** Дитина відчуває, які слова можуть поєднуватися одне з одним у реченні, а які — ні.
 5. **Розуміння значення невідомих слів за контекстом.** Дитина може здогадуватися про значення нових слів, спираючись на контекст речення або ситуацію спілкування.
- **Сприйняття граматичних явищ:**
 1. **Розуміння граматичної структури речень.** Дитина розуміє різні типи речень (прості, складні), порядок слів, способи зв'язку слів у реченні в обох мовах.
 2. **Розрізнення різноманітних граматичних форм слів.** Дитина безпомилково розрізняє відмінкові закінчення іменників, особові закінчення дієслів, ступені порівняння прикметників і прислівників, часові форми дієслів в обох мовах.

3. *Розуміння функцій службових слів.* Дитина розуміє значення й функції прийменників, сполучників, часток у реченні.
4. *Сприйняття граматичної узгодженості слів у реченні.* Дитина відчуває правильне узгодження слів за родом, числом, відмінком (в українській), часом та особою (в обох мовах).
5. *Розуміння граматичних значень.* Дитина розуміє різні форми граматичних значень, що передаються інтонацією (наприклад, питання, оклик), а саме:

- *Розрізнення питальних і розповідних речень.* Підвищення тону в кінці речення зазвичай сигналізує про запитання, тоді як спадна інтонація характерна для розповідних тверджень (наприклад, різниця між «Це м'яч» (розповідне) та «Це м'яч?» (питальне) саме завдяки інтонації);
- *Вираження окличності.* Емоційна піднесеність, що супроводжується особливою інтонацією, може вказувати на окличне речення, виражаючи здивування, радість, захоплення тощо (наприклад, «Яка гарна іграшка!» буде відрізнятися інтонаційно від простого твердження «Це гарна іграшка»);
- *Виділення важливої інформації (логічний наголос).* За допомогою інтонаційного виділення певного слова в реченні можна зрозуміти, на який елемент звертається особлива увага (наприклад, у реченні «Мама купила яблука й груші», наголос на слові «яблука» може означати, що саме яблука є важливими в цьому контексті);
- *Розрізнення незавершеності та завершеності думки.* Підвищення тону всередині речення може вказувати на незавершеність думки або перерахування, тоді як зниження тону в кінці свідчить про її завершення.

• **Роздільне сприйняття граматичних систем:**

1. *Усвідомлення граматичної структури простих речень.* Дитина усвідомлює, що порядок слів може мати граматичне значення. Зокрема, в українській мові порядок слів є відносно вільним, але в англійській мові він більш фіксований (підмет — присудок — додаток). Вона розрізняє значення речень (наприклад, «Мама любить тата» і «Тата любить мама») в українській мові, а також розуміє важливість порядку слів в англійській мові (наприклад, «The cat chased the dog» vs «The dog chased the cat»).
2. *Розрізнення граматичних форм слів (на слух).* Дитина розуміє морфологічні елементи слів (закінчення, префікси, суфікси), які мають граматичне значення.
3. *Сприйняття прийменників / прийменникових висловів.* Дитина розуміє важливість значення прийменників і їхнього впливу на зміст речення. Вона може розрізняти значення «на столі»,

«під столом», «за столом» в українській мові та відповідні «on the table», «under the table»; «behind the table» в англійській мові.

4. *Розуміння простих питальних і заперечних речень.* Дитина розуміє використання граматичних засобів для утворення питальних (інтонація, питальні слова, допоміжні дієслова) і заперечних речень (частка «не», допоміжні дієслова з «not») в обох мовах. Вона може розрізняти інтонаційну відмінність у майже однакових за структурою реченнях (наприклад, «Це яблуко» та «Це яблуко?» в українській мові та «This is an apple» і «Is this an apple?» в англійській мові).

• **Сприйняття міжмовних явищ:**

1. *Виявлення міжмовних омонімів і паронімів.* Дитина помічає слова, які звучать однаково або схоже, але мають різне значення в українській та англійській мовах.
2. *Усвідомлення граматичних відмінностей між мовами.* Дитина розуміє, що граматичні правила в українській та англійській мовах можуть відрізнятися (наприклад, відсутність артиклів в українській мові, фіксований порядок слів в англійській мові).
3. *Використання знання однієї мови для розуміння іншої (на елементарному рівні).* Дитина здатна використовувати знання про значення споріднених слів (когнатів) для розуміння нових слів в іншій мові.
4. *Усвідомлення існування різних систем письма.* Дитина розуміє, що в українській та англійській мовах використовують різні алфавіти і що букви в кожному алфавіті позначають певні звуки.

Наведені вікові досягнення є орієнтовними, а індивідуальний темп розвитку кожної дитини дошкільного віку (4-го–6-го років) може відрізнятися. Для дітей важливо створювати сприятливе мовне середовище для вивчення обох мов, забезпечувати регулярне спілкування, ігри й навчання кожною з мов. Розуміння вікових досягнень у розвитку усного мовлення в білінгвальному середовищі допомагає батькам і педагогам створювати оптимальні умови для гармонійного мовного розвитку дитини. Формування первинних навичок грамоти передбачає ознайомлення з буквами, розвиток дрібної моторики, звуко-буквений аналіз і синтез як українською, так і англійською мовами, що готує дитину до оволодіння читанням і письмом у майбутньому. Білінгвальний підхід у дошкільній освіті, що передбачає одночасний розвиток української та англійської мов, має значний позитивний вплив на когнітивні здібності дітей, розширює їхній світогляд і підвищує гнучкість мислення. Ефективність цього процесу залежить від використання ігрових та інтерактивних методів навчання, створення сприятливого мовленнєвого середовища. Вивчення двох мов сприяє кращому розумінню мовних закономірностей загалом, полегшує подальше вивчення інших іноземних мов і відкриває більші перспективи для майбутньої освіти.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ Й КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАНЦІВ

Очікувані результати наведено відповідно до стандартизованого викладу змісту Базового компонента дошкільної освіти (емоційно-ціннісне ставлення, сформованість знань, уміння та навички).

1. ЗМІСТОВИЙ БЛОК «ОСОБИСТІСНО-СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ (УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ)»

Молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років)

Напрям «Збагачення емоційної сфери»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- має здатність до орієнтації в базових емоційних станах (сумний, веселий, радісний, розгніваний та ін.), схильний / схильна до емоційних коливань, виявляє імпульсивність;
- емоційно позитивно реагує, наслідуючи взірці поведінки старших щодо дотримання основних загальнолюдських і громадянських цінностей, демонструє підпорядкування власних намірів і бажань вимогам дорослих, виявляє повагу до інших у спільній діяльності;
- прагне до збагачення власних переживань (емпатії, співчуття) під час спілкування й різних видів предметно-практичної діяльності;
- по-різному емоційно реагує на знайомих і незнайомих людей (ставлення залежать від вказівки дорослого);
- виявляє підвищену емоційну чутливість щодо інформації про себе, свої досягнення та поведінку, із цікавістю відгукується, коли говорять про інших (дітей і дорослих), їхні здобутки й дії.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- вербалізує власні емоційні реакції на життєві ситуації (подобається — не подобається, хочу — не хочу, буду — не буду тощо);
- визнає авторитет дорослого й епізодично здійснює регуляцію емоційної поведінки;
- виявляє здатність розуміти емоційний стан інших людей, намагається допомогти в разі потреби (наприклад, утішити їх);
- орієнтується в елементарних способах взаєморозуміння з іншими (під час гри не призводить до виникнення конфліктних ситуацій, у разі потреби застосовує «мирилки», «зговірки»);

- пояснює, як може, власні імпульсивні реакції на повсякденні події;
- розуміє прості причини та наслідки різних емоційних станів.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- виражає емоційні реакції на життєві ситуації (радість, смуток, гнів, страх);
- здатний / здатна визначати взаємозв'язки між подією та наслідком, які стосуються особистісної діяльності (день народження — багато подарунків; необачно бігав / бігала — упав / упала, пошкодив / пошкодила коліно), що супроводжується відповідними переживаннями;
- розрізняє позитивні й негативні наслідки своїх дій і дій інших;
- виявляє здатність до вербального й невербального вираження власного емоційного стану;
- намагається пояснити причину змін власного емоційного стану (наприклад, гаджет умикається при натисканні кнопки — з'являється усмішка; горнятко падає, якщо його не втримати — з'являється розпач);
- за інструкцією дорослого демонструє елементарну увагу до оточення, виявляє співчуття в складних ситуаціях.

Напрям «Становлення самосвідомості й образу "Я"»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- відгукується на своє ім'я, коли до нього / неї звертаються;
- на елементарному рівні формулює власні бажання та мрії, може висловлювати суб'єктивне ставлення до інших;
- зазвичай має завищену самооцінку, що виявляється в привласненні позитивних результатів, схвалюваних дорослими; усвідомлює власні наміри, стани, бажання й цілі та реалізує їх під час взаємодії з оточенням;
- реагує на життєві події відповідно до сформованого досвіду й накопиченої емоційної пам'яті, за підтримки дорослого долає виклики сьогодення;
- із цікавістю ставиться до власного «Я», починає емоційно розуміти себе, відчуває радість від здійснення власного відкриття;
- позитивно сприймає власну участь та участь інших у спільній практичній діяльності: зіставляє свою поведінку з поведінкою однолітків, виявляє елементарні вольові зусилля, намагається оцінити свої можливості та можливості інших дітей, може домовлятися, проте допомога й узгодження з ними своїх дій проявляється ситуативно.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- прагне дізнатися про себе, показово демонструє власні досягнення (Я хороший / хороша), однак замість займенника «я» може вживати в мовленні своє ім'я чи інше пестливе звернення, які використовують у родині;
- знає своє ім'я й інші пестливі варіанти звернення до нього / до неї;
- усвідомлює, що кожній дитині після народження дається ім'я, на яке вона має відгукуватися; може називати прізвище своєї родини;
- знає основні ознаки різних періодів дорослішання (дитина, дорослий, менший, старший);
- має елементарні уявлення про чесноти та вади;
- називає свої дії, за які хоче отримати схвалення дорослого, навіть тоді, коли вони є невинуватими.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- намагається виконувати певні дії, щоб досягнути мети діяльності (ігрова, будівельно-конструктивна, образотворча та ін.);
- намагається зосередитися не на процесі, а на результаті дій у предметній та / або ігровій діяльності, що слугує регулятором вияву вольової спонукальної поведінки; приймає підтримку дорослих;
- звично проводить час наодинці, починають формуватися навички об'єднання в пари; постановка мети діяльності визначається не уявленнями про результат, а усвідомленням власного бажання; демонструє поступливість у взаємодії з іншими;
- має сформоване почуття гордості за власні досягнення, прагнення продемонструвати свої успіхи дорослому (наприклад: «Подивися, як вийшло!»), зважає на думки й інтереси інших, орієнтується на авторитет;
- володіє навичками самообслуговування, за потреби звертається по допомогу до дорослих, формулюючи своє прохання;
- здатний / здатна поступитися, поділитися, допомогти тому, хто цього потребує; відчуває задоволення від виконаної дії;
- долучає однолітків до спільної діяльності, прагне демонструвати свої досягнення, гостро реагує на зауваження, спроби тиску, слова та дії, що принижують його / її гідність;
- виявляє надмірну чутливість до визнання успіхів дорослими (особливо рідними); належно реагує на доручення дорослих, вербалізує враження від їх виконання.

Напрямок «Формування соціальних навичок»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- за підтримки дорослого долучається до дій, пов'язаних із дотриманням традицій і звичаїв своєї родини;
- виявляє інтерес до взаємин, що формуються в родинному колі (шанобливе ставлення до старших, піклування про менших, вияви турботи до близьких) та в закладі дошкільної освіти (дружнє й доброзичливе ставлення до однолітків, повага до працівників закладу);
- виявляє зацікавленість до інших (співучасників спілкування), його / її активність пов'язана із самовираженням і самоствердженням, прагненням бути визнаним / визнаною іншими;
- має ознаки неупередженого ставлення до відмінностей інших дітей (наприклад, дітей з особливими освітніми потребами);
- позитивно сприймає вимоги щодо дотримання норм поведінки серед інших, із допомогою дорослих засвоює правила соціально схвалюваної поведінки.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- називає деякі права й обов'язки, які побутують у родині (наприклад, користування гаджетами, складання іграшок) та в закладі дошкільної освіти (наприклад, право на ім'я, повагу тощо), усвідомлює власну належність до родини, однолітків у групі тощо;
- має уявлення про власну роль у сім'ї, серед однолітків; у взаємодії з іншими здатний / здатна вербалізувати свої прагнення та визначити мету своїх дій відповідно до вибраного виду діяльності;
- має уявлення про ознаки належної та неналежної поведінки (хороший, поганий);
- має уявлення про норми соціально схвалюваної поведінки, орієнтується на позитивні взірці (наприклад, персонажі літературних творів, мультфільмів тощо), виражає словами свої дії, які вважає належними, очікує їх схвалення від дорослих;
- називає найближчих членів своєї родини (мама, тато, сестричка, братик, бабуся, дідусь); усвідомлює, що сім'я — це найрідніші люди; позитивно сприймає своїх найближчих родичів, розуміє зв'язок із старшим поколінням, відчуває спорідненість із молодшими членами родини й необхідність турботи про них; розуміє, що кожна людина має свою домівку; усвідомлює свою належність до групи однолітків (наприклад, у закладі дошкільної освіти, на майданчику) і свою національну належність («Я українець» / «Я українка»);
- виявляє елементарне розуміння, що кожна людина виконує відповідні обов'язки серед інших (у родині, серед однолітків);

- має уявлення про необхідність дотримання відповідних соціально-моральних норм, які регулюють взаємодію з іншими;
- позитивно сприймає і контактує з дітьми інших національностей і культур (наприклад, пропонує іграшку, об'єднується в пару, ділиться смаколиками тощо).

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- виявляє інтерес до різних соціальних ролей (переважно в ігровій діяльності, наприклад: «Мій тато сильний, і я буду таким», «Я буду мамою, ти — донькою»);
- засвоює і намагається реалізувати свою соціальну роль стосовно інших у відповідному оточенні (у родині: донька / син, сестра / брат, онука / онук; у віковій групі закладу дошкільної освіти, дитячій спільноті: друг / подруга);
- засвоює навички різних форм соціально-моральної поведінки (дія, звичка тощо), формується орієнтація на елементарні моральні норми;
- здатний / здатна домовлятися під час предметно-практичної діяльності;
- диференціює поняття «правильно» та «неправильно», робить спроби діяти правильно й уникати небажаних дій;
- дотримується правил культури спілкування й оперує елементарними формами ввічливості (дякує, просить вибачення, висловлює прохання, вітається / прощається під час зустрічі тощо);
- здатний / здатна відображати в грі не лише дії, а й взаємини відповідно до ускладнень сюжету, позитивно сприймає збільшення кількості учасників гри (від гри поруч — до гри разом), виявляє творчу взаємодію з іншими.

Середній дошкільний вік (від чотирьох до п'яти років)

Напрямок «Збагачення емоційної сфери»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- здатний / здатна висловлювати судження / міркування про власний особистісно-емоційний стан (бажання, емоції та почуття);
- намагається розрізнити основні емоції та почуття, визначає свої елементарні інтереси, віддаючи перевагу певним видам діяльності, способам поведінки й на доступному йому / їй рівні виражає ставлення до цього;
- демонструє переважно позитивне емоційне ставлення до своїх особистісних якостей, тобто прийняття себе й задоволення собою в різних видах діяльності; порівнює власне поведіння

з поведінням інших дітей, дотримуючись установлених норм і соціально схвалюваних правил; із допомогою дорослих намагається подолати труднощі та на елементарному рівні визначає шляхи їх подолання;

- виявляє яскраве радісне переживання щодо себе, власних досягнень й поведінки, позитивно реагує на досягнення та успіхи інших (дітей і дорослих).

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- диференціює спектр емоцій (від позитивних — до негативних);
- розуміє, що належна поведінка впливає як на власні емоції, так і на настрої людей, що його / її оточують;
- знає, як емоційний вираз обличчя корелює з різними емоціями (радість, захоплення, цікавість, образа, здивування, роздратування, ревності та ін.);
- розуміє емоції інших і знає, як виявляти співчуття;
- намагається оцінити дії та вчинки інших із позиції соціально-моральних правил і норм поведінки;
- може запропонувати варіант розв'язання суперечки між однолітками, дає рекомендації для досягнення порозуміння;
- обізнаний / обізнана щодо деяких способів емоційного регулювання власних виявів поведінки.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- може визначати залежність між наслідком події чи ситуації та причиною їх виникнення, виражає ставлення до неї своїм емоційним станом;
- намагається втриматися від заздрощів, ревнощів, жадібності, мстивості, зловтіхи, прагнення домінувати над кимось;
- утримується від агресивних і руйнівних дій, намагається контролювати власний емоційний стан, може вербально (словесно) та невербально (засобами міміки, жестів) виражати міркування про власний настрій і настрої інших;
- на елементарному рівні може визначити власний емоційний стан і пояснити причину його погіршення / покращення;
- визнає, що інші люди можуть переживати різні емоційні стани (радість, біль, образу, задоволення тощо);
- на елементарному рівні може надавати допомогу тим, хто її потребує, отримує відчуття радості від спроможності допомогти іншим;
- уміє виявляти товариськість, відповідальність, співчуття, доброту, чуйність, милосердя, дружнє ставлення та утримується від конфліктної поведінки.

Напря́м «Становлення самосвідомості й образу “Я”»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- позитивно реагує на своє ім'я під час звернення до нього / неї;
- виявляє чутливість до оцінки дорослих, у спільній з однолітками діяльності виявляє зацікавленість у виборі партнерів і спільних дій;
- визначає свої елементарні інтереси та надає перевагу певним видам діяльності та способам поведінки;
- сприймає на емоційному рівні особистісні якості (на рівні самоствавлення): самостійність, спостережливість, працелюбність, обов'язковість, відповідальність, справедливість, людяність, активність, ініціативність, креативність тощо, виявляючи їх у взаємодії з ровесниками та дорослими.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- виявляє позитивне сприйняття себе (Я хороший / хороша) та усвідомлює вживання в мовленні займенника «я»;
- називає себе по імені, знає пестливі й інші варіанти свого імені, має елементарні судження про власні досягнення, порівнює їх із досягненнями інших;
- орієнтується в основних ознаках різних вікових періодів (дитинство, юність, зрілість, старість);
- знає основні правила моральної поведінки;
- диференціює власні моральні вияви: пишається чеснотами, соромиться вад;
- має уявлення, що дитині після народження дають ім'я і звертаються до неї по імені, прізвище вказує на її належність до родини.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- цікавиться відмінностями між хлопчиками та дівчатками, спокійно ставиться до своєї статевої належності;
- має елементарні навички досягнення поставленої мети в особистій діяльності;
- здатний / здатна виявляти вольові зусилля під час пошуку рішень у відомих ситуаціях, у разі виникнення труднощів вміє звертатися по допомогу до дорослих;
- орієнтується на умови (визначені / невизначені) різних життєвих ситуацій і поводить доцільно, урахувавши авторитет і позицію інших; активно наслідуючи позитивні вчинки, намагається уникати негативних дій;
- демонструє вміння коректно попросити допомогу в дорослих та авторитетних однолітків, формулюючи прохання чітко й голосно;

- може ініціювати нові варіанти гри, прагне активно долучитися до різних видів діяльності; на елементарному рівні здатний / здатна до ухвалення самостійних рішень особистісного характеру й щодо групової взаємодії.

Напря́м «Формування соціальних навичок»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- виявляє інтерес до традицій і звичаїв своєї родини;
- адекватно реагує на події та життєві ситуації в повсякденні;
- виявляє зацікавленість до основних загальнолюдських цінностей (родина, повага й любов до батьків, рід, країна, Батьківщина, мир, дружба, доброта, здоров'я тощо), громадянських цінностей, цінностей взаємодії, спільної діяльності, зокрема, здатний / здатна поступитися своїми бажаннями й інтересами заради інших, із повагою ставиться до людей, які його / її оточують;
- зацікавлено ставиться до інших (знайомих дорослих, однолітків, молодших і старших за себе дітей) під час спілкування, виявляє ввічливість, приязнь, радість і невимушеність; стримано й обачно поводить щодо незнайомих;
- має ознаки позитивного прийняття відмінностей інших (дорослих і дітей), уважно поводить, контактуючи з дітьми з особливими освітніми потребами;
- виявляє відповідальність за свою поведінку, орієнтуючись на соціально-моральні норми й загальнолюдські цінності.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- на елементарному рівні називає права й обов'язки, які слугують орієнтирами для спільної життєдіяльності (у родині, у дитячому садку);
- усвідомлює свою приналежність до різних груп людей (родина, група однолітків, хлопчики / дівчатка тощо), характеризує себе в часі, просторі тощо;
- знає власний статус у колі сім'ї та групі однолітків, образно висловлює думку про себе й інших, зацікавлено сприймає призначення своєї ролі в різних видах діяльності, зокрема в ігровій;
- має елементарні знання про соціально схвалювану поведінку, орієнтується на життєві цінності; здатний / здатна до позитивної мотивації та пошуку способів подолання труднощів;
- усвідомлює сім'ю як частину суспільства, яка об'єднує найрідніших людей; має уявлення про свій рід, знає найближчих родичів, усвідомлює свою залежність від представників старшого покоління, зважає на свої обов'язки щодо молодших; розуміє, що кожна

людина повинна мати домівку; сприймає себе частиною групи однолітків у закладі дошкільної освіти, розуміє свою приналежність до певної країни;

- володіє елементарними знаннями про коло взаємин людини (у родині, серед однолітків) та усвідомлює свою роль у ньому;
- дотримується встановлених соціальних норм поведінки й моральних правил, що регулюють взаємини між людьми; знає, що кожен член суспільства має права й свободи та заслуговує на повагу з боку інших;
- має уявлення про необхідність поступливості під час спілкування та спільної діяльності з дітьми інших національностей і культур.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- прагне зайняти в групі однолітків певне місце, ініціює дії, виявляє бажання взяти на себе відповідальність за спільну діяльність, намагається контролювати власну поведінку;
- прагне відповідати очікуванням дорослого (Я хороший / хороша), шанобливо ставиться до старших членів родини, піклується про менших (братиків, сестричок);
- приймає свою соціальну роль і діє відповідно до неї в родині (донька / син, сестра / брат, онука / онук) та у віковій групі закладу дошкільної освіти чи дитячій спільноті (друг / подруга тощо);
- володіє навичками соціально-моральних форм поведінки, здатний / здатна досягти домовленостей у повсякденній діяльності, робить спроби проявити гнучкість у конфліктних ситуаціях, прагне зрозуміти інших, допомогти їм, налагодити взаємини (наприклад, у родині, у колі друзів, у групі закладу дошкільної освіти);
- дотримується елементарних правил під час спілкування й володіє навичками культури поведінки (виявляє ввічливість, чемність) під час взаємодії з дорослими та однолітками;
- відповідно до вікових можливостей усвідомлює цінності демократії (проявляє турботу про близьких, уміє висловити своє ставлення до інших, із повагою сприймає їхні думки, підтримує доброзичливі взаємини з дітьми та дорослими, звертаючись до них, проявляє конструктивні вміння та навички допомоги, радіє успіхам інших).

Старший дошкільний вік (від п'яти до шести (семи) років)

Напрямок «Збагачення емоційної сфери»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- адекватно сприймає свій внутрішній світ, може пояснити власні думки, почуття, бажання, мрії, ставлення;

- називає основні емоції та почуття словами й розуміє стан, який вони виражають (як у себе, так і в інших), чітко формулює свої бажання й обґрунтовує своє ставлення до подій у довідці;
- виявляє адекватні емоції й почуття від власної участі й участі інших у різних видах діяльності, помічає та враховує настрій і стан дорослих та однолітків, поводить відповідно (у разі потреби виявляє співпереживання та співчуття), цінує позитивне ставлення оточення до себе;
- виявляє оптимізм у ситуаціях, які пов'язані з труднощами, здатний / здатна визначати способи їх подолання.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- здатний / здатна розуміти причини виникнення різних емоцій і пояснити їх (приємні події викликають радісні емоції, а неприємні — негативні), наводить приклади конкретних життєвих ситуацій;
- усвідомлює необхідність емоційного самоконтролю;
- знає про наслідки впливу емоційного стану на стан здоров'я і самопочуття;
- усвідомлює, що вияви різних емоцій (радість, сум, спокій, гнів, страх, здивування, задоволення, образа, провина, сором, ревності) можуть бути доречними чи недоречними залежно від соціальної ситуації;
- знає про норми й правила емоційної поведінки.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- уміє встановлювати причиново-наслідкові зв'язки й пояснювати їхню суть щодо перебігу подій у повсякденному житті, орієнтуючись на власні емоційні переживання (співчуття, співпереживання);
- здатний / здатна регулювати власну поведінку у різних життєвих ситуаціях, намагається стримувати / приховати негативні емоції, адекватно реагує й оцінює характер своєї емоційної поведінки та можливі її наслідки для інших, намагається діяти відповідно до загальноприйнятих норм;
- уміє регулювати власні емоції, може стримувати вияви негативних емоцій, пояснюючи їхню причину;
- володіє здатністю визначати різні емоційні стани людей, які його / її оточують, і встановлювати причини, що їх зумовили; чітко розрізняє, який настрій має людина на момент взаємодії (веселий, сумний, пригнічений, розгублений тощо);
- уміє помічати погіршення емоційного стану в тих, хто потрапив у складні життєві ситуації, і виявляє до них емпатію;
- володіє низкою засобів емоційної виразності: мімікою, пантомімікою, інтонацією голосу, слова тощо.

Напряг «Становлення самосвідомості й образу «Я»»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- ідентифікує себе під час називання його / її імені;
- здатний / здатна здійснювати позитивну самооцінку, усвідомлює свою соціальну відповідальність під час партнерської взаємодії з ровесниками та найближчим оточенням;
- оптимістично реагує на події довкілля, адекватно оцінює теперішнє й здійснює планування майбутнього;
- демонструє особистісні якості на оцінному рівні (на рівні самоствердження): активність, самостійність, лідерство, ініціативність, відповідальність, людяність, толерантність, справедливість, працелюбність, спостережливість, креативність тощо, які реалізуються в спільній діяльності з іншими;
- виявляє шанобливе ставлення до себе й інших, здатний / здатна бути відповідальним / відповідальною за свої вчинки.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- має сформований позитивний образ «Я», доречно оперує займенником «я»;
- знає, цінує та підтримує свої індивідуальні особливості, несхожість на інших;
- усвідомлює чесноти й називає вади, яких прагне уникати, характеризує власне моральну поведінку серед інших;
- чітко диференціює основні ознаки різних вікових періодів (дитинство, юність, зрілість, старість);
- усвідомлює, що кожна людина має ім'я та прізвище, які вказують на її приналежність до свого роду, родини, а власне ім'я визначає її серед інших, характеризуючи індивідуальність і неповторність;
- усвідомлює значення розв'язання непорозумінь, конфліктів чи суперечок конструктивним способом;
- розуміє відмінність між добром і злом, здатний / здатна пояснити свої вчинки, схвалити або засудити їх.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- уміє формулювати мету власної діяльності, прогнозувати її майбутній результат і планувати необхідні дії;
- прагне до самостійного виконання поставлених завдань у різних життєвих ситуаціях, звертається по допомогу лише за об'єктивної потреби, може висловлювати свою незгоду передчасному втручанням дорослого у власну самостійну діяльність;

- демонструє коректну, гідну поведінку в конфліктних ситуаціях, не використовує в мовленні образливих слів і не застосовує силових засобів для їх розв'язання, узгоджує свої дії з діями інших, усвідомлено ставиться до наслідків поведіння;
- здатний / здатна здійснювати реалістичну / адекватну самооцінку, виявляє повагу в ставленні до інших (дорослих і дітей), прагне відповідати загальнолюдським чеснотам;
- володіє навичками самоконтролю й емоційної саморегуляції під час взаємодії з іншими, здатний / здатна виражати почуття вербальними й невербальними засобами;
- визначає ступінь потреби й за необхідності звертається по допомогу (до однолітків і знайомих);
- виявляє готовність надавати допомогу іншим (молодшим дітям, батькам та іншим членам родини), відчуває задоволення від своєї значущості в наданні допомоги;
- володіє вміннями висловлювати задум, планувати й організовувати ігрову та інші види діяльності, активно бере участь у них, прагне досягти позитивних (соціально схвалюваних) результатів в індивідуальній і спільній діяльності.

Напряг «Формування соціальних навичок»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- із повагою ставиться й активно долучається до традицій і звичаїв, які є значущими в родині;
- демонструє стійкий інтерес до загальнолюдських цінностей (здоров'я, сім'я, повага й любов до старших, роду, держави, Батьківщини, мир, дружба, доброта тощо), громадянських цінностей (дотримання обов'язків, повага до прав, честі та гідності інших), позитивно сповідує цінності спілкування (виявляє взаємоповагу, здатність розуміти й співчувати іншим, говорити про власні думки та почуття, уміння слухати інших) і колективної діяльності;
- адекватно ставиться до знайомих (дорослих, однолітків, молодших і старших за себе дітей) під час спілкування (зважає на вік партнера, налагоджує позитивні взаємини з однолітками, виявляє довіру, симпатію тощо); обережно поводить з незнайомцями;
- демонструє доброзичливе, неупереджене й дружнє ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, із розумінням сприймає необхідність підтримувати їхнє прагнення до взаємодії;
- виявляє усвідомлене ставлення до дотримання вимог поведіння серед інших; спроможний / спроможна бути відповідальним за свою поведінку та вчинки.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- демонструє обізнаність щодо своїх прав, прав інших, а також обов'язків, статевої, родинної, соціальної приналежності себе в часі й просторі;
- усвідомлює себе частиною людської спільноти (члена родини, групи однолітків) під час соціально-комунікативної взаємодії та у спільних видах діяльності;
- виявляє обізнаність щодо моральних норм і правил поведінки в соціумі;
- усвідомлює значення доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, орієнтуючись на загальнолюдські цінності, формулює мету й мотиви своєї діяльності, передбачає результат;
- обізнаний / обізнана в особливостях своїх рідних і близьких, орієнтується в своєму родоводі, знає місце проживання та рід занять найближчих родичів, розрізняє їхні права й обов'язки, розуміє корисність об'єднання їхніх зусиль для спільної діяльності, знає про життєву мудрість найстарших членів родини, розуміє їхнє значення для благополуччя родини; знає різницю взаємин зі старшими, однолітками та молодшими за себе; розуміє значення потреби рідної домівки для кожної людини; усвідомлює місце кожної людини в соціумі, має уявлення про себе як члена групи, команди, дитячої спільноти; усвідомлює суть поняття «Батьківщина»;
- здатний / здатна визначити свою роль у певній соціальній групі (у сім'ї, у дитячій спільноті, серед сусідів за місцем проживання, у місцевій громаді);
- має сформовані знання про потребу дотримання соціальних правил і норм моралі, визначає доброту, гуманність, чесність, справедливість як важливі моральні якості у взаєминах між людьми й керується ціннісними орієнтаціями в житті, усвідомлює необхідність визнання прав і свобод людини, виявляє повагу до інших;
- усвідомлює значення толерантного спілкування й взаємодії з людьми (дорослими та дітьми) різних національностей і культур.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- визначає соціальні функції / ролі чоловіків і жінок, характеризує себе в майбутньому як чоловік / жінка;
- поводить себе в колі родини відповідно до соціальної ролі (син / донька, брат / сестра, онук / онука) та дотримується встановлених норм поведінки в середовищі однолітків (друг / подруга тощо);
- визначає і чітко дотримується соціальних норм поведінки, здатний / здатна до виявлення творчої поведінки, володіє навичками

- налагодження позитивних взаємин між однолітками під час різних видів діяльності; виявляє активність у розв'язанні конфліктних ситуацій, керується моральними принципами, уміє розрізняти належне і неналежне поведіння відносно себе й інших;
- уміє адекватно поводитися в групі однолітків, бути ввічливим / ввічливою, вихованим / вихованою, ухвалює рішення морального вибору в різних життєвих ситуаціях;
- демонструє визнання цінностей демократії на рівні можливостей старшого дошкільного віку (прихильність до дорослих та однолітків, готовність брати на себе відповідальність, здатність до особистісного контакту з іншими, уміння сумлінно виконувати свої обов'язки, висловлювати дружнє взаєморозуміння, уникати конфліктних ситуацій, не нав'язувати власну позицію і поважати думки інших, проявляти стриманість у висловлюванні негативних суджень, підтримувати приязні товариські стосунки, визнавати свою провину, поступатися власними інтересами заради загального благополуччя).

Зазначені в Програмі результати навчання за змістовим блоком «*Особистісно-соціальний розвиток дитини (українською та англійською мовами)*» забезпечуються формуванням **особистісної та соціальної компетентностей** вихованців / вихованок.

2. ЗМІСТОВИЙ БЛОК «ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИЙ РОЗВИТОК (УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ)»

Реалізація інтегрованого підходу як одного із засадничих аспектів організації освітньої процесу за парціальною програмою «INTELLECT BABY» передбачає органічне поєднання змісту інваріантного «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» та варіативного складників «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота» (Державного стандарту) у визначенні очікуваних результатів щодо сформованості логіко-математичної та цифрової компетентностей. Очікувані результати щодо сформованості цифрової компетентності дітей 4-го–6-го років входять до різних напрямів логіко-математичного розвитку.

Молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років)

Напрямок «Розвиток кількісних уявлень, лічби й елементарних обчислень»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- виявляє зацікавленість до розв'язання різних інтелектуальних завдань, що сприяють накопиченню практичного досвіду;
- позитивно сприймає завдання дорослого, що полягають у пізнанні математичних властивостей і відношень між предметами в довкіллі та намагається робити елементарні обчислювальні дії;
- виявляє зацікавленість до навколишнього світу, здійснюючи порівняння множин, рахуючи предмети, як може (називає числа не за порядком), що є основою для формування елементарних математичних уявлень;
- позитивно реагує на пропозицію виконати завдання на цифровому пристрої (телефоні, планшеті, комп'ютері);
- позитивно реагує на результати виконання завдань цифрового формату, що супроводжуються анімованими ефектами (наприклад, звуковими сигналами, зображеннями, салютом тощо).

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- знає про утворення числа в межах 3 (5);
- має уявлення про множини, рівність і нерівність груп предметів;
- розуміє способи порівняння груп предметів за кількістю елементів (накладання, прикладання) та утворення рівності з нерівності (додавання або віднімання предметів);
- розуміє математичну термінологію: називає узагальнювальним словом групу предметів; розрізняє поняття й використовує терміни «один», «багато», «мало», «порівну», «більше», «менше», «стільки ж...», «стільки-скільки», «однаково», «більше-менше»;
- знає кнопки навігації для переміщення по екрану гаджета під час виконання завдання (із допомогою дорослого);

- знає, що короткі голосові повідомлення є засобом комунікації в цифровому просторі.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- здатний / здатна рахувати об'єкти в межах 3 (5) на основі порівняння конкретних множин: один, два, три, всього три;
- складає групи з окремих предметів: один, ще один, ще один — багато;
- уміє додавати до меншої групи потрібний предмет і встановлювати рівність між групами, що складаються з однакової кількості різних предметів;
- здійснює найпростіші обчислення на додавання, віднімання одиниці;
- має елементарні навички щодо використання функцій цифрових пристроїв (наприклад, самостійно регулює рівні гучності й яскравості екрана);
- орієнтується в меню інформаційного ресурсу (сайту) з кількома рівнями (із допомогою дорослих).

Напрямок «Розвиток уявлень про форму, розмір, простір і час»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- демонструє зацікавленість до виконання різноманітних розумових дій (порівнювати, групувати, упорядковувати предмети за величиною, формою, кольором), долаючи труднощі під час виконання;
- реагує переважно через безпосереднє сприйняття властивостей предметів (форми, величини тощо) і досліджує їх;
- відчуває радість і задоволення від маніпулювання предметами під час вивчення їхніх властивостей;
- емоційно реагує на результат певної дії в цифровому форматі (наприклад, натискання кнопки — зміна зображення);
- демонструє зацікавленість зображенням геометричних фігур, просторового розташування елементів на екрані під час виконання ігрових завдань у цифровому форматі.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- має уявлення про геометричну фігуру як еталон;
- знає плоскі (круг, квадрат, трикутник, чотирикутник) та об'ємні (куля, куб, циліндр) геометричні фігури, визначаючи їхні спільні та відмінні ознаки;
- має уявлення про класифікацію геометричних фігур за однією з ознак (колір, величина, наявність чи відсутність кутів тощо);

- оперує поняттями на позначення величини («такий, як...», «такий самий, як...», «рівні за величиною», «вище-нижче», «рівні за висотою»);
- демонструє обізнаність щодо викладання серіаційного ряду в порядку зростання або спадання певних ознак величини та маси (тонкий, тонший, найтонший; короткий, довший, найдовший; високий, вищий, найвищий тощо);
- має просторові уявлення (ближче, далі, ліворуч, праворуч, під, над, зверху, знизу, попереду, позаду);
- демонструє елементарну обізнаність у частинах доби (ранок, день, вечір, ніч) і називає їх;
- розуміє, що дія на екрані / моніторі (наприклад, натискання кнопки) зумовлює певні зміни зображення й звуку;
- знає про використання розширеної палітри кольорів та інструментів у графічних редакторах.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- визначає форму предметів за допомогою геометричної фігури як еталона;
- знаходить геометричні фігури на малюнках, схемах;
- розрізняє і називає плоскі (круг, квадрат, трикутник, чотирикутник) та об'ємні (куб, куля, циліндр) геометричні фігури, визначаючи їхні спільні та відмінні ознаки;
- уміє досліджувати різні форми дотиково-руховим і зоровим способами, порівнює їх (накладання, прикладання);
- порівнює об'єкти за величиною (довжиною, шириною, висотою, товщиною) та масою, розподіляючи групи предметів за принципом: великі — малі, широкі — вузькі, високі — низькі тощо;
- розкладає предмети в порядку зростання або спадання (більший — менший — найменший куб; найнижча — вища — найвища башточка);
- визначає розміщення об'єктів у доквіллі (ближче, далі, ліворуч, праворуч, під, над, зверху, знизу, попереду, позаду);
- орієнтується в напрямках розміщення об'єктів відносно себе й розрізняє просторові напрямки від себе: уперед, назад, праворуч, ліворуч тощо;
- орієнтується щодо місця проживання найближчих родичів (далеко, в іншому місті, близько, в одному місті);
- розрізняє характерні ознаки пір року;
- визначає частину доби, орієнтуючись на власну діяльність і діяльність дорослих: ранок (мама йде на роботу), день (я в дитячому садку), вечір (у нас вечерея), ніч (усі сплять);

- установлює послідовність подій (сьогодні, учора, завтра, раніше, пізніше, потім, зараз, довго / недовго, було, є, буде, зараз, після, до);
- має навички роботи з різними типами цифрового контенту (перегляд коротких відеороликів і мультфільмів, прослуховування аудіо, взаємодія з інтерактивними історіями й дидактичними іграми), із завданнями різного рівня складності;
- експериментує з кольорами й інструментами в графічних редакторах.

Напрямок «Розвиток логічного мислення й елементів математичної логіки»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- виявляє бажання займатися елементарною логіко-математичною діяльністю; намагається здійснювати самостійний пошук способу виконання практико орієнтованих завдань;
- із допомогою дорослого досліджує об'єкти і явища на основі цілеспрямованого спостереження, що має ознаки зосередженості, доходить елементарних висновків й узагальнює результати;
- позитивно сприймає зміст логіко-математичних завдань і старанно виконує їх;
- допитливо сприймає і намагається завершити самостійний пошук вирішення певних ситуацій сенсорно-пізнавального змісту й завдання логіко-математичного спрямування, що пов'язані з розумовими зусиллями, наслідує дорослого у способах їхнього виконання;
- позитивно сприймає правила безпечної поведінки в інтернеті (основи кібербезпеки);
- із цікавістю сприймає побачене чи почуте в цифровому середовищі.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- розуміє, як утворювати ціле із 4–8 частин;
- має уявлення про поділ груп предметів за окремими елементами;
- знає, як викладати предмети на площині, аркуші паперу за словесною вказівкою дорослого;
- добирає протилежне за значенням поняття; запам'ятовує пари слів;
- узгоджує числівники з іменниками в роді, числі, відмінку;
- установлює взаємозв'язки між станом погоди (на вулиці сонячно — можна йти на прогулянку; випало багато снігу — можна кататися на санчатах тощо);
- формулює запитання щодо змісту побаченого (відеороликів, мультфільмів, аудіоісторій, інтерактивних ігор тощо);
- дотримується необхідної послідовності дій у цифровому форматі для отримання бажаного результату виконання завдання.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- визначає відмінне та подібне в предметах, між двома об'єктами, зайве в певній групі, пару певному об'єкту;
- порівнює об'єкти докільця з відомими геометричними фігурами;
- уміє утворювати ціле із 4–8 частин, конструювати за зразком;
- викладає предмети на площині, аркуші паперу за словесною вказівкою дорослого;
- установлює взаємозв'язки між станом погоди;
- здатний / здатна виправляти помилки під час елементарної логіко-математичної діяльності з допомогою дорослого;
- має навички користування мишкою та клавіатурою (за наявності) або тачпадом (сенсорною панеллю): керування курсором, виділення об'єктів на екрані, вибір простих слів або символів за зразком;
- використовує навички торкання й перетягування об'єктів, розмежовуючи їх за відмінністю та схожістю під час виконання різного типу завдань цифрового формату.

Середній дошкільний вік (від чотирьох до п'яти років)

Напрямок «Розвиток кількісних уявлень, лічби й елементарних обчислень»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- виявляє пізнавальний інтерес до обчислювальної діяльності, що сприяє накопиченню життєво необхідного математичного досвіду;
- відчуває задоволення, здійснюючи елементарні математичні дії (рахування предметів, порівняння їхньої кількості, установлення рівності тощо);
- демонструє інтерес до вивчення цифр і способів їх позначення;
- виявляє зацікавленість до деяких математичних термінів («додавання», «віднімання», «порівняння» та ін.);
- виражає захопленість від правильного виконання математичних дій;
- із цікавістю реагує на анімовані зображення чисел, представлених різними способами в цифровому форматі;
- задоволено сприймає тематичну візуальну анімацію, спрямовану на командне виконання математичних дій.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- розуміє відношення між множинами, числами, зіставляє кількість предметів із відповідною цифрою;
- знає поняття «число» і «цифра»;
- знає цифри 0–9;

- має уявлення про пряму та зворотну лічбу;
- знає склад чисел з одиниць та двох менших у межах 5;
- розуміє поняття «пара»;
- знає, як відлічувати предмети за зразком або за названим числівником;
- відносить останнє число до всієї групи перелічуваних предметів;
- знає, як із нерівності утворити рівність через додавання і віднімання;
- знає способи найпростіших обчислень на додавання і віднімання в межах 5;
- знає прийоми утворення чисел шляхом додавання чи віднімання одиниці;
- знає кількісні поняття («однаково», «більше», «менше на 2», «ніж», «стільки ж»);
- має уявлення про взаємно обернені відношення між числами;
- знає про базові функції редагування світлин (наприклад, вправа «Фотоапарат») і відео;
- аналізує зміст ігрових ситуацій, зображених у цифровому контенті.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- порівнює групи за кількістю елементів різними способами (накладанням, прикладанням);
- уміє встановлювати рівність і нерівність груп предметів, порівнювати нерівні групи предметів додаванням чи відніманням;
- створює множини за описом;
- відлічує предмети за зразком або за названим числівником;
- користується кількісною та порядковою лічбою в межах 10, позначаючи відповідною цифрою кількість;
- визначає місце числа в ряді чисел від 1 до 10;
- попарно об'єднує предмети (об'єкти) і числа;
- уміє порівнювати рівнопотужні та нерівнопотужні множини, виражені суміжними числами (на основі зіставлення (прикладання, накладання) і визначення невідповідності);
- демонструє самостійне й усвідомлене використання цифрових технологій;
- має сформовані навички швидкого й точного виконання базових дій під час використання цифрових пристроїв (увімкнення, вимкнення, регулювання рівнів гучності й яскравості тощо).

Напрямок «Розвиток уявлень про форму, розмір, простір і час»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- позитивно реагує на допомогу дорослого під час вивчення математичних властивостей і відношень між предметами в докільці;

- відчуває радість від здійснення власних відкриттів у сприйнятті геометричних фігур (наприклад, м'яч котиться, він круглий, отже, у нього немає кутів);
- відчуває задоволення, здійснюючи елементарні математичні виміри (визначення форми предметів, величини, порівняння їх тощо);
- виявляє бажання бути обізнаним / обізнаною про своє просторове розташування;
- демонструє бажання розповідати про події, які відбулися, називаючи їхній час;
- виявляє стійке бажання до створення малюнків, колажів, анімацій у відповідних цифрових програмах;
- демонструє зацікавленість до виконання різних завдань у цифрових додатках і застосунках (вибір правильного варіанта, розпізнавання форм і кольорів).

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- знає, як попарно об'єднувати предмети (об'єкти) і числа, що їх позначають (кулю і куб, коло і квадрат, куб і квадрат тощо);
- розрізняє, ідентифікує та називає плоскі (круг, квадрат, трикутник, чотирикутник, овал, ромб, прямокутник) та об'ємні (куля, куб, циліндр, конус) геометричні форми;
- знає структурні елементи геометричних фігур (вершина, сторона, кут);
- має уявлення про величину (великий — малий, довгий — короткий, високий — низький, широкий — вузький, товстий — тонкий);
- оцінює величини, визначаючи їхній серіаційний ряд (велика, менша, найменша; довга, коротка, коротша, найкоротша);
- має уявлення про тримірність простору, умовний вимір;
- знає як вимірювати дискретні та безперервні величини (протяжності, сипкі речовини, рідину);
- розуміє і виділяє 1–2 параметри величини в порівнюваних предметах / об'єктах;
- знає про лінійне вимірювання;
- знає одиниці вимірювання кількості об'єктів, довжини (сантиметр, метр), об'єму (літр), маси (грам, кілограм) та способи вимірювання, які найчастіше використовують у повсякденному житті (сантиметрова стрічка, лінійка, ваги, склянка, столова ложка, чайна ложка, умовна мірка, штука тощо);
- знає зміст понять «важкий», «легкий», «однаковий за масою», «важчий», «легший», «ніж»;
- розуміє значення понять «такий, як...», «такий само, як...»;
- має уявлення про просторові відношення між об'єктами довкільля (над, під, між, на, за, поруч, від, біля, зверху, знизу, перший, останній);

- має уявлення про просторові напрями від спостерігача (від себе; уперед (попереду), назад (позаду), угору, вниз), розрізняє праву й ліву руки;
- має уявлення про просторові поняття (праворуч, ліворуч, угорі, унизу, попереду, позаду, усередині, ближче, далі, далеко, близько);
- демонструє розуміння понять, що стосуються часу доби (день, ніч, ранок, обід, вечір), днів тижня, назв пір року, місяців;
- має уявлення про світанок, сутінки, південь, північ;
- має уявлення про календар; одиниці часу й способи його вимірювання;
- розуміє поняття «вчора», «сьогодні», «завтра», «швидко», «повільно», «пізніше», «раніше», «потім», «зараз», «тепер», «давно», «доба», «число місяця», «день тижня»;
- орієнтується, що година складається із хвилин, хвилинка — із секунд;
- має обізнаність щодо визначення часу за годинником (електронного, механічного);
- орієнтується у своєму минулому та теперішньому;
- має елементарні уявлення про своє ймовірне майбутнє;
- розуміє призначення стандартних піктограм, що часто використовуються на цифрових пристроях;
- розуміє базові елементи інтерфейсу різних типів контенту.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- виокремлює структурні елементи геометричних фігур, визначає спільне та відмінне в цих фігурах; здійснює їхній словесний опис;
- зіставляє форму предметів із геометричними еталонами 2D- та 3D-форматів (м'яч — куля, кубик — куб, книга — прямокутник тощо);
- володіє способами дослідження форми: обведення по контуру пальцем, накладання, прикладання, приставляння, показу сторін, вершин, кутів;
- уміє порівнювати геометричні фігури попарно (круг і овал, квадрат і прямокутник), а потім по три (квадрат, прямокутник, трикутник);
- зіставляє одразу 3–4 фігури кожного виду (наприклад, чотирикутники різні за розміром і виготовлені з різних матеріалів: паперу, дерева, дроту, пластмаси);
- порівнює плоскі об'єкти за величиною, будує ряд величин;
- вибирає доцільний спосіб для порівняння різних об'єктів (прикладанням чи накладанням);
- порівнює розміри об'єктів, близьких за величиною, та об'єктів, які суттєво відрізняються за величиною (довжиною, шириною, висотою, товщиною, об'ємом), способом зорового зіставлення;

- демонструє вміння аналізувати й порівнювати об'єкти за 2–3 властивостями;
- користується елементарною математичною термінологією під час розрізнення та порівняння предметів / об'єктів за різними ознаками;
- визначає масу предметів, об'єм;
- порівнює різні змінні стани речовин, об'єктів, предметів довкілля;
- володіє навичками вимірювання довжини, об'єму, маси;
- виконує вимірювання за 1–2 параметрами величин у порівнюваних предметах / об'єктах;
- уміє виконувати лінійне вимірювання, фіксуючи ризикою на самому предметі;
- демонструє навички оперування просторовими, часовими поняттями;
- визначає розташування предметів відносно себе, орієнтується на площині та у власному життєвому просторі (кімнати, спальні, кухні тощо);
- користується позначенням просторових напрямків, позначає положення певного предмета відповідним словом;
- визначає послідовність частин доби;
- щоденно визначає числа місяця, дні тижня;
- демонструє вміння елементарно орієнтуватися в часовій залежності (година, хвилина, секунди) в повсякденні, в ігровій і пізнавальній діяльності;
- визначає час за годинником;
- демонструє розуміння уявлень про світанок, сутінки, південь, північ у повсякденному житті, іграх, художньо-творчій діяльності (на прикладах змісту художніх творів);
- володіє навичками орієнтації у своєму минулому та теперішньому (відповідно до накопиченого практичного досвіду діяльності);
- володіє здатністю елементарно проектувати власне ймовірне майбутнє;
- демонструє впевнене користування сенсорним екраном і кнопками навігації;
- вибирає за власним бажанням цифровий контент (перегляд відео, мультфільмів, прослуховування аудіо тощо).

Напрямок «Розвиток логічного мислення й елементів математичної логіки»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- виявляє позитивне емоційно-ціннісне ставлення до логіко-математичної діяльності;
- прагне до самостійного пошуку способу виконання логіко-математичних завдань;

- прагне задовольняти пізнавальні потреби шляхом цілеспрямованого спостереження, на основі чого доходить висновків і робить узагальнення;
- виявляє пізнавальний інтерес і практичний підхід до вирішення різних ситуацій, пов'язаних з інтелектуальним напруженням у повсякденній діяльності;
- зацікавлено сприймає зміст логіко-математичних завдань і прагне демонструвати власний вольовий потенціал;
- продукує вияви інтелектуальних здібностей (зосередженість, логічне міркування, кмітливість, прагнення до нестандартного пошуку рішення у виконанні логіко-математичних та елементарних дослідницьких завдань, установлення елементарних причинно-наслідкових зв'язків);
- демонструє емоційну позитивну налаштованість до виконання різноманітних інтелектуальних дій (аналізувати, класифікувати, порівнювати, групувати, узагальнювати);
- емоційно відгукується на виконання завдань, спрямованих на розвиток логічного мислення в цифровому контексті (наприклад, вправа «Магія цифр»);
- виявляє позитивні емоційні реакції під час перегляду пізнавальних відео й виконання пропонованих казковими персонажами логічних завдань (у Країнах Друзів, Математики, Мов).

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- орієнтується в структурі елементарних математичних (зокрема, сюжетних) і логічних задач;
- знає про способи об'єднання предметів у групи за спільною ознакою (2–3 ознаки);
- розуміє прості причинно-наслідкові зв'язки, робить елементарні припущення;
- знає про потребу здійснення логічних операцій для розв'язання простої задачі;
- розв'язує прості словесні логіко-математичні завдання й складає пазли;
- знає, як робити порівняння, узагальнення, аналіз і синтез на елементарному рівні;
- оперує математичними термінами й словами, що відображають логічні зв'язки під час виконання завдань, спрямованих на розвиток логічного мислення;
- прагне висловлювати власну думку / ставлення щодо цифрового контенту;
- має розвинене розуміння безпеки в інтернеті (за активної участі дорослого).

Вихованець / вихованка:

- упорядковує предмети / об'єкти за зростанням або спаданням (до 10);
- розрізняє значення різних властивостей та об'єднує їх в серіаційні ряди за різними ознаками;
- уміє поєднувати процес вимірювання та моделювання з лічбою;
- знаходить різні варіанти розв'язання логіко-математичних завдань;
- складає та розв'язує сюжетні математичні та логічні завдання;
- здатний / здатна визначати відсутній елемент у простій послідовності, виконувати нескладні логіко-математичні завдання (на кмітливність);
- уміє різними способами робити порівняння, класифікацію, серіацію предметів на основі сформованих математичних знань;
- може висловлювати елементарні міркування та доходити висновків щодо виконаних математичних операцій;
- порівнює і розрізняє завдання на повторення та закріплення навчальних одиниць із різних цифрових джерел (під керівництвом дорослих);
- моделює різні варіанти виконання пропонованих казковими персонажами із цифрового ресурсу логіко-математичних завдань.

Старший дошкільний вік (від п'яти до шести (семи) років)

Напрямок «Розвиток кількісних уявлень, лічби й елементарних обчислень»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- радіє знайденому способу подолання інтелектуальних труднощів;
- виявляє зацікавленість у нових інтелектуальних завданнях, виконання яких потребує вольових зусиль;
- виявляє інтерес і розрізняє елементарні математичні поняття та знаки, усвідомлює та запам'ятовує їх;
- виявляє пізнавальну активність до виконання обчислювальних дій, що сприяє розширенню набутого математичного досвіду в повсякденній діяльності;
- демонструє радість від опанування цифрових позначень чисел і проведення різних математичних операцій;
- виявляє стійкість уваги під час інтелектуальної діяльності, оперування математичними термінами та розв'язування задач;
- виявляє ентузіазм до виконання математичних обчислень;
- емоційно яскраво реагує на різні жанри цифрового контенту (наприклад, мультфільми, розвивальні відео, ігри);
- виражає захоплення від «оживлення» математичних понять і виконання кількісних обчислень у форматі їх наведення з анімаційними ефектами.

Вихованець / вихованка:

- розуміє поняття «множина», знає, як об'єднувати, розбивати множини на підмножини, доповнювати, вилучати зайве;
- розуміє відношення між множинами, числами та результатами;
- порівнює дві множини за кількістю (більше, менше, порівну; на скільки більше або менше), утворює множини за певною ознакою шляхом додавання до них об'єктів або вилучення зайвих;
- порівнює задані множини за 2–3 властивостями їхніх елементів, класифікує та систематизує об'єкти за 2–3 властивостями;
- має уявлення про різні множини (посуд, одяг, транспорт тощо), знає їхнє призначення;
- розуміє відношення між числами і цифрами, склад числа з двох менших чисел (у межах 20);
- знає кількісну та порядкову, пряму та зворотну лічбу в межах 20;
- знає числа й цифри в межах 20, знаки «+», «-», «=», «<», «>»;
- розпізнає графічне зображення цифр від 0 до 9;
- знає про відносність поняття «цифра» (цифри можна змінювати — арабські цифри, римські цифри, вигадані цифри), при цьому кількість, позначена цифрами, завжди залишається однаковою;
- розуміє, що рахувати можна не тільки предмети / об'єкти, а й вік людини, вартість товарів тощо;
- знає, що можна рахувати парами, трійками, п'ятірками, а також предмети, розміщені по-різному (лінійно, хаотично, колом, трикутником), по діагоналі, від будь-якого числа до 20 і від 20 до заданого числа;
- демонструє розуміння поняття «задача», її структури й суті (умова, запитання / завдання, дії), а також зміст простих сюжетних задач, логічних завдань;
- здатний / здатна визначати переваги певного освітнього контенту для власного розвитку;
- усвідомлює, що на цифрових пристроях можна виправити помилку в разі вибору хибного варіанта відповіді.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- здійснює найпростіші усні обчислення на додавання й віднімання;
- уміє рахувати в межах 20 в прямому та зворотному напрямках, установлює відповідність понять «кількість» — «число» — «запис числа»;
- уживає кількісні та порядкові числівники;
- розрізняє графічне зображення чисел;
- уміє розв'язувати елементарні математичні завдання, вирази та задачі на додавання, віднімання в межах 10;

- уміє розв'язувати задачі на одну дію, складати власні задачі (задачі-драматизації та задачі-ілюстрації) та знаходити спосіб їх розв'язання;
- порівнює суміжні числа («числа-сусіди»);
- оперує поняттями «більше», «менше», «порівну», «на 1 (2) одиниці менше / більше» та математичними знаками «>», «<», «+», «-», «=»;
- може на 1, 2 одиниці зменшувати або збільшувати числа в межах 10;
- рахує двійками;
- виокремлює в предметах / об'єктах окремі частини, ділить ціле на окремі частини, на рівні частини (2, 4) та нерівні; за частинами визначає ціле;
- визначає різні варіанти вираження заданого числа сумою двох менших чисел;
- складає та розв'язує задачі на обчислення суми та різниці двох чисел, прямі й обернені задачі; використовує знаки та цифри для запису рішення;
- складає сюжетні задачі на 1–2 дії, задачі-драматизації, задачі-ілюстрації на додавання й віднімання за малюнками та практичними діями в межах 10;
- виявляє елементарні вміння користування гаджетом (знає призначення кнопок, перемикачів, правила введення чисел і команд, виконує арифметичні дії та обчислення простих арифметичних задач);
- володіє базовими принципами пошуку інформації цифрового контенту (вибір правильного зображення, розпізнавання відомих цифр, слів).

Напрямок «Розвиток уявлень про форму, розмір, простір і час»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- допитливо ставиться до дослідження різних об'єктів і явищ довкілля;
- охоче бере на себе роль дослідника й експериментатора;
- демонструє задоволення від результатів самостійного пошуку, спрямованого на вивчення математичних властивостей об'єктів довкілля й відношень між ними;
- радіє, коли вдається дослідити предмети й знайти подібність із відомими геометричними фігурами;
- демонструє радість від виконання математичних вимірювань (визначення форми, величини предметів, їхнє порівняння тощо);
- виявляє інтерес щодо визначення просторових розміщень (щодо себе, щодо інших предметів тощо);
- виявляє прагнення розповідати про події з власного досвіду, передає їх у часовій послідовності;

- емоційно реагує на використання стандартних піктограм (образних, буквених і цифрових) у різних розвивальних ситуаціях;
- демонструє позитивне емоційне налаштування на ускладнення візуального наведення цифрового контенту й бажання працювати з ним.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- знає назви геометричних фігур, визначає й оперує поняттями на позначення форми предметів та їхньої величини;
- розуміє умовний поділ фігур на дві групи: плоскі та просторові, знає про спільне й відмінне між плоскими геометричними фігурами, замкненими кривими та замкненими ламаними;
- розрізняє та називає плоскі (трикутник — *гострокутний, тупокутний, прямокутний; квадрат, прямокутник, чотирикутник, п'ятикутник, круг*, коло, овал, трапеція, ромб, точка, промінь, кут, лінія (пряма, крива, замкнута, ламана, відрізок) та просторові (куб, куля, циліндр, конус, призма, трикутна призма, піраміда) геометричні фігури;
- визначає елементарні геометричні фігури, що входять до складу досліджуваної фігури;
- знає способи впорядкування предметів за величиною в порядку зростання / спадання певних ознак (великий, більший, найбільший; тонкий, тонший, найтонший; короткий, довший, найдовший; високий, вищий, найвищий; глибокий, глибший, найглибший тощо);
- має елементарні знання про різні одиниці вимірювання довжини (сантиметр, метр), об'єму (літр), маси (грам, кілограм) і способи вимірювання (сантиметровою стрічкою, лінійкою, вагами, мензуркою, умовною міркою);
- має уявлення про відношення числа та мірки, залежність підсумкового числа від величини мірки;
- знає правила використання умовних мір;
- обізнаний / обізнана щодо дотримання елементарних правил безпеки під час проведення елементарних експериментів;
- визначає та називає розташування предметів відносно себе й інших об'єктів за планом-схемою (ліворуч, праворуч, угорі, унизу, попереду, позаду, ближче, далі, поруч, усередині, від, над, під, біля, зверху, знизу, перший, останній, над, під, на, за, поруч, високо, низько);
- визначає та називає просторові категорії (місцезорозташування, віддаленість); визначає своє місцезорозташування відносно об'єктів, що його / її оточують;
- має уявлення про план, схему, моделі, символічні засоби, схеми-моделі просторового розташування, символічні засоби, їхнє призначення та способи використання;

- знає елементарні часові поняття («учора», «сьогодні», «завтра», «раніше», «пізніше», «зараз», «згодом», «спочатку», «потім», «тепер», «давно», «недавно», «скоро», «на світанку», «у сутінках», «опівдні», «опівночі», «доба», «тиждень», «місяць», «рік», «секунда», «хвилина», «година», «годинник», «календар»);
- орієнтується в різних проміжках часу за моделлю календаря року: у кожному тижні — сім днів; у кожному місяці — чотири (може бути ще один неповний) тижні; у році — чотири пори року; у кожній порі року — по три місяці;
- послідовно називає дні тижня від будь-якого дня тижня;
- має уявлення про необхідність точного (абсолютного) та відносного визначення часу;
- знає про проміжки часу (чверть години, пів години, півтори години), вимірює їх за допомогою механічних годинників;
- усвідомлює таку істотну ознаку часу, як «незворотність», має уявлення про минулий, теперішній і майбутній час;
- має уявлення про періодичність подій та її точне визначення;
- розуміє причиново-наслідкові зв'язки між різними явищами природного та соціального довкілля та їхню ритмічність;
- усвідомлює швидку змінність подій, що відтворюються в цифровому форматі;
- знає, що на виконання завдання, наведеного на цифровому пристрої, відводиться обмежений час.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- характеризує геометричні фігури, порівнює їх між собою, видозмінює шляхом практичних дій і розумових операцій, визначає форму предметів за допомогою геометричної фігури як еталона;
- уміє відрізками розділяти задану геометричну фігуру відповідно до умови задачі (наприклад, розділити прямокутник на два однакові трикутники);
- орієнтується у величинах (довгий — короткий, високий — низький, широкий — вузький, товстий — тонкий), порівнює плоскі об'єкти накладанням один на одного;
- вимірює довжину, ширину, висоту, товщину предметів / об'єктів, масу сипких речовин та об'єм рідин (за допомогою зору, однієї або декількох умовних мір);
- поєднує вимірювання та лічбу; порівнює результат, доходить висновків щодо кількості предметів (більше, менше, порівну);
- визначає масу сипких речовин та об'єм рідин за допомогою умовної мірки; довжину та ширину предметів, оцінюючи їхні розміри через порівняння з величиною відомих предметів;
- виконує лінійне вимірювання умовною мірою;

- демонструє вміння вимірювати довжину за допомогою лінійки та шаблонів, користується основними одиницями вимірювання довжини (сантиметр, метр), маси (кілограм) та об'єму (літр) й умовними мірками;
- упорядковує об'єкти залежно від збільшення чи зменшення ознаки та за їхнім розміщенням;
- орієнтується в тримірному просторі («від себе», «від предмета») за основними просторовими напрямками; у двомірному просторі (на площині аркуша паперу, книги, у зошиті), у приміщенні, на ділянці в статистиці й динаміці тощо;
- зображує нескладні алгоритми й розв'язує задачі за алгоритмами, наведеними в графічному чи словесному вигляді (наприклад, знайди будинки для геометричних фігур, користуючись картою міста);
- установлює послідовність днів тижня та місяців року, використовуючи порядкові числівники (наприклад, «Сьогодні четвертий день тижня — четвер», «Зараз другий місяць року — лютий»);
- зіставляє частини доби й відповідний абсолютний час;
- володіє навичками вільного орієнтування за планом групової кімнати, у приміщенні закладу дошкільної освіти; використовує план для розв'язування завдань на орієнтування в конкретних умовах;
- орієнтується в просторі безпосереднього сприймання й може визначити своє місцезрештування відносно об'єктів, що його / її оточують;
- володіє навичками моделювання конструкцій частин доби, пір року;
- здатний / здатна за потреби самостійно настроїти прості параметри цифрового пристрою (наприклад, розмір шрифту, рівень гучності сповіщень);
- демонструє навички ефективної навігації в цифровому освітньому середовищі.

Напрямок «Розвиток логічного мислення й елементів математичної логіки»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- демонструє інтерес до логіко-математичної діяльності;
- виявляє бажання відійти від усталеного зразка (шаблону, взірця тощо), ініціює самостійні рішення в логіко-математичній діяльності;
- заохочує однолітків до дослідницького пошуку в самостійній дослідницько-пошуковій діяльності;
- демонструє інтерес до самостійного виконання елементарних математичних задач, має розвинену внутрішню пізнавальну потребу щодо виконання логіко-математичних і дослідницьких завдань;

- позитивно налаштований / налаштована на здійснення самостійного пошуку різних способів виконання логіко-математичних завдань;
- виявляє інтерес до виконання аналітичних і логічних операцій: класифікація, порівняння, групування й узагальнення;
- проявляє інтелектуальну допитливість у процесі цілеспрямованого спостереження, що веде до обґрунтованих висновків та узагальнень;
- виявляє інтелектуальні здібності, зокрема концентрацію, логічне мислення, кмітливість і здатність до творчого пошуку рішень під час виконання логіко-математичних завдань і встановлення причиново-наслідкових зв'язків;
- демонструє позитивне емоційне ставлення, розуміючи призначення різного цифрового контенту (навчання, розваги, інформування);
- емоційно врівноважено реагує на необхідність робити перерви під час роботи із цифровими пристроями.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- знає структуру математичних (зокрема, сюжетних) і логічних задач;
- знає про способи здійснення аналітичних і логічних операцій (порівняння, групування, класифікація, узагальнення);
- знає про утворення причиново-наслідкових зв'язків, їхню взаємобумовленість і взаємозалежність, здатний / здатна доходити конкретних висновків;
- встановлює причиново-наслідкові зв'язки, розуміючи, що одні події можуть викликати інші (наприклад, якщо не ввімкнути світло, то в кімнаті буде темно);
- здійснює послідовні логіко-математичні операції, які необхідні для розв'язання задачі й визначає оптимальний спосіб її розв'язування;
- розуміє поняття, які не можна почути, побачити або доторкнутися (наприклад, «можливо», «напевно», «більше», «менше»);
- знає, як застосовувати математичну лексику й логічні конструкції, використовує математичні вирази для виконання завдань, що розвивають логічне мислення;
- осмислює й обговорює відмінності, що існують між реальністю та вигаданими світами в цифрових іграх і мультфільмах;
- розуміє призначення різних портів і роз'ємів цифрового пристрою (наприклад, для навушників, для повербанка, для мишки тощо).

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- уміє самостійно розв'язувати математичні (зокрема, сюжетні) та логічні завдання, нескладні логічні задачі;

- здійснює різні аналітичні та логічні операції під час виконання логіко-математичних завдань;
- використовує різні способи виконання логіко-математичних завдань;
- розглядає конструкції, виокремлює їхні основні складники, співвідносить за розмірами, формами та за розташуванням;
- знаходить моделі в довкіллі, може робити нескладні моделі об'єктів;
- володіє вмінням аналізувати причиново-наслідкові зв'язки між об'єктами довкілля, встановлювати їхні взаємозалежності та взаємобумовленість; формулює конкретні висновки;
- виконує логіко-математичні операції в заданій послідовності, забезпечуючи розв'язання задачі та пошук її оптимального розв'язання;
- опрацьовує абстрактні поняття, які не мають фізичного втілення, такі як імовірність, ступінь упевненості чи кількісні співвідношення;
- застосовує в повсякденній діяльності математичну лексику та логічні конструкції, використовує математичні вирази для виконання завдань, що сприяють розвитку логічного мислення;
- володіє навичками інтелектуального пошуку, що сприяє розвитку аналітичного мислення, кмітливості, здатності знаходити нестандартні рішення й розв'язувати проблемні ситуації, формуванню логіко-математичної компетентності;
- має сформовані навички дотримання правил цифрового етикету в різних формах онлайн-комунікації;
- демонструє готовність (за підтримки дорослого) до створення мультимедійних проєктів (презентації, відеоролики, анімації) із використанням різних елементів (текст, зображення, звук, відео) на основі генеративних можливостей штучного інтелекту.

Зазначені в Програмі результати навчання за змістовим блоком «*Логіко-математичний розвиток (українською та англійською мовами)*» забезпечуються формуванням логіко-математичної та цифрової компетентностей вихованців / вихованок.

3. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ Й ФОРМУВАННЯ ПЕРВИННИХ НАВИЧОК ГРАМОТИ (УКРАЇНСЬКОЮ ТА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВАМИ)

Молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років)

Напрямок «Усне мовлення в умовах білінгвального середовища»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- виявляє зацікавленість до слухання мовлення українською та англійською мовами;
- сприймає іноземну мову як інструмент контактування;
- емоційно реагує на відомі слова та вислови обома мовами (радість, здивування);
- виявляє елементарний інтерес до англійської мови як засобу комунікації;
- виявляє бажання брати участь у мовленнєвій взаємодії обома мовами;
- ставиться з повагою до мовного різноманіття та використання двох мов у середовищі;
- отримує задоволення від власних спроб спілкування обома мовами;
- радіє, коли його / її розуміють обома мовами;
- відчуває потребу в мовленнєвому контакті;
- реагує на звернення дорослого й інших дітей, висловлені обома мовами;
- демонструє позитивну (вербальну та / або невербальну) реакцію на наявність іноземної мови в дошкільній групі.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- обізнаний / обізнана, що в Україні розмовляють українською мовою, яка є державною;
- розрізняє рідну та іноземну мову на слух;
- має елементарні знання про те, що іноземна мова дає можливість контактувати з іноземцями;
- має словниковий запас до 1800–2000 слів українською мовою і 100 та більше слів англійською мовою, але вимова звуків ще недостатньо чітка;
- має уявлення про те, що кожна мова має свої слова та звуки;
- знає назви деяких предметів, людей, дій, якостей, явищ обома мовами;
- розуміє значення простих слів і висловів, що використовуються в повсякденному житті обома мовами;
- має елементарні знання про правила мовленнєвого етикету (вітання, прощання, вдячність) обома мовами;

- володіє словниковим запасом для опису побутового й природного середовища (сім'я, іграшки, предмети побуту, явища природи) обома мовами;
- називає відомі предмети, людей, дії на прохання дорослого обома мовами;
- розуміє зв'язок між словом і предметом (дією або ознакою), позначеним цим словом, обома мовами;
- розуміє прості інструкції та запитання, що стосуються вивчених тем, висловлені обома мовами;
- розрізняє відомі слова й короткі вислови в контексті спілкування обома мовами;
- розуміє зміст коротких розповідей, казок, віршів, що супроводжуються наочністю, обома мовами.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- на елементарному рівні долучається до комунікативних дій двома мовами;
- виявляє елементарну готовність і вміє слухати співрозмовника, який говорить будь-якою з двох мов;
- виявляє елементарну мовленнєву й пізнавальну активність;
- намагається говорити виразно та правильно рідною мовою й окремі слова англійською мовою;
- прагне висловлювати свої думки й почуття доступними мовленнєвими засобами обома мовами;
- виявляє ініціативу в спілкуванні з дорослими та однолітками обома мовами;
- використовує зв'язне мовлення з логічною послідовністю подій;
- веде простий діалог обома мовами, уміє починати, підтримувати, завершувати розмову;
- відтворює елементарні форми вітання до дорослих і дітей українською та англійською мовами;
- вимовляє більшість звуків рідної (можуть спостерігатися труднощі з вимовою сонорних і шиплячих) та іноземної мов;
- використовує окремі слова й короткі вислови для вираження власних потреб, бажань, емоцій обома мовами;
- відповідає на прості запитання 1–2 словами або коротким реченням обома мовами;
- розрізняє на слух звуки обох мов, зокрема ті, що можуть різнитися;
- повторює за дорослим слова й короткі вислови обома мовами, наближаючись до правильної вимови;
- розпізнає інтонацію та наголос у простих реченнях обома мовами;
- установлює контакт з однолітками та дорослими за допомогою мовлення та невербальних засобів обома мовами;

- дотримується елементарних правил спілкування (вітання, прощання, вдячність) обома мовами;
- використовує мовлення в ігровій діяльності, імітуючи мовленнєві зразки обома мовами.

Напрямок «Основи читання й письма українською та англійською мовами»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- виявляє елементарний інтерес до друкованого тексту, бажання слухати й навчитися читати;
- виявляє цікавість до розглядання книжок, малюнків із буквами українського та англійського алфавітів;
- отримує задоволення від ігор і вправ, пов'язаних із розпізнаванням букв і звуків обох мов;
- емоційно реагує на читання казок, віршів українською та англійською мовами.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- виявляє базові знання про букви обох мов;
- добирає слова із заданим звуком на основі запропонованих малюнків;
- має первинні уявлення про функціональність писемного мовлення, може пояснити, для чого потрібні букви й слова;
- обізнаний / обізнана, що букви й слова використовують для передавання інформації;
- здатний / здатна візуально відрізнити букви українського та англійського алфавітів від інших знаків;
- називає часто вживані букви (наприклад, першу літеру свого імені, букви з улюблених книжок);
- усвідомлює, що кожне слово починається з певного звука;
- демонструє розуміння поняття «слово» як набору букв;
- розуміє, що текст, який чує, належить до написаних слів та ілюстрацій до них;
- має елементарні уявлення про напрямок письма (зліва направо, зверху вниз) в обох мовах;
- розуміє основні просторові орієнтири на сторінці книги для виконання різних графічних завдань;
- знає на елементарному рівні про розташування букв під час письма.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- записує друкованими літерами своє ім'я;
- прагне до самостійної письмової діяльності (малювання ліній, крапок, спроб копіювання відомих символів), із цікавістю бере олівці,

- фломастери й намагається малювати елементи, що нагадують букви;
- намагається імітувати процеси читання та письма;
- уміє розрізняти друковані букви від інших символів і малюнків в обох алфавітах;
- візуально впізнає й показує деякі відомі букви українського та англійського алфавітів;
- установлює елементарні зв'язки між звуком і буквою на слух (перший звук у слові);
- здатний / здатна зіставити відомий звук із відповідною буквою (на початковому рівні);
- має розвинену дрібну моторику (навички малювання ліній, крапок, кружечків, розфарбовування, обведення контурів) та зорово-моторної координації, необхідних для підготовки руки до письма;
- уміє на елементарному рівні розрізняти звуки (голосні та приголосні звуки) та впізнавати на слух відомі слова в обох мовах (фонематичний слух);
- здатний / здатна відтворювати деякі відомі букви графічно (наприклад, малювання елементів букв: палички, кружечки, півколо);
- орієнтується на сторінці книги (верх, низ, лівий край, правий край);
- здатний / здатна встановлювати зв'язок між зображеннями та словами під час розглядання ілюстрації в книжках;
- виконує артикуляційні вправи, наслідує правильну вимову звуків обох мов;
- упізнає та називає деякі часто повторювані слова або букви (робить перші спроби читання відомих слів або букв).

Напрямок «Дослідження мовних явищ української та англійської мов»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- емоційно реагує на відомі звуки та слова обох мов;
- розрізняє інтонації й емоційне тло окремих слів в обох мовах;
- виявляє зацікавленість звуками української мови, її мелодійністю та звучанням англійської мови в пісеньках, віршах, лічилках, іграх, розповідях дорослих;
- емоційно відгукується на відомі українські слова (імена, назви предметів тощо) та на відомі англійські слова, що часто повторюються (назви кольорів, тварин, привітання тощо);
- виявляє позитивне ставлення до спроб дорослих пояснити значення українських та англійських слів через наочність, ігри;
- демонструє зацікавленість у іграх зі словами українською мовою (наприклад, повторювання звуків, складів) та словами англійською мовою (наприклад, повторювання слів за дорослим).

Вихованець / вихованка:

- має уявлення про розрізнення на слух деяких відомих звуків української та англійської мов (наприклад, звуки тварин, голосні та приголосні звуки в простих / вивчених словах);
- розпізнає на слух знайомі слова обох мов у простому контексті, зокрема під час гри чи розглядання картинок;
- демонструє елементарну обізнаність у тому, що слова мають певне значення;
- має елементарні уявлення про те, що слова англійською мовою мають інше звучання, ніж слова українською мовою, але можуть позначати ті самі предмети чи дії;
- розуміє вплив інтонації на характер інформаційного повідомлення (запитання, розповідь) українською мовою та на елементарному рівні англійською мовою.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- відтворює алфавітні назви букв обома мовами;
- намагається правильно вимовляти тверді та м'які, дзвінкі та глухі приголосні звуки;
- має елементарну здатність до переключення (Code-switching) і виявляє спостережливість до відмінностей в обох мовах;
- уміє уважно слухати й реагувати на прості інструкції обома мовами, що супроводжуються наочністю;
- розрізняє на слух деякі відомі звуки української та англійської мов у словах, які знає;
- наслідує звуки, склади, слова української мови та звуки й окремі слова англійської мови;
- упізнає на слух відомі слова обох мов у простому контексті (наприклад, під час ігор, розгляду ілюстрацій тощо);
- розрізняє відмінності інтонації у запитаннях і розповідях обома мовами;
- виявляє активність в елементарних іграх зі словами українською та англійською мовами (наприклад, «Назви одним словом», «Show me...», «What's this?»);
- розрізняє на слух відомі пісні, вірші й лічилки обома мовами;
- має елементарні навички загального міжмовного порівняння, а саме, робить перші спостереження за тим, що одні й ті самі предмети / дії мають різні назви українською та англійською мовами.

Напрямок «Усне мовлення в умовах білінгвального середовища»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- виражає позитивне ставлення до обох мов;
- виявляє емоційні реакції на мовне різноманіття;
- виявляє елементарне почуття поваги до національної культури інших народів;
- виявляє толерантність і повагу до інших мов і культур;
- виявляє зацікавленість до англійської мови як засобу іншомовної комунікації;
- демонструє інтерес і позитивні емоції під час використання обох мов у різних ситуаціях (ігри, спілкування, навчання);
- взаємодіє з оточенням за допомогою рідної та іноземної мов;
- відчуває емоційний стан інших, використовуючи вербальні та невербальні засоби обох мов.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- обізнаний / обізнана, що державною в Україні є українська мова, а мова міжнародного спілкування — англійська;
- розуміє, що люди можуть говорити різними мовами;
- розуміє, що володіння двома мовами є корисним і відкриває нові можливості для спілкування й пізнання світу;
- розуміє цінність іншомовного спілкування з однолітками та дорослими;
- має початкові уявлення про деякі культурні особливості, пов'язані з мовами, які він / вона вивчає (наприклад, відомі пісні, казки, традиції);
- розуміє усне мовлення обома мовами;
- має словниковий запас українською мовою понад 3 000 слів та англійською мовою понад 300 слів;
- розуміє способи використання вербальних та невербальних засобів обох мов;
- правильно вимовляє всі звуки рідної мови (зникає заміна шиплячих звуків [ш], [ж], [ч] на свистячі [с], [з], [ц]);
- виокремлює слова з потрібним звуком із тексту обома мовами;
- виокремлює перший та останній звуки в словах обома мовами;
- вибирає слова з потрібним звуком обома мовами;
- складає речення за картинкою обома мовами;
- розрізняє поняття «звук» і «слово» в обох мовах;
- правильно вживає терміни «речення» й «слово»;
- уживає слова всіх частин української мови;

- розуміє основні лексичні одиниці обох мов;
- розуміє та використовує прості граматичні конструкції (прості речення, однина / множина, часові форми дієслів у теперішньому часі) в обох мовах;
- розуміє різні інтонації та наголос у словах в обох мовах;
- розрізняє і вживає складні, багатозначні слова української мови;
- знає елементарні форми звертання до дорослих і дітей українською та англійською мовами;
- обізнаний / обізнана в мовленнєвому етикеті (вітання, прощання, знайомства, вдячність, вибачення, прохання) обох мов.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- слухає та розуміє співрозмовника;
- виявляє елементарну мовленнєву та пізнавальну активності;
- намагається говорити виразно та правильно рідною мовою й окремі слова, прості речення англійською мовою;
- залучається до мовної взаємодії як рідною, так і другою мовою, не відчуваючи страху чи дискомфорту;
- володіє базовим словниковим запасом обох мов, достатнім для спілкування на побутові теми (назви предметів, дій, ознак, членів родини, іграшок тощо);
- намагається правильно вимовляти звуки обох мов (фонетичний рівень);
- демонструє артикуляційні навички, наближені до носіїв мови, у межах своїх вікових можливостей;
- правильно вимовляє звуки обох мов;
- розрізняє інтонаційні моделі та наголос, що впливають на значення висловлювання в обох мовах;
- відтворює елементарні форми звертання до дорослих і дітей українською та англійською мовами;
- дотримується мовленнєвого етикету (вітання, прощання, знайомства, вдячність, вибачення, прохання) під час спілкування;
- епізодично застосовує іншомовні лексичні одиниці;
- демонструє елементарний рівень сформованості умінь сприймати на слух і розуміти прості речення англійською мовою;
- бере участь у нескладних діалогах обома мовами з однолітками та дорослими відповідно до пізнавальних інтересів;
- виявляє здатність на елементарному рівні застосовувати набуті знання та вміння іншомовного спілкування;
- на елементарному рівні залучається до комунікативних дій іноземною мовою;
- уміє виконувати прості інструкції, відповідати на запитання та ставити власні прості запитання обома мовами;

- складає короткі прості розповіді обома мовами;
- обмінюється репліками в межах вивчених тем обома мовами;
- володіє елементарними навичками застосування граматичних структур обох мов;
- уміє будувати прості речення та висловлювати свої думки обома мовами;
- використовує засвоєний лексичний і граматичний матеріал для формування простих, але змістовних висловлювань обома мовами;
- має навички використання невербальних засобів (міміка, жести) для підсилення свого мовлення й розуміння співрозмовника в обох мовних контекстах;
- демонструє здатність переходити з однієї мови на іншу залежно від ситуації та співрозмовника (мовна гнучкість);
- застосовує знання та вміння обох мов у різних видах ігор (наприклад, сюжетно-рольові, дидактичні тощо).

Напрямок «Основи читання і письма українською та англійською мовами»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- виявляє стійкий позитивний інтерес до друкованого тексту й читання й письма обома мовами;
- зацікавлено розглядає книжки, слухає текст, що читають, ініціює запитання про букви та слова;
- виявляє бажання самостійно писати та навчитися читати;
- радіє своїм досягненням у впізнаванні нових букв, складанні простих складів і написанні перших слів;
- отримує задоволення від власних успіхів у розпізнаванні букв і спробах читання та письма;
- виявляє допитливість щодо особливостей написання та звучання слів обома мовами;
- демонструє дбайливе ставлення до книги як джерела знань.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- володіє елементарними знаннями з основ грамоти обох мов;
- розуміє практичне значення писемного мовлення обома мовами в повсякденному житті;
- знає більшість друкованих букв, їхнє звукові назви в українському та англійському алфавітах (розрізняє за формою та назвою);
- усвідомлює потребу в розрізненні великих і малих букв (на деяких прикладах);
- розуміє, що певний звук позначається певною буквою;
- усвідомлює наявність зв'язку між звуком і буквою (фонема-графема) на рівні окремих голосних і деяких приголосних звуків в обох мовах;

- розуміє, що склад — це частина слова, утворена з одного чи кількох звуків;
- розуміє прості запитання і твердження, які вимовляються повільно й чітко, за потреби повторюються й супроводжуються візуальними опорами або жестами задля покращення розуміння англійської мови;
- має первинні уявлення про наголос у слові;
- володіє знаннями про напрямок письма (зліва направо, зверху вниз) та міжбуквені проміжки в обох мовах.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- розрізняє усне та писемне мовлення, зокрема, розповідь і друкований текст українською та англійською мовами;
- володіє елементарними вміннями читання складів і слів із раніше вивченими буквами / словами обома мовами;
- упізнає та називає більшість букв обох алфавітів;
- здатний / здатна виокремити речення, сприймає його як кілька пов'язаних за змістом слів, що передають завершену думку;
- добирає слова на заданий звук у різних словах обома мовами, визначає місце звука в слові: на початку, усередині, у кінці слова (з використанням наочності);
- порівнює букви і звуки в українській та англійській мовах, ставить запитання про відмінності;
- установлює послідовність звуків у слові обома мовами;
- ділить прості слова на склади з орієнтацією на голосні звуки;
- уміє визначати наголошені склади в простих словах, кількість складів і їхню послідовність у слові двома мовами;
- має більш розвинену дрібну моторику та вищий рівень зорово-моторної координації, необхідних для письма, зокрема, упевненіше тримає олівець, координує рухи руки й очей під час малювання, обведення, штрихування;
- уміє розрізнити звуки в словах, виділяти окремі звуки в простих словах, визначати перший та останній звуки, упізнавати відомі слова за звучанням в обох мовах;
- уміє складати прості склади з вивчених букв (наприклад, голосний + приголосний, приголосний + приголосний);
- намагається читати прості склади та короткі відомі слова, що складаються з вивчених букв, обома мовами;
- орієнтується на сторінці книги, слідкує за текстом під час читання дорослим;
- має елементарні навички письма обома мовами;
- орієнтується на сторінці під час письма та розуміє необхідність залишати проміжки між словами;

- упізнає великі та малі варіанти деяких відомих букв обома мовами;
- уміє копіювати прості друковані відомі йому / їй букви та склади, відтворювати їх графічно;
- записує друкованими буквами своє ім'я та прості слова двома мовами;
- уміє використовувати різні графічні матеріали (наприклад, олівці, фломастери, крейду) для відтворення елементів писемного мовлення (зображення відомих букв і символів);
- продовжує відпрацьовувати правильну вимову звуків для розвитку артикуляційного апарату задля чіткої вимови звуків обох мов.

Напрямок «Дослідження мовних явищ української та англійської мов»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- виявляє стійкий інтерес до звуків, слів та інтонацій української мови в різних контекстах;
- має зростаючий інтерес до звучання англійської мови в піснях, мультфільмах, іграх;
- емоційно відгукується на красу й мелодійність української мови у віршах, казках, піснях і на відомі слова та вислови англійською мовою, що використовуються в повсякденному спілкуванні;
- має сформоване позитивне ставлення до спроб дорослих пояснювати особливості української мови, зокрема, походження слів, значення фразеологізмів (на елементарному рівні);
- має зацікавлене ставлення до вивчення англійської мови як засобу спілкування з іншими людьми;
- отримує задоволення від самостійного виявлення схожих і відмінних звуків у словах українською мовою;
- радісно реагує, розуміючи значення слів і простих висловів англійською мовою;
- виявляє значний інтерес до ігор зі словами, звуками, складами українською мовою;
- із цікавістю ставиться до порівняння звучання слів англійською та українською мовами.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- усвідомлює, що існують різні мови, і кожна мова має свої звуки й слова;
- розуміє, що порядок слів у реченні може відрізнитися в українській та англійській мовах (на простих прикладах);
- розуміє значення розрізнення на слух і називання окремих звуків української мови (голосних і приголосних) та деяких поширених звуків англійською мовою;

- розуміє значення відомих слів і простих висловів українською та англійською мовами в різних контекстах;
- має елементарні знання про складову структуру слова, зокрема, поділ простих слів на склади;
- має уявлення про те, що слова англійською мовою мають іншу звукову структуру, як порівняти зі словами українською мовою;
- володіє уявленнями, що в кожному слові є наголос;
- розуміє, що слова можуть мати різні значення (багатозначність на елементарному рівні);
- має уявлення про наявність різних інтонацій (питальна, розповідна, оклична форми) в українській мові;
- має усвідомлення різності інтонацій (запитання та розповіді) в англійській мові;
- розуміє, що одне слово англійською мовою може мати кілька значень (на елементарних прикладах).

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- порівнює звучання деяких відомих слів українською та англійською мовами;
- здатний / здатна виявляти схожі за значенням слова в обох мовах (на елементарних прикладах);
- уміє уважно слухати й розуміти розгорнуті інструкції та пояснення українською мовою, а також прості інструкції та запитання англійською мовою;
- володіє елементарними правилами граматики та синтаксису рідної мови;
- розрізняє голосні та приголосні звуки за звучанням і способом вимови обома мовами;
- здатний / здатна пояснити співвідношення між звуками й буквами в складі, слові обома мовами;
- уміє визначати перший та останній звуки в простих словах української мови;
- має сформовані навички розрізняти деякі слова англійської мови, схожі за звучанням, але різні за значенням (на елементарних прикладах);
- відтворює ланцюжок звуків у почутому слові (без явищ асиміляції) обома мовами;
- уміє відтворювати різні звуки, склади й слова української мови з правильною артикуляцією;
- здатний / здатна повторювати за дорослим звуки, слова й короткі вислови англійською мовою з наближеною до правильної вимовою;
- упізнає відомі слова й прості вислови українською та англійською мовами в різних контекстах;

- здатний / здатна ділити прості слова української мови на склади;
- виділяє наголошений склад у простих словах;
- уміє використовувати різні інтонації у власному мовленні українською мовою;
- розрізняє інтонації в запитаннях і розповідях в англійській мові;
- використовує прості запитання та відповіді у відомих ситуаціях англійською мовою;
- розрізняє графічне зображення букв алфавіту обох мов і відтворює їхні алфавітні назви;
- добирає до тексту заголовки обома мовами;
- охоче бере участь в іграх зі словами українською мовою (наприклад, добір рими, утворення нових слів за допомогою суфіксів на елементарному рівні) та елементарних іграх зі словами англійською мовою (наприклад, Simon Says, ігри на запам'ятовування слів).

Старший дошкільний вік (від п'яти до шести (семи) років)

Напрямок «Усне мовлення в умовах білінгвального середовища»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- виявляє любов, інтерес і позитивне ставлення до української та англійської мов, повагу до української мови як державної та англійської мови як мови міжнародного спілкування;
- отримує задоволення від відчуття краси української та англійської мов;
- має ознаки емоційної чутливості до мовних нюансів;
- виявляє почуття поваги до національної культури інших народів;
- виявляє повагу й толерантність до мовного та культурного різноманіття;
- демонструє повагу до людей, які говорять іншими мовами, виявляє інтерес до їхньої культури;
- позитивно сприймає культурні особливості, притаманні кожній мові;
- виявляє інтерес до оволодіння надбаннями української культури в її етнічному різноманітті, а також відповідними до віку зразками світової культури;
- коректно виявляє власне емоційне ставлення до предмета розмови й співрозмовника та корегує його залежно від ситуації спілкування;
- виявляє стійкий інтерес до іноземної мови як засобу комунікації;
- свідомо сприймає іноземну мову як інструмент отримання нової інформації та контактування;
- демонструє позитивну (вербальну та/або невербальну) реакцію на наявність іноземної мови в довір'ї;

- виявляє стійкий інтерес і задоволення від використання обох мов у різних видах діяльності (навчальній, ігровій, побутовій);
- має сформовану позитивну самооцінку як білінгвальної особистості: відчуває впевненість у своїх мовних здібностях, пишається володінням двома мовами.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- розуміє цінність іншомовного спілкування з однолітками та дорослими;
- усвідомлює, що в Україні українська мова є державною;
- розуміє існування багатомовності та полікультурності в сучасному світі;
- володіє первинними знаннями про культуру й традиції, пов'язані з мовами, що вивчаються;
- має уявлення про деякі культурні особливості, фольклор, літературні твори, характерні для носіїв обох мов;
- усвідомлює переваги володіння двома мовами, їхню роль у розширенні можливостей спілкування з людьми різних культур (міжкультурна комунікація);
- демонструє достатній словниковий запас із різних освітніх напрямів українською та англійською мовами;
- володіє активним словниковим запасом (українською мовою понад 3000 слів; англійською мовою до 600 і більше слів), достатнім для вільного спілкування на різноманітні теми обома мовами, зокрема, значним запасом лексичних одиниць, що дає змогу йому / їй обговорювати різноманітні теми, описувати предмети, явища, події, передавати свої думки й почуття;
- називає ознаки, якості, властивості предметів, явищ, подій українською та англійською мовами;
- демонструє знання і розуміння значення слів в українській та англійській мовах, що належать до всіх частин мови, різного типу творення;
- називає синоніми, антоніми, епітети, метафори українською та англійською мовами;
- пояснює значення слів різної складності й багатозначних слів залежно від контексту українською та англійською мовами;
- наводить приклади фразеологічних зворотів українською та англійською мовами;
- пояснює зміст прислів'їв, приказок, утішок, загадок, скоромовок українською та англійською мовами;
- відтворює форми звертання до дорослих і дітей українською та англійською мовами;

- розуміє розгорнуті пояснення, інструкції, розповіді, казки, вірші обома мовами;
- оперує на високому рівні основами іншомовних фонетичних, лексичних і граматичних знань у процесі аудіювання, діалогічного й монологічного мовлення;
- розуміє та правильно використовує складні граматичні структури обох мов: складні речення, різні часові форми дієслів, відмінкові закінчення, прийменники й інші граматичні категорії українською та англійською мовами;
- здатний / здатна розрізняти більшість звуків обох мов, наближаючись до вимови носіїв мови;
- розуміє різні значення слів, може добирати близькі (синоніми) та протилежні (антоніми) за значенням слова, розрізняти омоніми в обох мовах (знає, як установлювати семантичні зв'язки між словами);
- володіє елементарними знаннями про особливості мовлення в різних комунікативних ситуаціях (діалог, монолог, опис, розповідь) обома мовами й розуміє відмінності між різними типами мовлення.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- виявляє здатність на високому рівні застосовувати набуті знання та вміння іншомовного спілкування в нових умовах;
- демонструє високий рівень сформованості умінь сприймати на слух і розуміти зв'язне іноземне мовлення, зокрема пасивний мінімум;
- правильно вимовляє більшість звуків обох мов, наближаючись до вимови носіїв мови;
- розрізняє на слух і чітко вимовляє всі звуки української мови, зокрема дзвінки, глухі, тверді та м'які, шиплячі та свистячі приголосні звуки;
- диференціює на слух звуки іноземної мови, фонетично правильно оформлює власне мовлення;
- граматично правильно поєднує слова в словосполучення й нескладні речення;
- вимовляє вислів із 3–5 слів на одному видиху;
- уміє використовувати в своєму мовленні синоніми, антоніми, омоніми в обох мовах;
- ситуативно застосовує іншомовні лексичні одиниці;
- використовує різні типи мовлення залежно від особливостей комунікативних ситуацій (діалог, монолог, опис, розповідь) обома мовами;
- ініціює та бере активну участь у нескладних діалогах з однолітками та дорослими відповідно до пізнавальних інтересів;
- уміє уважно слухати й розуміти складне усне мовлення (пояснення, інструкції, розповіді, казки, вірші) обома мовами;

- вільно вступає в діалог, уміє підтримувати його й ініціювати нові теми для обговорення обома мовами;
- уміє ставити запитання, відповідати на них, висловлювати свою думку, погоджуватися або не погоджуватися, аргументувати свою позицію;
- уміє будувати зв'язні монологічні висловлювання різних типів (опис, розповідь, міркування) обома мовами;
- самостійно складає розповіді про події, описує предмети та явища, висловлює свої думки й доходить елементарних висновків;
- володіє навичками правильної та виразної вимови звуків, слів і фраз обома мовами з дотриманням інтонації та наголосу;
- демонструє чітку артикуляцію, правильне наголошування й інтонаційне оформлення мовлення в обох мовах;
- розпізнає питальну, окличну, розповідну інтонації, може інтонаційно передавати свої почуття, зокрема радість, сум, здивування, острах, гнів;
- розуміє та свідомо відтворює доступні приклади іншомовних римованих і прозових творів;
- усвідомлено використовує невербальні засоби спілкування (міміка, жести, поза) в обох мовних контекстах для підсилення свого мовлення та кращого розуміння співрозмовника українською та англійською мовами;
- активно долучається до комунікативних дій іноземною мовою та правильно використовує невербальні засоби спілкування;
- уміє на більш високому рівні переключатися (Code-switching) між мовами, усвідомлюючи доцільність такого переходу з однієї мови на іншу, залежно від комунікативної ситуації та співрозмовника (мовна гнучкість);
- активно застосовує свої мовні знання та вміння в різних контекстах (у різних видах діяльності: ігровій, навчальній, художній, театралізованій), демонструючи комунікативну компетентність обома мовами;
- охоче підтримує розмову з однолітками та дорослими, веде діалог невимушено, користується різноманітними мовними засобами залежно від життєвої ситуації;
- слухає та розуміє співрозмовника, незалежно від мови спілкування;
- дотримується мовленнєвого етикету під час спілкування мовою, зокрема притаманного народу — носію мови;
- самореалізується в словесній творчості: уміє самостійно складати різні типи зв'язних висловлювань (опис, повідомлення, міркування, загадки, казки, оповідання), спираючись на чуттєвий досвід;
- виразно, логічно й послідовно переказує невеликі літературні тексти, зміст побаченого;

- володіє елементарними навичками усного перекладу з однієї мови на іншу в межах вивчених тем: може переказувати прості вислови або короткі висловлювання з однієї мови на іншу;
- уміє розрізнити емоційне забарвлення мовлення в обох мовах, реагувати на інтонацію, тембр голосу;
- виявляє ініціативу у використанні обох мов для висловлення власних думок, почуттів, потреб.

Напрямок «Основи читання й письма українською та англійською мовами»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- виявляє пізнавальний інтерес до друкованого тексту, бажання читати, складати склади й слова українською та англійською мовами;
- виявляє бажання читати книжки, писати слова обома мовами;
- має високий ступінь особистісного сприйняття ролі читання та письма для самостійного здобуття знань, спілкування й самовираження;
- відчуває радість від власних досягнень у читанні та письмі;
- відчуває задоволення від самостійно прочитаних слів і написаних речень, виявляє прагнення читати складніші тексти та писати більш розгорнуті висловлювання;
- виявляє інтерес до особливостей графічної та звукової систем української та англійської мов, їх порівняння;
- виявляє ціннісне ставлення до книг як культурного надбання.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- усвідомлює практичну цінність умінь читати та писати обома мовами в різних життєвих ситуаціях;
- розмірковує над схожістю та відмінностями між буквами та звуками обох мов;
- обізнаний / обізнана з буквами як знаками передавання звуків обох мов на письмі;
- знає всі друковані й рукописні букви українського та англійського алфавітів (розрізняє великі та малі букви, їхні назви й відповідні їм звуки);
- усвідомлює основні звуко-буквені відповідності в обох мовах (графічне зображення основних фонем);
- має уявлення про склад як частину слова, утворену з одного чи кількох звуків, про складоутворювальну роль голосних звуків у словах;
- усвідомлює залежність значення слова від порядку складів у ньому, виконує звуковий аналіз слів на слух відповідно до порядку

- й характеристики звуків у словах (голосний чи приголосний, твердий чи м'який приголосний);
- розуміє поняття «склад», «наголос», «речення» (на елементарному рівні);
- має уявлення про складову структуру слова, наголошений склад і речення як завершену думку;
- має первинні знання про назви розділових знаків («крапка», «знак питання», «знак оклику») та їхнє призначення в кінці речення;
- знає про відмінності між голосними та приголосними звуками в обох мовах;
- знає основні правила читання (складання складів, читання простих слів) та письма (написання окремих букв, складів, коротких слів);
- розуміє зміст прочитаних складів і коротких речень обома мовами;
- усвідомлює важливість книжок для збереження й передавання знань і культурних традицій.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- правильно вимовляє всі звуки української та англійської мов;
- здійснює звуковий аналіз слів в обох мовах: визначає кількість, послідовність і місце звуків у слові, самостійно складає звукові схеми слів відповідно до порядку й характеристик звуків (голосний чи приголосний, твердий чи м'який приголосний), що свідчить про високий рівень розвитку фонематичного слуху;
- визначає перший, останній і серединні звуки в слові, складає слова з окремих звуків;
- уміє робити синтез слів: об'єднуючи окремі звуки в ціле слово, називає його (наприклад, якщо дорослий вимовляє звуки [к], [і], [т], дитина об'єднує їх у слово «кіт»); самостійно розкладає прості слова на окремі звуки, а потім знову їх об'єднує (наприклад, може сказати: «У слові “мак” є звуки [м], [а], [к], а разом це буде “мак”»);
- володіє вмінням розрізнити голосні та приголосні звуки за способом їхнього творення;
- уміє виокремлювати наголос у словах, складати речення, визначати послідовність слів у реченні, складів і звуків у словах;
- володіє елементарними правилами складання букв у складі та складів у слова, а також написання окремих елементів (букв, складів і коротких слів);
- поділяє слова на складі під час перенесення їхніх частин у інший рядок;
- уживає терміни «речення», «слово», «звук», «склад», «буква», «текст»;

- упізнає, називає та відтворює друковані та рукописні букви обох алфавітів;
- орієнтується на сторінці книги, самостійно слідує за текстом під час читання;
- уміє читати складі різної структури, короткі відомі слова й прості речення, розуміючи їхній зміст українською та англійською мовами;
- інтонаційно правильно читає обома мовами;
- прагне до вдосконалення навичок самостійного читання, письма, намагається читати складніші тексти й писати більші обсяги слів і речень;
- упевнено й охайно пише окремі відомі букви, складі та короткі слова, дотримуючись правильного напрямку письма та міжбуквених проміжків;
- уміє складати та самостійно записувати друкованими буквами складі й слова обома мовами;
- здатний / здатна координувати рухи очей і рук і впевнено рухатися по площині вздовж рядка під час виконання графічних завдань;
- уміє використовувати свої знання про букви для створення власних письмових повідомлень, застосовуючи графічні матеріали для створення своїх «текстів» (малюнкове письмо, запис окремих букв і слів);
- здатний / здатна відповісти на прості запитання за змістом прочитаних складів і коротких речень обома мовами.

Напрям «Дослідження мовних явищ української та англійської мов»

Емоційно-ціннісне ставлення

Вихованець / вихованка:

- отримує задоволення від власного розуміння особливостей української мови й вміння використовувати її багатство;
- виявляє зацікавлене ставлення до вивчення й розуміння англійської мови та можливості спілкування нею на елементарному рівні;
- виявляє прагнення до самостійного дослідження мовних явищ, постановки запитань про мову;
- проявляє пізнавальну активність до вивчення української мови, її історії, культури, відображеної в мові;
- виражає стійкий інтерес до англійської мови як засобу міжнародного спілкування й доступу до світової культури;
- емоційно чутливо реагує на образність і виразність української мови в художніх творах, прислів'ях, приказках і на звучанні англійської мови в автентичних матеріалах (піснях, мультфільмах);
- емоційно сприйнятливий / сприйнятлива до розширення знань про англійську мову та культуру англomовних країн.

Сформованість знань

Вихованець / вихованка:

- усвідомлює цінність української мови як державної мови України, засобу спілкування й збереження національної ідентичності;
- осмислює важливість вивчення англійської мови для майбутнього;
- усвідомлює вплив культури на мову (наявність специфічних для кожної мови слів і висловів);
- усвідомлює подібності і відмінності між звуковими системами української та англійської мов (наявність / відсутність певних звуків);
- вільно розрізняє та класифікує звуки української мови за звучанням і способом вимовляння (голосні, приголосні; тверді, м'які, дзвінкі, глухі);
- розрізняє на слух і називає основні звуки англійської мови;
- знає основні правила вимови й наголошування слів обома мовами;
- правильно наголошує загальноживані слова в обох мовах;
- розуміє лексичне значення слів і їхнє вживання за контекстом в українській мові та лексичне значення відомих слів і простих висловів англійською мовою в різних контекстах;
- пояснює значення простих слів, добирає синоніми й антоніми на елементарному рівні;
- розуміє явища омонімії та синонімії в обох мовах на елементарних прикладах;
- володіє знаннями про складову структуру слова та визначення кількості й типів складів в українській мові;
- має уявлення про структуру простого англійського речення (підмет, присудок, додаток) на елементарному рівні;
- розуміє особливості граматичної будови простого речення (підмет, присудок);
- має первинні знання про частини мови в українській мові (іменник, дієслово, прикметник) на основі їхніх основних ознак;
- володіє елементарними знаннями про деякі граматичні категорії англійської мови (число іменників, часи дієслів);
- розуміє, що таке «текст» і відрізняє його від «речення»;
- знає основні правила читання буквсполучень на елементарному рівні;
- розуміє роль інтонації в передаванні емоцій і значень слів обома мовами.

Уміння та навички

Вихованець / вихованка:

- володіє сформованими вміннями здійснювати елементарний звуковий аналіз і синтез слів в українській мові;
- правильно вимовляє тверді та м'які, дзвінкі та глухі приголосні звуки в українській мові;

- розрізняє на слух схожі звуки англійської мови;
- визначає наголошений склад у слові в українській мові;
- уміє визначати кількість і тип складів у словах обох мов;
- добирає рими до слів української мови;
- уміє складати прості речення українською мовою за зразком і самостійно;
- уміє ставити й відповідати на запитання різних типів в українській мові та формулювати прості запитання англійською мовою;
- уміє використовувати різні інтонації відповідно до мети висловлювання обома мовами;
- пояснює значення відомих слів в українській мові;
- здатний / здатна порівнювати слова за звучанням і значенням в англійській мові;
- уміє читати прості слова й короткі речення за основними правилами читання обох мов;
- використовує відомих слова й вислови англійською мовою в простих комунікативних ситуаціях;
- уміє розрізняти одну та множину іменників на слух у простих реченнях обома мовами;
- порівнює звучання й написання слів англійською й українською мовами;
- уміє порівнювати алфавіт обох мов (кількість букв, назви, звукове значення деяких схожих букв);
- здатний / здатна визначати відмінності в граматичній будові простих речень обох мов (зокрема, порядок слів);
- складає речення за малюнком, із наведених слів, на задану тему обома мовами;
- добирає заголовок до тексту обома мовами;
- визначає кількість речень у тексті (3–5 речень) в обох мовах та їхні межі за графічними орієнтирами.

Визначені в Програмі результати навчання за змістовим блоком «*Розвиток мовлення й формування первинних навичок грамоти (українською та англійською мовами)*» забезпечують формування мовленнєвої, комунікативної, художньо-мовленнєвої компетентностей і мовленнєвої компетентності в площині оволодіння основами грамоти, а також мовленнєвої компетентності у сфері іноземної мови.

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Загальні рекомендації щодо успішної реалізації змісту програми охоплюють такі ключові аспекти:

Основні детермінанти щодо успішної реалізації змісту програми:

- *Систематичність і послідовність.* Регулярне й послідовне використання обох мов в освітньому процесі закладу дошкільної освіти та родинному колі.
- *Інтеграція мов.* Забезпечення органічного поєднання обох мов у різних видах діяльності та побуті.
- *Створення мовно-збагаченого середовища.* Надання достатньої кількості якісного мовного матеріалу обома мовами (книги, ігри, пісні, тощо).
- *Урахування індивідуальних особливостей дітей.* Адаптація парціальної програми до різних рівнів володіння мовами й темпу особистісного зростання кожної дитини.
- *Залучення батьків.* Активна співпраця з батьками для підтримки білінгвального розвитку дитини вдома.
- *Культурний контекст:* ознайомлення з культурами, пов'язаними з обома мовами.
- *Ігрова форма навчання дітей.* Використання ігор та інших інтерактивних форм і видів дитячої діяльності для вивчення мов із широким упровадженням цифрових технологій.

Механізми впровадження:

- Чіткий розподіл навчальних одиниць за трьома змістовими блоками.
- Визначення часу в розпорядку дня.
- Білінгвальна спрямованість освітнього процесу: проведення зустрічей як інтегрованої форми розвивально-пізнавальної діяльності з використанням обох мов для досягнення освітніх цілей.
- Використання білінгвальних навчальних матеріалів: забезпечення дітей зошитами на друкованій основі, іграми, аудіо- та відеоматеріалами обома мовами.
- Створення збагачених мовленнєвих осередків обома мовами: організація в групових приміщеннях спеціальних локацій, що вміщують матеріали різними мовами, забезпечення постійного доступу до якісних мовних ресурсів: книг, ігор, ілюстрацій, аудіо- та відеоматеріалів, наочності.
- Маркування предметів і локацій двома мовами: використання двомовних підписів для ознайомлення дітей із лексикою.
- Активне використання ілюстрацій, предметів, жестів для полегшення розуміння нової лексики й граматичних структур.
- Використання візуальних підказок: розміщення схем, таблиць, малюнків, що допомагають дітям орієнтуватися у використанні мов.
- Підтримка рідної мови дитини: заохочення до використання рідної мови, особливо на початковому етапі, та її інтеграція в освітній процес.
- Забезпечення позитивної атмосфери: заохочення дітей до використання обох мов без страху помилитися.

- Забезпечення доступу до двомовних інформаційних матеріалів: розміщення інформації для батьків обома мовами.
- Створення ситуацій для природного використання обох мов.
- Підготовка педагогічних кадрів: володіння обома мовами на достатньому рівні, сформованість методичної готовності до роботи в білінгвальному середовищі.
- Підвищення кваліфікації педагогічних працівників щодо білінгвального підходу в організації освітнього процесу з дітьми дошкільного віку: формування поглиблених знань і навичок із технології розвитку дитини дошкільного віку в білінгвальному середовищі.
- Співпраця між педагогічними працівниками: командна взаємодія для забезпечення цілісного освітнього процесу, підтримка ініціатив та обміну передовим досвідом щодо розроблення спільних навчальних матеріалів до парціальної програми.
- Моніторинг та оцінка: регулярне фіксування прогресу дітей в оволодінні обома мовами й ефективності парціальної програми розвитку дитини дошкільного віку «INTELLECT BABY».

Моніторинг розвитку дитини в білінгвальному середовищі за напрямом особистісно-соціальний, логіко-математичний і мовленнєвий має свої особливості, зумовлені впливом двох мов на когнітивні процеси й становлення особистості загалом. Важливо використовувати комплексний підхід, що враховує вивчення дитиною двох мов.

Загальні принципи моніторингу в білінгвальному середовищі:

- *Спостереження в різних мовних контекстах.* Оцінювання розвитку дитини під час діяльності, що відбувається кожною з мов окремо та під час переходу між мовами.
- *Використання різноманітних методів.* Застосування спостереження, бесід, аналізу продуктів дитячої діяльності, ігор, ігрових завдань, стандартизованих і неформальних інструментів оцінювання обома мовами.
- *Урахування індивідуальних темпів розвитку.* Білінгвальні діти можуть демонструвати різні темпи розвитку в кожній із мов.
- *Оцінювання розвитку дітей.* Урахування індивідуальних досягнень і порівняння прогресу кожної дитини з її власними попередніми результатами.
- *Оцінювання прогресу в обох мовах.* Збирання інформації про досягнення дитини кожною з мов окремо та про її здатність використовувати обидві мови функціонально.
- *Залучення батьків.* Отримання інформації від батьків про використання мов у домашньому середовищі, їхні спостереження за розвитком дитини.
- *Командна робота.* Обговорення результатів моніторингу з іншими педагогами та фахівцями (за потреби) для отримання цілісної картини розвитку дитини.

Засоби моніторингу:

- Спостереження за мовленням дитини в різних ситуаціях (під час ігор, спілкування, занять).
- Бесіди з дитиною на різні теми (окремо кожною мовою).
- Аналіз дитячих висловлювань, розповідей, переказів (звертаючи увагу на лексику, граматику, зв'язність).
- Ігрові завдання на розвиток фонематичного слуху та граматичної правильності, збагачення словникового запасу (окремо кожною мовою).
- Діагностувальні завдання й тести (стандартизовані та неформальні) для оцінювання рівня володіння кожною мовою.
- Оцінювання розуміння мовлення через виконання інструкцій, відповіді на запитання.
- Спостереження за використанням обох мов у спонтанному спілкуванні.
- Оцінювання здатності дитини переключатися між мовами (мовна гнучкість).

Організація освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в умовах білінгвального середовища має свої специфічні особливості, які спрямовані на гармонійний розвиток дітей та успішне засвоєння обох мов. Ці особливості стосуються використання різних *методів і форм роботи* в організації освітнього процесу:

- *Інтеграція різних форм організації дітей.* Поєднання різних видів діяльності (ігрової, самостійної художньої (малювання, ліплення, конструювання, музично-танцювальної), рухової) з вивченням обох мов;
- *Ігрові методи.* Використання різних видів ігор та ігрових, імітаційних і творчих вправ (наприклад, «Фотоапарат», «Космічний корабель» та ін.) як основних засобів навчання мов, що сприяє мотивації й активності дітей; акцентуація на словесних іграх (наприклад, називання предметів, їхніх ознак, дій обома мовами, римування, добір асоціацій тощо); рольових, де дитина може використовувати обидві мови в різних ситуаціях (наприклад, «Магазин», «Лікарня», «Сім'я»); розігрування в ролях сюжетів відомих літературних творів, використовуючи обидві мови для різних персонажів або реплік;
- *Використання наочності й освітнього цифрового контенту.* Застосування візуальних дидактичних матеріалів (плакати, стенди, картки, палички, кубики тощо), зошитів (навчальних посібників для індивідуальної роботи), аудіо- й відеофайлів, мультимедійних засобів (презентації, мультфільми, афірмації, пісні, анімовані зображення тощо) обома мовами для підтримки розуміння та запам'ятовування;
- *Словесні методи.* Бесіди з дітьми, обговорення переглянутого освітнього контенту обома мовами; участь у мовленнєвих і рольових іграх, мовленнєвому театрі тощо. Використання двомовних книг, читання їх уголос із наступним аналізом прочитаного, що допомагає дитині зіставити слова та поняття в обох мовах (про сюжет, персонажів, їхні дії та почуття та ін.); переказ історій, розповіді, спільне складання іс-

торій із чергуванням мов, опис за картинками, самостійне складання історій із власного досвіду, що ґрунтується на особистісних враженнях дитини й подіях, які вона пережила, обома мовами. Використання двомовних пісень і віршів, переклад простих пісень і віршів з однієї мови на іншу; коментування дій та опис предметів; створення мовленнєвих ситуацій;

- *Інтерактивні методи.* Використання загадок, залучення дітей до виконання математичних і логічних задач, розв'язування задач, що стимулює їх до пізнавального пошуку.

Важливим аспектом є застосування **проектної діяльності**, що передбачає залучення дітей до виконання довготривалих проектів, які потребують використання обох мов для дослідження, спілкування та презентації результатів, а також таких **підходів**:

- *Тематичний підхід.* Вивчення тем здійснюється з використанням обох мов, що дає змогу дітям засвоювати нові знання й лексику в контексті;
- *Диференційований підхід.* Урахування індивідуального рівня володіння мовами кожної дитини й адаптація завдань.

Обов'язковим компонентом у реалізації програмових завдань є *застосування вправ на запобігання виникненню втоми* (різні види загально-розвивальних вправ) і *гімнастики для очей*.

Своєрідністю парціальної програми є *тісна взаємодія з батьками*, що передбачає:

- інформування батьків про принципи білінгвального навчання: проведення батьківських зборів, консультацій, розповсюдження інформаційних матеріалів;
- залучення батьків до освітнього процесу: організація спільних заходів, майстер-класів, запрошення батьків-носіїв мов до проведення занять;
- створення сприятливого мовного середовища вдома: надання батькам рекомендацій щодо підтримки білінгвального розвитку дитини в умовах родинного виховання.

Ключові аспекти успішної організації білінгвального освітнього процесу:

- *Послідовність і систематичність.* Регулярне використання обох мов у різних видах діяльності.
- *Баланс у використанні мов.* Забезпечення достатньої кількості часу й можливостей для використання кожної мови.
- *Створення позитивного ставлення до обох мов і культур.* Сприяння розвитку інтересу дітей до вивчення мов й ознайомлення з культурами.

Важливо, щоб засоби реалізації Програми враховували вікові особливості дітей дошкільного віку, їхній рівень володіння мовами й соціокультурний контекст. Упровадження білінгвальної освіти в закладі дошкільної освіти й родинному колі є складним, проте надзвичайно важливим процесом, що закладає основу для подальшого мовного та когнітивного розвитку дитини. Успішна реалізація Програми потребує ретельного планування, підготовки педагогів, активної співпраці з батьками й створення сприятливого мовного середовища.

ЗМІСТ

ПРОФІЛЬ ПРОГРАМИ	3
ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	5
ОСНОВНА ЧАСТИНА	12
Перелік і зміст основних змістових блоків	12
1. Особистісно-соціальний розвиток дитини (українською та англійською мовами)	12
2. Логіко-математичний розвиток (українською та англійською мовами).	16
3. Розвиток мовлення й формування первинних навичок грамоти (українською та англійською мовами)	22
Характеристики вікових особливостей дітей	26
1. Особистісно-соціальний розвиток	26
Молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років).	26
Середній дошкільний вік (від чотирьох до п'яти років)	27
Старший дошкільний вік (від п'яти до шести (семи) років)	29
2. Логіко-математичний розвиток	32
Молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років).	32
Середній дошкільний вік (від чотирьох до п'яти років)	33
Старший дошкільний вік (від п'яти до шести (семи) років)	36
3. Розвиток мовлення й формування первинних навичок грамоти (українською та англійською мовами)	41
Молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років).	41
Середній дошкільний вік (від чотирьох до п'яти років)	45
Старший дошкільний вік (від п'яти до шести (семи) років)	50
Очікувані результати навчання й компетентності вихованців	56
1. Змістовий блок «Особистісно-соціальний розвиток дитини (українською та англійською мовами)»	56
Молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років).	56
Середній дошкільний вік (від чотирьох до п'яти років)	60
Старший дошкільний вік (від п'яти до шести (семи) років)	64
2. Змістовий блок «Логіко-математичний розвиток (українською та англійською мовами)»	70
Молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років).	70
Середній дошкільний вік (від чотирьох до п'яти років)	74
Старший дошкільний вік (від п'яти до шести (семи) років)	80
3. Розвиток мовлення й формування первинних навичок грамоти (українською та англійською мовами)	88
Молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років).	88
Середній дошкільний вік (від чотирьох до п'яти років)	93
Старший дошкільний вік (від п'яти до шести (семи) років)	99
ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ	108